

Rinnalla kulkijoita erityisiin elämäntilanteisiin ja merkityksellisiin kohtaamisiin

Nuorten erityisen tuen tarpeet Lapissa nuorten parissa työskentelevien
sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kertomana

Pro gradu -tutkielma

Susanna Lammassaari

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2020

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Rinnalla kulkijoita erityisiin elämäntilanteisiin ja merkityksellisiin kohtauksiin. Nuorten erityisen tuen tarpeet Lapissa nuorten parissa työskentelevien sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kertomana.

Tekijä: Susanna Lammassaari

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö, sosiaalioikeuden suuntautumisvaihtoehto

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 116

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeita Lapissa. Kuntoutuksella edistetään nuorten etenemistä koulutukseen ja työelämään huomioiden nuoren yksilölliset tuen tarpeet ja henkilökohtaiset toimintamahdollisuudet. Sosiaalinen kuntoutus on moniammatillista toimintaa, jota tehdään yhteistyössä nuoren ympärille muodostuneessa toimijaverkostossa. Vuonna 2015 uudistuneeseen sosiaalihuoltolakiin lisättiin sosiaalisen kuntoutuksen pykälä, jonka vuoksi yhteneväiset käytännöt ovat vasta muotoutumassa. Nuorten sosiaalista kuntoutusta toteutetaan sosiaalityön ja nuorisotyön yhteisessä rajapinnassa, jota ohjaavat sosiaalihuoltolaki ja nuorisolaki.

Tutkimuskysymykset olivat 1) Millaisia nuorten erityisen tuen tarpeet ovat? ja 2) Millaista sosiaalinen kuntoutus on tehostettuna tukena erityistä tukea tarvitseville nuorille Lapissa? Tutkielma oli laadullinen tutkimus, joka toteutettiin temaattisella sisällönanalyysillä. Aineistona käytettiin valmista ryhmähaastatteluaineistoa. Aineisto koostui sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien neljästä ryhmähaastattelusta kolmella paikkakunnalla, joihin osallistui yhteensä 21 ammattilaista 11 eri organisaatiosta. Aineistosta erottui erilaisia tuen tarpeita, joihin sosiaalisella kuntoutuksella vastataan, joista muodostettiin neljä tuloslukua.

Nuorten sosiaalinen kuntoutus on tehostettua yksilöllistä tukea ja ohjausta erityistä tukea tarvitseville nuorille. Tehostetusta tuesta voidaan erottaa kolme osa-aluetta ja tuen tarvetta, joihin sosiaalinen kuntoutus jakaantuu. Ne ovat elämänhallinta, sosiaaliset suhteet ja nuoren toimijuuden tukeminen. Käytännön kuntoutustyö vastaa sosiaalihuoltolain sosiaalisen kuntoutuksen pykälän tavoitetta olemalla tehostettua tukea, joka vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja sosiaalista osallisuutta. Kuntoutus on dialogista ohjausta, psykososiaalisen tuen antamista ja kasvatuksellista motivointityötä, jota tehdään sosiaalipedagogisella työotteella. Sosiaalinen kuntoutus on ensisijaisesti yksilöohjausta, johon kiinteästi liittyy menetelminä ryhmätoiminta, yhteisöllisyys ja osallistava yhteistoiminnallisuus. Nuorisolain mukaiset sosiaalisen vahvistamisen työmuodot etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajatoiminta ovat osa nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelujärjestelmää.

Avainsanat: sosiaalinen kuntoutus, sosiaalinen vahvistaminen, sosiaalipedagogiikka, nuorisotyö, myönteinen tunnistaminen, motivointi

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Nuoren kasvun ja kehityksen tukeminen luo sosiaalista osallisuutta.....	4
	2.1 Sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen	4
	2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen rakenteet.....	14
	2.3 Sosiaalinen kuntoutus osana palvelujärjestelmää	27
	2.4 Nuoren kohtaaminen ja yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen.....	39
3	Tutkielman toteutus	53
	3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	53
	3.2 Aineisto	54
	3.3 Aineiston analysointi.....	56
	3.4 Tutkimuksen luotettavuus, eettiset kysymykset ja tutkijan positio	60
4	Sosiaalinen kuntoutus tarjoaa tehostettua yksilöllistä tukea.....	67
	4.1 Kiinni pitävää ohjausta ja tukea	67
	4.2 Rinnalla kulkemista ja tukea elämänhallintaan.....	80
	4.3 Yhteyden luomista ja sosiaalista osallisuutta	85
	4.4 Kasvatuksellista toimijuuden tukemista.....	93
5	Johtopäätökset ja pohdinta.....	98
	Lähteet	106

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten sosiaali- huoltolain mukaisia sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeita Lapissa. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluilla edistetään nuorten etenemistä koulutuksen, työelämän ja ylipäättänsä elämän polulla. Sosiaalinen kuntoutus lisää sosiaalista osallisuutta ja ehkäisee nuorten ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä. Sosiaalisen osallisuuden käsitteen avulla määrittelen syrjäytymisilmiötä ja kuvaan sosiaalisen kuntoutuksen taustaa ja tarvetta lakisääteisenä palveluna. Tutkielman keskeiset käsitteet ovat sosiaalinen kuntoutus, osallisuus ja sosiaalinen vahvistaminen. Tutkin millaisia nuorten tehostetun tuen tarpeet ovat sosiaalisessa kuntoutuksessa ja miten kuntoutuksen ammattilaiset vastaavat näihin tuen tarpeisiin.

Sosiaalinen kuntoutus on moniammatillista toimintaa, jota tehdään yhteistyössä nuoren ympärille muodostuneessa eri ammatillisista taustoista olevien toimijoiden verkostossa (Lindh ym. 2018c, 52–55, Romakkaniemi ym. 2018, 23). Rajaan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen ja toiminnan tarkastelun nuorisolain mukaisiin alle 29-vuotiaisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin. Nuoren käsitteellä viitataan yleensä yläaste- ja lukioikäisiin nuoriin ja nuorella aikuisella reilusti yli 20-vuotiaisiin. Olen käyttänyt nuoren aikuisen käsitettä lähteiden mukaisesti, mutta nuoren käsite on yleiskäsite, jota käytän läpi tutkielman. Tutkielman teoreettiset lähtökohdat perustuvat sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen yhteiseen teoriaperustaan, joka löytyy sosiaalipedagogiikasta (Nivala & Ryyänen 2019, 231–232). Sen lisäksi hyödynnän laajasti niin nuorisotutkimuksen kuin sosiaalityön tutkimuksia ja täydennän niitä tarvittaessa muiden tieteen alojen tutkimuksilla.

Tämän Pro gradu -tutkielman teemoja ovat nuorten ulkopuolisuus, osallisuus ja osattomuus ja tähän ilmiöön liittyvät nuorten tarpeisiin vastaavat sosiaalisen kuntoutuksen erityistä ja tehostettua tukea tarjoavat moniammatilliset palvelut. Tutkittavana ilmiönä toimivat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret, joista käytetään myös kansainvälistä NEET-nuoren käsitettä (Not in Employment, Education or Training). Suomalaisessa keskustelussa käsitteellä tarkoitetaan työn, koulutuksen, harjoittelun tai varusmiespalveluksen ulkopuolella olevia nuoria. (Hiilamo ym. 2017, 35–37.)

Nuorten huono-osaisuuden kasautuminen, kiinnittyminen yhteiskuntaan ja etäännyminen sen ulkoreunoille ovat olleet yhteiskunnallisen keskustelun teemana 2010-luvulla.

Vuonna 2008 alkanut maailmanlaajuinen talouden laskukausi ja sen aiheuttama nuorisotyöttömyys eri puolilla Eurooppaa nostivat huolen nuorten syrjäytymisestä poliittisten puheiden keskiöön (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 9; Palsanen & Kääriäinen 2015, 191; Simonen 2019, 10). Suomessakin on tarkemman tilannekuvan luomiseksi laadittu erinäisiä selvityksiä ja raportteja nuorten syrjäytymisestä (Hiilamo ym. 2017; Notkola ym. 2013; Myrskylä 2011, 2012), kuin myös useampia tutkimuksia (mm. Aaltonen ym. 2015; Gretscher & Myllyniemi 2017; Harkko ym. 2016; Ilmakunnas ym. 2015; Simonen 2019). Kertyneen tiedon pohjalta nuorten syrjäytymistä ja sosiaalista osallisuutta koskevaa tutkimusta on kehoitettu keskittymään erityisesti koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleviin nuoriin, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa myös muilla elämän osa-alueilla (Palola ym. 2012, 314). Nuorten syrjäytymiseen ja ulkopuolisuuteen liittyvillä selvityksillä ja tutkimuksilla on pyritty tarkentamaan ja lisäämään ymmärrystä syrjäytymisprosessista ja siihen johtavista tekijöistä. On myös alettu keskustelemaan yhteiskunnan tuottamista syrjäyttävistä rakenteista ja ulos sulkevista palveluista (Paananen ym. 2019, 126).

Sen jälkeen, kun uuteen sosiaalihuoltolakiin (SHuoltoL 30.12.2014/1301) tuli oma pykälänsä sosiaalisesta kuntoutuksesta (17 §), on sitä alettu tutkia ja määritellä entistä tarkemmin. Koska uusi sosiaalihuoltolaki on ollut voimassa vasta suhteellisen lyhyen aikaa, ovat sosiaalisen kuntoutuksen yhteneväiset käytännöt vasta muotoutumassa. (Karjalainen 2016, 133; Piirainen ym. 2018, 114–115.) Tutkielmani tuo omalta osaltaan uutta tietoa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten erityisen tuen tarpeista ja siitä, miten näihin tarpeisiin vastataan. Tutkielmassa näkyy nuorisotyöllinen työorientaatio, joka tekee näkyväksi sosiaalityön ja nuorisotyön välistä rajapintaa nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa. Sosiaalihuoltolaki ohjaa sosiaalista kuntoutusta, kun taas nuorisotyössä tehtävää sosiaalista vahvistamista ohjaa nuorisolaki (21.12.2016/1285). Näiden lakipykälien myötä sisällytän tutkielmaan sosiaalioikeuden suuntautumisvaihtoehdon mukaisen oikeudellisen näkökulman.

Nuorisotyössä ei puhuta sosiaalisesta kuntoutuksesta, vaan sosiaalisesta vahvistamisesta. Käytännössä sosiaalisen kuntoutuksen kaltaista työmuotoa toteutetaan nuorten työpajoilla ja laajemminkin nuorisotyön toiminnoissa, mutta siitä käytetään nuorisolain mukaista sosiaalisen vahvistamisen käsitettä. (Kuure 2015, 28, 37; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 53.) Olen ensimmäiseltä koulutukseltani nuorisotyöntekijä (yhteisöpedagogi AMK) ja siksi voin tarkastella nuorten sosiaalista kuntoutusta kahdenlaisten ammatillis-

ten silmälasien läpi. Vaikka sekä sosiaalihuoltolaissa että nuorisolaissa edellytetään yhteisen asiakkaan asioissa monialaista yhteistyötä palveluiden tarpeen arvioinnissa ja järjestämisessä, on yhteistyössä edelleen kehitettävää (Aaltonen ym. 2015, 53–55; Romakkaniemi ym. 2018, 74).

Jotta sosiaalinen kuntoutus on vaikuttavaa ja tuloksellista ja nuori sitoutuu yhteiseen työskentelyyn, vaatii nuoren kokonaisvaltainen kohtaaminen ja tuen tarpeen määrittely erityistä asiantuntijuutta. Tutkielma tekee olemassa olevia sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tunnetummaksi sen monialaisille toimijoille. Koen sen tarpeelliseksi molemmille profesioille, koska nuorisotyön työmuodot voivat olla sosiaalityön ammattilaisille vieraita ja toisin päin. Teen näkyväksi yhteistä rajapintaa, jossa erityisesti moniammatillisen yhteistyön osaaminen korostuu ja jossa yhteinen tietopohja syrjäytymisilmiöstä ja sen ehkäisemisestä rakentuu. Tutkielman aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä ja ajankohtainen huomioiden myös tarpeet sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden rakenteellisiin uudistuksiin (Saikku 2018, 74).

Tutkin laadullisin menetelmin sitä, millaisia nuorten tehostetun tuen tarpeet ovat, joihin nuorten sosiaalisella kuntoutuksella pyritään vastaamaan. Olen saanut käyttöni valmiin ryhmähaastatteluaineiston, joka on kerätty Kelan rahoittamasta Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa –tutkimuksessa (Romakkaniemi ym. 2018). Ensimmäisessä teorialuvussa käyn läpi nuorten sosiaaliseen osallisuuteen ja syrjäytymiseen liittyvää tutkimusta, joka taustoittaa myös tarvetta sosiaaliselle kuntoutukselle. Tämän jälkeen seuraavassa luvussa tarkastelen sosiaalista kuntoutusta osana palvelujärjestelmää lakien ja muiden rakenteiden tasolta. Kahdessa viimeisessä teorialuvussa tarkastelen sosiaalista kuntoutusta nuorille tarjottavana tehostettuna erityisenä tukena ja millaisia osa-alueita siihen kuuluu. Menetelmäluvussa kuvaan laadullisen analyysin toteutusta ja käyn läpi omaa tutkijasubjektiani, sekä eettisiä kysymyksiä. Neljään alalukuun jakaantuvan tulosluvun jälkeen esittelen viimeisessä luvussa tutkielman tulokset ja niistä tekemiäni johtopäätöksiä.

2 Nuoren kasvun ja kehityksen tukeminen luo sosiaalista osallisuutta

2.1 Sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen

Tässä luvussa käyn läpi nuorten hyvinvointiin, sosiaaliseen osallisuuteen ja syrjäytymisen ehkäisyyn liittyviä ajankohtaisia keskusteluja ja tuoreimpia tutkimustuloksia. Näiden keskusteluiden avulla taustoitan nuorten sosiaalisen kuntoutuksen toimintaympäristöä ja ilmiötä, johon tutkielmani paikantuu. Syrjäytymiskäsitettä on kritisoitu epätarkaksi ja leimaavaksi ja siksi sitä ei tulisi käyttää liian kevein perustein (Aaltonen & Kivijärvi 2017; Eriksson 2017, 82; Nivala & Ryyänen 2019, 172). Sen rinnalle on viime vuosina noussut NEET-käsite. Alun perin Euroopan unioni ja sen tavoiteohjelmat korvasivat köyhyyskäsitteen syrjäytymisen käsitteellä keskusteltaessa huono-osaisuudesta ja sen vähentämisestä ja näin käsite vakiintui yleiseen käyttöön. NEET-käsitteen sijaan voidaan puhua työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista. (Brunila ym. 2019; Harkko ym. 2016; Romakkaniemi ym. 2018.) Syrjäytymiskäsitteen leimaavuuden vuoksi olen tietoisesti pyrkinyt välttämään käsitteen käyttöä, joten olen käyttänyt sitä vain paikoin ja harkiten.

Syrjäytymisen eri asteita määriteltäessä, on käytetty jopa käsitettä ”tosisyrjäytynyt”, jolla on haluttu kuvata päihteiden ja huumeiden käyttäjiä, sekä vankeja (Väisänen 2018, 32). Ylipäättänsä nuorten kohdalla tulisi puhua ennemminkin syrjäytymisriskistä, kuin varsinaisesta syrjäytymisestä, koska aikuisväestöön verrattuna nuorilla on harvoin vakavasti kasautunutta ja pitkäkestoista huono-osaisuutta (Harkko & Tuusa 2014, 53–54). Kasautuneesta huono-osaisuudesta voidaan puhua, kun nuoren työttömyys pitkittyy tai hänellä on toimeentulo-ongelmia ja niihin liittyy myös muunlaisia sosiaalisia ja terveydellisiä haasteita. Suurimmalla osalla nuorista työelämän ulkopuolelle jääminen ei yleensä ole pysyvää. Nuorilla aikuisilla tilapäinen työttömyys on hyvin yleistä, mutta toimeentulotukeen turvautuminen taas harvinaisempaa. Suurimmalla osalla nuorista aikuisista siihen turvautuminen on tilapäistä, mutta pienellä joukolla tuki jää pysyväksi tulonlähteeksi pidemmällä seurantajaksolla. (Ilmakunnas ym. 2015, 258–259.) Kymmenen vuoden tarkastelellä suurin osa nuorista vakiinnuttaa paikkansa työelämässä ja tutkittujen joukosta vain joka kymmenes oli ollut vähintään viisi vuotta työn ja koulutuksen ulkopuolella. (Harkko ym. 2016, 125.)

Reilulla neljällä prosentilla nuorista aikuisista on todettu työttömyydestä ja toimeentulotukeen turvautumisesta johtuvaa pidempiaikaista huono-osaisuuden kasautumista ja siksi

ehkäiseviä toimenpiteitä kannattaisi kohdentaa juuri tähän kohderyhmään (Ilmakunnas ym. 2015, 259–260). Myös toinen tutkimus antaa samansuuntaisia tuloksia, jossa hieman alle neljä prosenttia nuorista laskettiin kuuluvaksi kasautunutta huono-osaisuutta kokevien joukkoon (Paananen ym. 2019, 123). Samaan aikaan pikavipit, nuorten ylivelkaantuminen ja muunlaiset taloudelliset haasteet ovat nousseet esille eri tutkimuksissa (mm. Aaltonen ym. 2015, 107; Hiilamo ym. 2017, 72–74; Romakkaniemi ym. 2018, 48; Salminen 2019, 400; Simonen 2019, 58–59). Toimeentulon turvaamiseen ja talousongelmien ennaltaehkäisyyn tulisi keskittyä entistä enemmän.

Kokonaisuudessaan syrjäytyminen on hyvin moninainen ja monitasoinen ilmiö, johon liittyy ulkopuolisuutta, osattomuutta, sosiaalisista suhteista ja yhteisöistä eristäytymistä tai vieraantumista ja suoranaista yksinäisyyden kokemusta, terveydellisiä ja elämänhallinnan ongelmia, päihderiippuvuutta ja ylipäätänsä kokonaisvaltaista kasautunutta huono-osaisuutta (Gretschel & Myllyniemi 2017; Hiilamo ym. 2017; Ilmakunnas ym. 2015; Muukkonen ym. 2014). Kirsi Juhilan (2006, 53) mukaan syrjäytymisen synonyymi on sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuus tai osattomuus, joka tarkoittaa käytännössä työttömyyttä, harrastamattomuutta, kouluttamattomuutta ja kulttuurielämän ulkopuolisuutta. Voidaan puhua myös kumuloituneista ongelmista, jolloin elämän polulla kohdatut haasteet heikentävät ja vaikeuttavat osallistumista tasavertaisena jäsenenä oman lähiyhteisön ja laajemmin yhteiskunnan toimintaan. Kumuloituneet ongelmat ovat niin moniulotteisia, ettei välttämättä ole selvää kenen vastuulla nuoren auttaminen on ja miten tilannetta lähdetäisiin ratkaisemaan. (Määttä & Keskitalo 2014, 197, 200.) Ominaista kumuloituneille ongelmille on se, että ne koskevat samanaikaisesti useita eri ammattilaisia ja vastuunjako heidän kesken on epäselvää.

Syrjäytyminen määritellään hyvin usein palvelujärjestelmän eri viranomaisten ja julkisen vallan näkökulmasta, jolloin määrittävä tekijä on työelämän ja koulutuksen ulkopuolisuus. Jos asiaa kysytään nuorilta, merkitsee syrjäytyminen heille ennemminkin sosiaalisista suhteista vieraantumista, työttömyyttä tai kokemusta syrjäytetyksi tulemisesta. (Kii-lakoski ym. 2018, 54–58.) Syrjäytyneeksi katsotut nuoret eivät itse välttämättä katso olevansa syrjäytyneitä, vaan he kokevat elävänsä aktiivista, merkityksellistä ja toisella tavalla hyvää ja onnellista elämää. On nuoria, jotka saavat elämän sisältöä ja ehkä pientä tuloa esimerkiksi vapaaehtoistoiminnasta, luontaiselinkeinoista tai epäkaupallisesta kulttuurialan työstä. (Aaltonen ym. 2015, 122–123; Brunila ym. 2019, 13; Palsanen & Kääriäinen 2015, 199.) Varsinkin jos nuori saa edelleen asua kotona ja vanhemmat myös

rahallisesti tukevat häntä, ei hän ole riippuvainen ansiotulosta tai sosiaaliturvasta (Romakkaniemi ym. 2018, 48). Voidaankin kysyä, kuka oikeasti on syrjäytynyt ja kuinka syrjäytyminen ja osallisuus yhteiskuntaan voidaan määritellä ja kenelle niiden määrittelyoikeus kuuluu.

Sosiaalinen osallisuus voidaan ymmärtää sosiaalisen syrjäytymisen kääntöpuoleksi (Härköpää & Järvikoski 2018, 192; Lindh ym. 2018c, 50), jolloin syrjäytymistä voidaan määritellä osallisuuden ja hyvinvoinnin osatekijöiden kautta. Helka Raivio ja Jarno Karjalainen (2013) ovat kehittäneet jäsenyyksen osallisuuden ulottuvuuksista, joiden avulla voidaan tarkastella syrjäytymisen ulottuvuutta. He käyttävät osallisuuden ulottuvuuksista englanninkielisiä käsitteitä *having*, *acting* ja *belonging*. *Having* termi osallisuuden ulottuvuutena merkitsee elantoa, hyvinvointia ja turvallisuutta ja sen kääntöpuolella oleva syrjäytymisen ulottuvuus merkitsee turvattomuutta, sekä taloudellista ja terveydellistä huono-osaisuutta. *Acting* merkitsee osallisuuden piirteinä elämänhallintaa, toimintamahdollisuuksia ja yksilön oikeuksien toteutumista. Tähän ulottuvuuteen he liittävät käsitteet valtaisuus ja toimijuus. Kääntöpuolella voidaan nähdä yksilö, joka on menettänyt aktiivisen toimijan roolinsa, ja hän on objektivoitunut toimenpiteiden kohteeksi. Syrjäytymisen piirteinä tähän liittyvät myös vieraantuminen ja etäännyminen yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja vaikuttamisesta. (Mt., 16–17.) Kolmantena osallisuuden ulottuvuutena on *belonging*, joka kuvaa sitä, kuinka yksilö tuntee olevansa yhteisön jäsen yhteisyyden ja jäsenyyden kokemuksen kautta. Tätä syrjäytymisen ulottuvuutta kuvaavat käsitteet vetäytyminen ja osattomuus, jolloin yksilö joko tulee syrjityksi ja sen myötä hän etäänny muista ihmisistä ja yhteiskunnasta tai hän eristäytyy omasta halustaan. (Raivio & Karjalainen 2013, 16–17; ks. myös Maunu 2018, 12.)

Elina Nivalan ja Sanna Rynäsén (2019, 138) mukaan osallisuus rakentuu merkityksellisissä vuorovaikutussuhteissa, joka luo yhteenkuuluvuuden tunnetta yhteisöön. Kuntoutustyön tärkeänä arvona pidetään sitä, että nuori pysyy osallisena yhteiskuntaan kotiin jäämisen sijaan, joka taas voi altistaa muullekin sosiaaliselle syrjäytymiskehitykselle (Kokko ym. 2013, 174). Sosiaalinen osallisuus toteutuu yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla, joka tuottaa henkilölle merkityksellisyyden ja arjen osallisuuden kokemuksia. Yhteisössä ja ryhmässä osallisuus ilmenee keskinäisenä luottamuksena, arvostuksena ja vaikuttamismahdollisuuksina. Yhteiskunnallinen osallisuus tarkoittaa laajemmin demokraattisten oikeuksien ja yksilöille tarjolla olevien mahdollisuuksien toteutumista.

Yksilölle taattujen sosiaalisten oikeuksien toteutuminen juontaa juurensa kansainvälisistä ihmisoikeuksista. (Raivio 2018, 101; Väisänen 2018, 33.) Sosiaalityöntekijän tehtävä on huolehtia asiakkaan sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta (Pohjola 2018, 283; Romakkaniemi ym. 2018, 103). Nämä oikeudet turvaamalla toteutetaan hyvinvointia ja turvataan kansalaisille ihmisarvoinen huolenpito ja turvallisuus, sekä yhdenvertainen osallistumismahdollisuus yhteiskunnan toimintoihin (Savolainen 2011, 159).

Aiemmin kuntoutuksessa puhuttiin sosiaalisesta integraatiosta, mutta sittemmin on siirrytty sosiaalisen osallisuuden käsitteeseen (Lindh ym. 2018b, 7; Mäntyneva & Hiilamo 2018, 18). Integraation käsite lähtee yksilön ulkopuolisesta toiminnasta, jossa hänet halutaan integroida osaksi jotakin. On puhuttu esimerkiksi syrjäytyneiden nuorten sopeuttamisesta yhteiskuntaan ja sopeutumattomien yksilöiden normalisoinnista (Nivala & Ryytänen 2019, 74, 152). Integraatio voidaan nähdä hyvin yksisuuntaiseksi toiminnaksi, joka ei vahvista toiminnan kohteena olevan yksilön toimijuutta eikä osallisuutta. Integraation sijaan on siirrytty puhumaan emansipaatiosta, joka tarkoittaa yksilön erilaisista sisäisistä ja ulkoisista rajoituksista vapautumista, jolloin hänen ajattelunsa ja toimintansa emansipoituu itsenäiseksi, mutta samalla se muuttuu myös yhteisvastuullisuudeksi, joka huomioi myös muut kanssaihmiset. (Romakkaniemi ym. 2018, 10.)

Emansipaatio käsitteen on nykykeskusteluissa korvannut voimaantumisen ja valtaistumisen käsite (empowerment), jolla on yhteys sekä yksilön omiin voimavaroihin ja vahvuuksiin että yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin ja vallan epätasaiseen jakaantumiseen. Käsitteelle löytyy myös yli kymmenen suomenkielistä käännöstä. (Kostilainen & Nieminen 2018, 88; Ryytänen & Nivala 2017, 35.) Kuntoutujan emansipaatio, valtaannuttaminen ja voimaantuminen ovat olennainen osa sosiaalista kuntoutusta, joita käyn läpi tarkemmin luvussa 2.4 sosiaalisen vahvistamisen käsitteen yhteydessä. Tuija Kotiranta (2008) pitää empowermentin käsitettä synonyymina työllisyyden hoitoon liittyvälle aktiivisuuden käsitteelle. Kotiranta on tehnyt väitöskirjansa sosiaalityöllisestä aktiivisuudesta kuntouttavan työtoiminnan kontekstissa. Hän on tutkinut aktiivisuuden yhteyttä kuntoutujan motivaatioon ja tahdonvoimaan ja etenkin tahtoon tehdä työtä. (Mt., 90, 169.) Nivala ja Ryytänen (2019, 105, 159) toteavat, että uusliberalismi on kaapannut empowerment käsitteen. He myös puhuvat pakotetusta aktiivisuudesta aktiivisuuden ja työllisyyden hoidon yhteydessä, jolloin aktiivisuus ei lähde henkilöstä itsestään, eikä hän tällöin itse saa valita omaa toimijuuden muotoaan (ks. myös Egdell & McQuaid 2016, 4).

Kaikilla ihmisillä on oikeus hyvinvointiin ja jokaisella tulisi olla mahdollisuus hyvään tai vähintään tyydyttävään elämään taustasta ja elämäntilanteesta riippumatta. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 15; Kallio ym. 2015, 9–10.) Filosofi Martha Nussbaumin ja Amartya Senin toimintamahdollisuuksien teoria on Nivalan ja Ryynäsen (2019) mukaan syntynyt vastapuheeksi vallassa olevalle talouden kasvua ja kilpailukykyä korostavalle suuntaukselle. Teorian mukaan jokaisella tulisi olla mahdollisuus kehittää ja käyttää kykyjään haluamallaan tavalla, sekä yhtä lailla vapaus päättää olla käyttämättä niitä. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus valita oma toimijuuden muoto, kunhan ei vahingoita muita toiminnallaan. (Mt., 100–104; ks. myös Mäntyneva & Isola 2019; Salminen 2019.) Jokainen tarvitsee hyödyllistä tekemistä tunteakseen itsensä osaksi yhteisöä (Rostila 2018, 61). Pakollisten aktivointitoimenpiteiden sijaan nuorella tulisi olla mahdollisuus itse määrittellä oma tarvehierarkiansa ja tehdä sellaisia valintoja, jotka kestävät ja joita hän itse arvostaa (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 15; Haikkola ym. 2017, 71–74).

Kilpailuyhteiskunnassa on vallalla ajatus siitä, että kaikkien tulee olla tuotteliaita ja aktiivisia palkkatyöyhteiskunnan veronmaksajakansalaisia. Tämä luo nuorille odotuksia ja ylisuuria suorituspaineita menestymisestä. Kaikille täysipainoinen työelämään osallistuminen nykyajan standardien ja vaatimusten mukaisesti ei kuitenkaan ole mahdollista. Siksi yhteiskunnan osallisuutta ja ulkopuolisuutta tulisi miettiä laajemmin hyvinvoinnin ja sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 8; Brunila ym. 2019, 18; Mäntyneva 2019, 29.)

Jos yksilö ei ole mukana työelämässä, tulisi hänelle muuten mahdollistaa mielekäs ja hyvä elämä. Sosiaalityöntekijällä on oma roolinsa olla mukana pohtimassa ja reflektoidussa mielekästä vapaa-ajan tekemistä ja sosiaalisia suhteita, joista hyvä elämä voi rakentua. (Paasio 2018, 262; ks. myös Salminen 2019, 399.) Hyvä elämä ja hyvinvointi rakentuvat vuorovaikutuksesta, osallisuudesta ja toimijuuden kokemuksesta, jolloin yksilöllä on hyvä olla (well-being) yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Tällöin hän toimii empaattisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa (well-doing). (Väisänen 2018, 33; ks. myös Nivala & Ryynänen 2019, 142.) Sirpa Kannasoja (2018, 55) puhuu ihmistymisestä, joka on hyvän elämän perimmäinen tavoite; Kasvaa ihmisenä itseään toteuttamalla ja kanssaihmisistä huolehtimalla.

On tärkeää muistaa, että nuoruus ei ole kaikille samanlainen ja yhdenmukainen elämänvaihe, vaan siirtymät nuoruudesta aikuisuuteen ja työelämään ovat yksilöllisiä polkuja

(Harkko & Tuusa 2014, 54). Paananen ym. (2019, 124–126) määritelmän mukaan nuorten syrjäytyminen tarkoittaa aikuisuuteen kuuluvista kehitystehtävistä ulkopuolelle jäämistä, jolloin heiltä puuttuu aikuisuudessa vaadittavia taitoja. Yhteiskunnan marginaaliin joutuneet nuoret nähdään usein samana yhteneväisenä ryhmänä, vaikka ulkopuolisuuteen vaikuttavat tekijät ja polut ovat hyvin erilaisia ja toisistaan poikkeavia (Aaltonen ym. 2015, 128; Muukkonen ym. 2014, 17–18; Romakkaniemi ym. 2018; ks. myös Mäntyneva & Hiilamo 2018, 25). Kaikki koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret eivät ole varsinaisesti vaarassa syrjäytyä ja siksi on yksinkertaistavaa luokitella kaikki työn ja koulutuksen ulkopuoliset syrjäytyneiksi (Asplund & Vanhala 2016, 4; Juvonen 2013, 327).

Tätä näkemystä tukee myös Juha Mäki-Ketelän (2012) väitöstutkimus, jossa hän haastatteli työn ja koulutuksen ulkopuolelle joutuneita nuoria, joista hän jäsensi kolme toisistaan eriävää ryhmää. Osa nuorista oli aktiivisesti työelämään pyrkiviä, ja heillä ei ollut merkittäviä haasteita elämässään. Haasteista huolimatta osa nuorista halusi määrätietoisesti edetä kohti työelämää. Heikoimmassa tilanteessa olivat nuoret, joilla oli alentunut kyky ja halu asettaa tavoitteita, sekä ongelmia esimerkiksi itsekurin, pitkäjänteisyyden, suunnitelmallisuuden ja elämänhallinnan kanssa. (Mt., 148–160, 182–185; vrt. Kannasoja 2013, 200–203.) Työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle ajautumisen, jäämisen tai joutumisen syyt ovat moninaiset ja näiden syiden tutkiminen vaatii monitieteistä ja moniammatillista yhteistyötä (Kotiranta 2008, 168; Palola ym. 2012, 312).

Tutkimuksessaan Reija Paananen ym. (2019) ovat tarkastelleet kaikista heikoimmassa ja haasteellisimmassa asemassa olevia nuoria, joilla huono-osaisuus on jo vakavasti kasautunut ja pitkittynyt ja heillä on monia päällekkäisiä ja yhtäaikaisia ongelmia. Tutkijat toteavat, että jos syrjäytymistä haluttaisiin ehkäistä tehokkaammin, tulisi toimenpiteitä kohdentaa toimeentulotukea saaviin perheisiin. (Mt., 115, 119.) Myös muissa tutkimuksissa on havaittu kouluttamattomuuden ja heikkojen sosioekonomisten tekijöiden yhteys syrjäytymisriskiin (Ilmakunnas ym. 2015, 247; Harkko ym. 2016, 19; Miller ym. 2015, 468). Huono-osaisuus on periytyvää ja esimerkiksi vanhempien pienituloisuus ja matala koulutustaso ovat yhteydessä siihen, että nuori aikuinen voi todennäköisemmin jäädä työn ja koulutuksen ulkopuolelle (Harkko ym. 2016, 16). Laajalla tilastotutkimuksella on voitu vahvistaa kuvaa syrjäytymisen rakenteellisista syistä ja hyvinvointiongelmien ylisukupolvisuudesta, jolloin pelkät yksilöön vaikuttavat toimenpiteet eivät ole riittäviä. Lisäksi pidemmän ajan seurannassa rekisteriaineistojen perusteella voidaan todeta, että koulutuk-

sen ja työelämän ulkopuolelle jäävät nuoret käyttävät myös enemmän sosiaali- ja terveyspalveluja kuin koulutetut työelämässä olevat. Kouluttamattomuuden lisäksi syrjäytymisen syyksi nousevat tutkimuksen mukaan mielenterveys- ja päihdeongelmat ja etenkin se, että niihin ei ole saatavissa riittävästi apua tai sitä saadaan liian myöhään. (Paananen ym. 2019, 124–126.)

Edellä kuvattujen sosioekonomisten tekijöiden lisäksi huomiota tulisi kiinnittää etenkin koulutuksen keskeyttäviin nuoriin. Tutkimusten mukaan merkittävä osa 20-vuotiaana syrjäytyneistä on ollut koulupudokkaita. Perusasteen jälkeen hankittu koulutus on yksi merkittävä syrjäytymiseltä suojaava tekijä, jolloin nuori ei todennäköisemmin joudu turvautumaan toimeentulotukeen. (Asplund & Vanhala 2014; Harkko ym. 2016, 125.) Nuoret itse kertovat koulutuksen keskeyttämisen syiksi muun muassa motivaation puutteen, hankalan elämäntilanteen, mielenterveysongelmat, oppilaitoksen puutteellisen tuen, oppimisvaikeudet, kiusaamisen, sekä erilaisuuden kokemuksen (Souto 2013, 113; ks. myös Mäki-Ketelä 2012, 189). Peruskoulun aikana tehostettua ja erityistä tukea saaneilla nuorilla on muihin verrattuna suurempi riski jäädä vaille toisen asteen tutkintoa (Jahnukainen ym. 2018, 93).

Peruskoulututkinnon varaan jääminen, kodin ulkopuoliseen sijoitukseen joutuminen, sekä työkyvyttömyysetuuden saaminen johti tutkimuksen mukaan todennäköisemmin työllistymisvaikeuksiin ja työttömyyteen (Harkko ym. 2016, 125). Nuorten työttömyyden ja syrjäytymiskehityksen taustalla yhtenä tekijänä mielenterveysongelmien rinnalla on todettu olevan erilaiset lukemiseen, kirjoittamiseen, matemaattisiin taitoihin tai muistisuoriutumiseen liittyvät oppimisvaikeudet. Oppimisvaikeuksia omaavilla nuorilla on myös usein emotionaalisia ongelmia ja niillä on todettu olevan yhteys riskiin sairastua masentuneisuuteen ja ahdistuneisuuteen. Oppimisvaikeudet ovat yhteydessä myös itse-tunto-ongelmiin ja näin altistavat masennukselle. Samalla masennuksen on todettu olevan yhteydessä toiminnan ohjauksen ja muistin ongelmiin. (Gustavsson-Lilius ym. 2015, 23–24; Lindh & Lappi 2018, 22; ks. myös Helka Raivio 2018, 99.)

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olleista nuorista hyvin monella oli taustallaan oppimisvaikeuksia ja erityisopetusta peruskoulussa. Heillä oli myös kiusaamiskokemuksia, joilla on todettu olevan yhteys mielenterveysongelmiin. (Korkeamäki 2015, 31; Notkola ym. 2013, 113.) Oppimisvaikeuksilla on todettu olevan merkittävä yhteys nuorten koulutuk-

sen ja työelämän ulkopuolelle olemiseen ja haasteisiin kiinnittyä niihin. Palvelujärjestelmä ja instituutiot lasten ja nuorten ympärillä eivät myöskään osaa tunnistaa oppimisvaikeuksia oikea-aikaisesti, eivätkä riittävän hyvin. (Eriksson 2017, 94; Mattila-Aalto, Minna 2015, 4; Notkola ym. 2013, 245.) Myös muissa tutkimuksissa on yhtenä haasteena ja etenemistä vaikeuttavana tekijänä nimetty oppimisvaikeudet (Aaltonen ym. 2015; Harkko ym. 2016; Jahnukainen ym. 2018, 92; Lindh & Lappi 2018, 22; Simonen 2019). Jos oppimisvaikeuksia ei ole tunnistettu peruskoulun aikana, eikä nuori ole ollut erityisen tuen piirissä, vaikuttaa tämä hänen mahdollisuuksiinsa päästä jatko-opintoihin ja mukaan työelämään (Aaltonen ja Kivijärvi 2017, 82; Eriksson 2017, 98; Salminen 2019, 397).

Haasteena tällä hetkellä näyttää olevan, ettei oppimisvaikeuksista ole olemassa riittävästi tutkimustietoa käytännön työn tueksi. Yksi syy voi olla oppimisvaikeuksien määrittelyn ja tunnistamisen hankaluus. Oppimisvaikeudet jakaantuvat muun muassa kognitiivisiin oppimisvaikeuksiin, kapea-alaisiin ja laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin, joiden syynä voi olla jokin neurologinen oireyhtymä tai kyseessä voi olla myös lievä kehitysvamma. Tutkimus etenkin laaja-alaisista ja erityisistä oppimisvaikeuksista on ollut vielä vähäistä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Vaikka tietoa oppimisvaikeuksien vaikutuksesta nuorten siirtymille koulutukseen ja työelämään on vielä puutteellisesti, on sosiaali-tieteellisen tutkimuksen saralla pikkuhiljaa kiinnostuttu aiheen tutkimiseen. Keskustelussa kuitenkin käytetään hieman harhaanjohtavastikin abstrakteja käsitteitä kuten ”vaikeasti työllistyvät nuoret”, ilman, että puhutaan niistä konkreettisista syistä, jotka vaikeuttavat nuoren elämää ja etenemistä työhön ja koulutukseen. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 82; ks. myös Korkeamäki & Nukari 2014, 6–7.)

Viime vuosina nuorten syrjäytymistä ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä on tutkittu runsaasti ja entistä fokusoidummin. Viimeisimpiä laajoja tutkimuksia ovat olleet kansalliset syntymäkohorttitutkimukset vuosina 1987 ja 1997 syntyneistä, joiden tiedot on koottu eri viranomaisten rekistereistä. Tutkimuksissa on pystytty vertailemaan ja tekemään pidemmän ajan seuranta nuorten aikuisten lapsuuteen, nuoruuteen ja heidän perheisiin ja kasvuoloihin vaikuttavista tekijöistä. (Ristikari ym. 2018; Ristikari ym. 2016.) Ilmakunnas ym. (2015, 260) toivovat oman tutkimuksensa jälkeen laajempaa pitkittäistutkimusta, joka ottaisi työttömyyden, koulutuksen ja toimeentulotuen lisäksi huomioon myös sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat. Paananen ym. (2019) uskovat, että heidän tutkimuksensa on tähän asti laajin, jossa on tarkasteltu kattavimmin syrjäytymiseen kytkeytyviä

tekijöitä hyödyntäen laajasti eri rekistereitä. He alleviivaavat havaintoaan siitä, että nuorten aikuisten pitkäaikaistyöttömyyteen ja kouluttamattomuuteen tulisi puuttua ja että niihin tulisi etsiä järjestelmätason ratkaisuja. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, että mielenterveyspalvelut ovat toimivia ja niitä on saatavilla helposti matalalla kynnyksellä. (Mt., 126.)

On myös esitetty syytöksiä yhteiskunnan suuntaan siitä, että sen tuottamat palvelut jopa syrjäyttävät nuoria (Paananen ym. 2019, 126; ks. myös Haikkola ym. 2017, 71–74). Ulkopuolisuuden syitä etsitään usein yksilöistä tai ryhmistä. Sosiaaliset ongelmat nähdään puutteina, jotka johtuvat huonoista valinnoista tai epäonnistumisista. Sen sijaan, että ratkaisua haettaisiin järjestelmän ja rakenteiden tasolta, yritetään ongelmia ratkaista yksilötasolla ohjauksen, koulutuksen ja kuntoutuksen keinoin. Näyttää siltä, että hyvää tarkoitavista tavoitteista huolimatta nuoret jäävät erilaisten tukipalveluiden pyörykseen tai odottamaan niitä. Yhteiskunnan tarjoama tuki voidaan nähdä ensisijaisesti työvoima- ja talouspolitiikan välineenä, jossa nuorten yksilölliset tarpeet jäävät usein toissijaisiksi. (Brunila ym. 2019, 16.) Tämän asian kanssa myös sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset kamppailevat jatkuvasti, kun he joutuvat pohtimaan, kohdistuuko muutostarve yksilöön, ympäristöön vai yhteiskuntaan (Väisänen 2018, 33; ks. Mäntyneva 2019, 30).

Nuorten kokemuksia selvittäneet Tuomo Kokkonen ym. (2018, 245) kuvaavat palvelujärjestelmää osattomuutta tuottavaksi. He nimeävät osallisuuden esteiksi joustamattoman ja organisaatiokeskeisen palvelujärjestelmän, tiedottamisen ja kommunikaation ongelmat, ammattilaisten nuoria huonosti kohtaavan vuorovaikutuksen, sekä ristiriitaisen aktiivointipolitiikan, joka aiheuttaa nuorille köyhyyttä ja ongelmia toimeentulon kanssa. Myös Romakkaniemen ym. (2018, 98) nuorten palvelukokemuksia selvittäneessä tutkimuksessa nuoret nostivat esiin kohtaamattomuuden kokemuksia tilanteissa, joissa heitä ei kuunneltu aidosti ja tarjotut toimenpiteet tuntuivat epätarkoituksenmukaisilta, asiakastapaamiset hyvin sattumanvaraisilta ja tarjottu tuki riittämättömältä. Kohtaamattomuuteen liittyen Juvonen (2015, 91) puhuu nuoren ohipuhutusta toimijuudesta. Myös itse palvelujärjestelmä on todettu osittain puutteelliseksi ja liian tiukkojen sääntöjen sanelemaksi, jolloin se sulkee ja käännättää osan apua tarvitsevista nuorista pois, kun he eivät täyty tiettyjä palvelun saamiseksi asetettuja kriteerejä (Haikkola ym. 2017, 72; Harkko ym. 2016, 128; Määttä & Keskitalo 2014, 199–201). Oman haasteensa työhön tuo se, että säästöpainneissa asiakaspalvelu on korvattu tietokoneilla ja sähköisillä palveluilla, jolloin

jonotusajat henkilökohtaisiin tapaamisiin ovat pidentyneet (Blomgren ym. 2016, 54; Romakkaniemi ym. 2018, 95).

Nuorten hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy ei ole minkään yksittäisen hallinnon alan tai ammattiryhmän tehtävä. Yhteiskunnan ulkopuolelle tai sen reunamille joutuminen on hyvin monenlaisten tekijöiden yhteisvaikutus, joka lähtee yksittäisistä palveluista ulottuen jopa globaaliin maailman talouteen ja työelämän rakenteellisiin muutoksiin. Sanna Aaltosen ja Antti Kivijärven (2017, 259) toimittama kokoomateos on kerännyt yhteen Suomessa eri toimialoilla tehtyä tutkimusta koskien sosiaali- ja nuorisoliittisten linjausten vaikutuksia 16–30-vuotiaiden nuorten toimeentuloon, hyvinvointiin, koulutukseen ja ammatin valintaan liittyen. Nuorten yksittäiset palvelupolut ovat vaihtelevia ja riippuvaisia nuoren yksilöllisistä tarpeista ja hänen resursseista. Palveluun vaikuttavat kyseisessä hetkessä ja paikassa tarjolla olevien palveluiden laatu ja saatavuus. (Mt., 7–15.)

Myös Kuntoutussäätiön tutkimuksessa on tarkasteltu nuorten aikuisten polkuja koulutukseen ja työelämään ja selvitetty sitä, onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi. Harkko ym. (2016) antavat tutkimuksen pohjalta kehittämissuosituksia koskien nuorten palvelujärjestelmää. Sitä tulisi heidän mukaansa tarkastella kokonaisuutena, koska tällä hetkellä se näyttäytyy hyvin hajanaisena. (Mt., 128–129.) Saman havainnon ovat tehneet useat muut nuorten palveluita koskevat tutkimukset (Aaltonen ym. 2015; Brunila 2019; Määttä & Keskitalo 2014; Paananen ym. 2019; Romakkaniemi ym. 2018). Yhtenä moniammatillisen työn epäkohtana on keskusteltu siitä, että asiakkaan kokonaistilanteen selvittämistä ei ole säädetty kenenkään tietyn tahon vastuulle (Määttä & Keskitalo 2014, 199). Tällöin kukin tekee selvitykset ja kartoitukset asiakkaan tilanteesta organisaationsisällä, jolloin kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta jää puutteelliseksi. Suomessa hallinnon eri alat ja sektorit ovat eriytyneet hyvin voimakkaasti omiin siloihinsa (Sitra 2018). Useissa nuorten sosiaalista kuntoutusta ja nuorten monialaisia palveluja koskevissa tutkimuksissa on nostettu esiin palveluiden pirstaleisuus ja hajanaisuus, sekä monialaisen yhteistyön tiivistämisen ja koordinoinnin tarve (Harkko ym. 2016, 130; Muukkonen ym. 2014 30; Määttä & Keskitalo 2014, 198–200; Paananen ym. 2019).

Palveluiden kehittämiseksi Harkko ym. (2016) antavat useita kehittämisohjeita. Ensimmäisenäkin nuorilla aikuisilla tulisi olla mahdollisuus ammatillisen osaamisen kehittämiseen

ja siksi opiskelu tulisi mahdollistaa myös työstä poissaolojaksojen aikana digitaalisia ratkaisuja hyödyntäen. Nuorten sosiaaliin ja terveydellisiin ongelmiin tulisi kehittää sellaisia palveluja, joiden avulla nuoret pystyvät hankkimaan peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Oppimisvaikeudet tunnistetaan opiskelua ja työelämään siirtymistä hankaloittavina tekijöinä. Myös työllistämis- ja kuntoutuspalveluihin tulisi tehdä ajanmukaisia uudistuksia. (Mt., 128–129.)

Tässä luvussa olen käynyt läpi nuorten ulkopuolisuuteen ja osattomuuteen johtavia tekijöitä ja ilmiöön liittyviä eri puolia, jotka näkyvät myös sosiaalisen kuntoutuksen arjessa. Nuorten elämäntilanteet ovat hyvin yksilöllisiä ja toisistaan poikkeavia, jolloin myös kuntoutus tulee räätälöidä nuoren tarpeiden mukaan. Sosiaalinen kuntoutus on tärkeä osa nuorten palvelujärjestelmää, koska juuri se auttaa muita heikoimmassa asemassa olevia nuoria. Seuraavassa luvussa tarkastelen tarkemmin nuorten sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen lakisääteisiä palveluja osana palvelukokonaisuutta. Lisäksi tarkastelen sosiaalihuoltolain ja nuorisolain luomia rakenteita, joiden tavoitteena on edistää nuorten hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta, sekä tukea ja parantaa heidän kasvu- ja elinolojaan.

2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen rakenteet

Nuorten elämään liittyviä päätöksiä tehdään laajasti melkein kaikilla politiikan sektoreilla, mutta etenkin koulutus-, työ- ja sosiaalipolitiikassa. Nuorten palveluiden hajanaisuus ja osittaiset päällekkäisyydet on tiedostettu toimialalla ja siksi nuoria koskevien palveluiden yhteensovittamiseen kuntatasolla on kehitetty työkalu. Vuonna 2011 voimassa olleeseen nuorisolakiin (27.1.72/2006 jatkossa vanha nuorisolaki) tehtiin täydennys (20.8.693/2010) lisäämällä sinne pykälät monialaisesta yhteistyöstä ja etsivästä nuorisotyöstä. Lisäyksen tavoitteena oli monialaisen yhteistyön tiivistäminen ja kehittäminen, jotta nuoret saisivat paremmin tarpeisiinsa vastaavia palveluja. Toinen tavoite oli kehittää nuorten sosiaalista vahvistamista lisäämällä nuorten varhaisen tuen palveluita ja toimintamalleja. (Mäensivu & Rasimus 2013, 5.)

Sosiaalihuoltolain 17 §:n mukaan nuorten sosiaalinen kuntoutus on osa nuortenpalveluita kunnassa. Pykälän mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosi-

aaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Osallisuutta vahvistetaan sosiaalisella kuntoutuksella ja näin ehkäistään syrjäytymistä. Sosiaalinen kuntoutus on moniammatillista ja se on osa monialaista kuntoutusjärjestelmää, joka jakaantuu lääkinnälliseen, ammatilliseen ja kasvatukselliseen kuntoutukseen. Kuntoutusta voivat järjestää kunnat, järjestöt ja yritykset.

Kuntoutujien kuntoutustarve voi olla hyvin moninainen, jos haasteita on fyysisessä, psyykkisessä ja sosiaalisessa toimintakyvyssä. Tällöin tarvitaan myös moniammatillista osaamista. Tämän vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen pykälään on kirjattu kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen ja asian tärkeyttä korostetaan myös hallituksen esityksessä (HE 164/2014, 111.) Tuusan ym. (2018, 133) mukaan kuntoutus perustuu samanaikaiseen ja yhteistoiminnalliseen yhteistyöhön, jossa eri organisaatiot ovat verkostoyhteistyönä mukana asiakkaan kuntoutusprosessissa.

Sosiaalihuoltolain 17 § määrittelee erikseen nuorten sosiaalisen kuntoutuksen, jolla hallituksen esityksen mukaan tarkoitetaan nuorisotakuun tavoitteiden toteuttamista (HE 164/2014, 111). Vuonna 2013 voimaan tullut nuorisotakuu sai alkunsa Jyrki Kataisen hallitusohjelmasta vuonna 2011. Ohjelman yhtenä alle 25-vuotiaita nuoria koskevana tavoitteena oli löytää jokaiselle nuorelle työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja-, tai kuntoutuspaikka kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. (Savolainen ym. 2015, 13.) Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2017, 57) mukaan kuntoutuksen päämääränä on vahvistaa nuorten työ- ja toimintakykyä sekä tarjota heille itsetuntoa vahvistavia onnistumisen kokemuksia. Nuorten sosiaalinen kuntoutus eroaa lakitekstissä aikuisten kuntoutuksesta kahdella tavalla. Nuorten sosiaalista kuntoutusta voivat tarjota myös nuorisopalvelut ja nuorella on oikeus nimettyyn omatyöntekijään.

Sosiaalihuoltolaissa määritellyn omatyöntekijän tukemana ja koordinoimana palveluiden tulisi muodostaa kokonaisvaltainen ja tarpeiden mukainen palvelukokonaisuus. Sanna Aaltosen ym. (2015, 130) tutkimuksen mukaan tällainen suunnitelmallinen, yhtenäinen ja yhden tahon koordinoima toimintamalli toisi säästöjä julkisiin palveluihin. Moniammatillisuus on sosiaaliseen kuntoutukseen sisään rakennettu ominaisuus. Lindh ym. (2018c) puhuvat holistisesta rationaliteetista, jossa nimensä mukaisesti työskennellään kokonaisvaltaisesti ymmärtämällä laajasti sosiaalisia ilmiöitä ja kuntoutumiseen ja ihmi-

sen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Siihen liittyy monitieteisyys, verkostotyöskentely ja kokonaisuuden hallinta, eri toimijoiden yhteen liittäminen ja yhteisen työskentelyn koordinointi. (Mt., 52–55.) Marjo Romakkaniemi ym. (2018, 74) peräänkuuluttavat tutkimuksessaan yhteistyön tiivistämistä ja kehittämistä entistä toimivammaksi nuorten sosiaalisessa kuntoutuksessa. Tavoitteena on, ettei nuorta juoksutettaisi ja pahimmillaan pompoteltaisi edes takaisin viranomaiselta toiselle eri palveluiden välillä, vaan nuori tuetusti ja hallitusti etenisi sujuvasti palvelusta toiseen.

Nuorten sosiaalinen kuntoutus tulee yhteiselle rajapinnalle nuorisotyön sosiaalisen vahvistamisen toimintojen kanssa. Nuorten sosiaalista kuntoutusta koskevassa selvityksessä (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014) kerrotaan käsiteanalyysistä, joka selvitti sosiaalisen vahvistamisen käsitteen tarkempaa sisältöä. Sen mukaan sosiaalinen vahvistaminen ja sosiaalinen kuntoutus ovat sisällöiltään samanlaisia. (Mt., 8.) Saman tulkinnan tekivät myös TE-toimiston työntekijät ja sosiaalityöntekijät nuorten monialaisia palveluja koskevassa tutkimuksessa (Aaltonen ym. 2015, 66). Lisäksi selvityksessä todetaan, että muun muassa työhönvalmennus, sopeutumisvalmennus, yhteisöpohjainen kuntoutus ja nuorisolain mukainen sosiaalinen vahvistaminen ovat kaikki sekä käsitteinä että käytännön toimintana hyvin paljon sosiaalisen kuntoutuksen kaltaisia (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 53). Työpajatoiminta on määritelty osaksi sosiaalisen työllistämisen toimialaa, johon sisältyvät myös kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus (Ketola ym. 2018, 294–295).

Sosiaalisen vahvistamisen käsitteen taustoittamiseen hyödynnän uuden voimassa olevan nuorisolain (21.12.2016/1285 jatkossa uusi nuorisolaki) pykälä 10 ja 13, joissa määritellään etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajatoiminta, sekä sosiaalinen vahvistaminen. Lisäksi hyödynnän vanhan nuorisolain pykälä 1 ja 2, joissa sosiaalinen vahvistaminen käsitteenä on määritelty tarkemmin. Edellä mainittujen lakipykälien lisäksi käytän lähteenä niiden hallituksen esityksiä ja tarvittavilta osin valiokuntien antamia mietintöjä. Vanhassa nuorisolaissa sosiaalinen vahvistaminen nimettiin lain tavoitteen määrittelevässä ensimmäisessä pykälässä: ”Tämän lain tarkoituksena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja nuorten sosiaalista vahvistamista sekä parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja”. Lisäksi pykälässä 2 käsite määritellään erikseen kolmannessa momentissa: ”sosiaalisella vahvistamisella [tarkoitetaan] nuorille suunnat-

tuja toimenpiteitä elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi”. Hallituksen esityksen (HE 28/2005,13) mukaan sosiaalisen vahvistamisen käsite koetaan positiivisemmaksi kuin syrjäytymisen ehkäisemisen ja syrjäytymisen käsitteet.

Uudistetusta laista käsite on jätetty pois, mutta lainvalmisteluaineistosta löytyy perusteluja sille, miksi varsinaisesta sosiaalisen vahvistamisen käsitteestä luovuttiin, mutta sama tavoite on sisäkirjoitettuna uudistettuun nuorisolakiin toisin sanoitettuna. Hallituksen esityksen mukaan nykyisen lain tavoitepykälässä 2 sosiaalinen vahvistaminen sisältyy pykälän momentteihin 2 ja 3. Lain tavoitteeksi määritellään ”tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista” ja ”tukea nuorten harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa”. (HE 111/2016, 33.) Lainvalmisteluaineistosta sivistysvaliokunnan mietinnöstä (SiVM 12/2016) ilmenee, että lain valmisteluvaiheessa tehdyissä asiantuntijakuulemisissa sosiaalisen vahvistamisen käsitteen poistamista varsinaisesta lakitekstistä on kritisoitu. Samalla todetaan, että työpajatoiminta ja etsivä nuorisotyö ovat olennainen osa nuorisotyöllisiä sosiaalisen vahvistamisen keinoja. Mietinnössä sosiaalisen vahvistamisen katsotaan tarkoittavan heikoimassa asemassa olevien nuorten arjen- ja elämänhallinnan ja sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamista. (Mt., 5.)

Uuden nuorisolain pykälässä 10 etsivän nuorisotyön tehtäväksi määritellään tuen tarpeessa olevien nuorten etsiminen ja tavoittaminen, sekä heidän auttaminen sellaisten palvelujen ja tuen piiriin, joilla edistetään heidän kasvuun, itsenäistymistä, osallisuutta yhteiskuntaan ja elämänhallintaa, sekä pääsyä koulutukseen ja työmarkkinoille. Osallistuminen etsivään nuorisotyöhön on nuorelle vapaaehtoista eli häntä ei voida velvoittaa eikä sanktioida kuten muussa viranomaistoiminnassa. Nuorten työpajatoiminnan tavoitteet on määritelty lakipykälässä 13 ja sitä täydentävässä hallituksen esityksessä (HE 111/2016, 51) ja ne ovat hyvin samankaltaiset kuin etsivällä nuorisotyöllä. Myös sosiaalihuoltolain sosiaalisen kuntoutuksen pykälässä 17, sekä sen lainvalmisteluaineistossa (HE 164/2014) nousee esiin samat käsitteet ja tavoitteet: sosiaalinen toimintakyky, syrjäytymisen torjuminen ja ehkäisy, osallisuus, aktiivinen kansalaisuus, arjen ja elämänhallinta, ryhmätointa, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja yhteisöllisyys, sekä nuorten sijoittuminen työhön ja koulutukseen tai muuhun heidän tarpeitaan vastaavaan palveluun.

Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa –tutkimuksessa (Romakkaniemi ym. 2018) haastateltiin sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajia. Tutkimuksen pohjalta voidaan todeta, että nuorisotyölliset sosiaalisen vahvistamisen toiminnot eli nuorten työpajatoiminta ja etsivä nuorisotyö ovat osa sosiaalisen kuntoutuksen palveluita. Palveluntuottajien ryhmähaastatteluihin haastateltavat valittiin sen mukaan, että he työskentelivät sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavissa organisaatioissa tehden asiakastyötä 18–25-vuotiaiden nuorten aikuisten kanssa. Haastateltavien joukossa olivat jokaisella paikkakunnalla kunnallinen nuorisotyö, etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajatoiminta. (Romakkaniemi ym. 2018, 27.) Samansuuntaisen havainnon voi tehdä muistakin nuorten kuntoutusta koskevista tutkimuksista ja selvityksistä (mm. Aaltonen ym. 2018, 8; Harkko ym. 2016, 112; Ketola ym. 2018, 294–295; Lindh & Lappi 2018, 28; Määttä 2018, 29; Puromäki ym. 2017, 26–28; Tuusa & Ala-Kahaluoma 2014, 27–29).

Hallituksen esityksessä sosiaalisen kuntoutuksen pykälässä 17 puhutaan myös kokonaisvaltaisesta palvelukonseptista, jolloin nuori saa kaikki tarvitsemansa palvelut yhdestä paikasta (HE 164/2014, 111; Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57). Toisiinsa nivoutuvat palvelut ilman katvealueita tulisi suunnitella nuoren yksilöllisten tarpeiden pohjalta ja toteuttaa ne moniammatillisena verkostoyhteistyönä (Aaltonen ym. 2015, 53–55). Peppi Saikun (2018) väitöstutkimus monialaisesta koordinaatiosta vaikeasti työllistyvien työllistymistä edistävissä palveluissa kuvaa erittäin hyvin sitä, kuinka monisektorista, moniammatillista ja eri hallinnonaloja koskevaa työtä sosiaalinen kuntoutus on ja sitä kuinka tärkeää palveluiden yhteensovittaminen on. Sosiaalityön ja nuorisotyön hallintokuntien lisäksi sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvät vahvasti työvoimahallinnon viranomaistoiminta ja kunnan työllisyys- ja elinkeinotoiminta ja niitä koskeva lainsäädäntö.

Saikku (2016) tarkastelee tutkimusartikkelissa kuntien tehtävää työttömien työllistymistä edistävissä palveluissa ja aktivointitoimenpiteissä ja niiden yhteyttä sosiaalityön palveluihin. Kuntien työllisyyspalvelujen järjestämistapa vaihtelee kunnittain ja siksi ne ovat vaikeaselkoinen kokonaisuus, josta on vaikea hahmottaa selkeää kokonaiskuvaa. Saikun kokoaman listauksen mukaan kuntien tulee hoitaa viiden eri lain mukaisia lakisääteisiä työllisyysneuvonnan palveluita, jotka kohdentuvat työelämän ulkopuolella oleviin henkilöihin. Hän kertoo, että tutkimushankkeessa mukana olleilla paikkakunnilla kaikilla ei ollut erillistä työllisyysyksikköä, mutta kaikissa kunnissa oli tarjolla työpajatoimintaa. (Mt., 75–78.)

Kuntien lakisääteiset velvoitteet heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien työllistymisen edistämiseksi ovat kasvaneet. Valtio on supistanut rahoitustaan ja viimeisin kiristystapahtui työmarkkinatuen kuntaosuuksiin vuonna 2015, jolloin kuntien maksettavaksi työmarkkinatuesta tuli 50 prosenttia yli 300 päivää ja 70 prosenttia yli 1 000 päivää työttömänä olleista. (Blomgren ym. 2016, 25.) Sosiaalinen kuntoutus tuli sosiaalihuoltolakiin vuonna 2015 ja sen järjestämisen muodot ovat kunnissa edelleen hyvin vaihtelevia. Sosiaalista kuntoutusta on tehty myös kuntouttavan työtoiminnan sisällä, jonka kanssa toiminnot ja tavoitteet ovat osittain päällekkäisiä. (Blomgren ym. 2016, 84–88; Lindh ym. 2018b, 10.) Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) kuntakyselyssä jopa 53 prosenttia kunnista ilmoitti tärkeimmäksi sosiaalisen kuntoutuksen toteutusmuodoksi kuntouttavan työtoiminnan (Raivio 2018, 98).

Kuntouttavaan työtoimintaan ohjataan myös sellaisia henkilöitä, jotka ovat työttömiä, mutta he eivät ole varsinaisesti kuntoutuksen tarpeessa (EOAK/274/2018). Osittain tämä johtuu vuonna 2015 voimaan tulleesta työttömyysturvalaista (10.7.2015/857), jota muutettiin niin, että kuntien maksama osuus pitkäaikaistyöttömänä olevan henkilön työmarkkinatuesta nousi. Kunnissa puhutaan sakkolistoista, joita seurataan säännöllisesti. 1 000 päivän rajan ylittämässä olevat työttömät ohjataan säännönmukaisesti kuntouttavan työtoiminnan kaltaisiin aktivointitoimenpiteisiin. Samalla kuitenkin juuri kuntouttavan työtoiminnan tarpeessa olevat henkilöt tarvitsisivat muutakin tukea kuin työhön aktivoivia toimenpiteitä. (Blomgren ym. 2016, 80–89; Kivipelto 2018, 20, 26; Mäntyneva & Hiihlamo 2018, 24; Saikku 2016, 80–82.) Niin sanottu työvoimapolitiittinen aktivointityö tapahtuu sosiaalihuollon ja kunnan työllisyys- ja elinkeinotoimen yhteistyönä. Blomgrenin ym. (2016, 4) mukaan työmarkkinatukeen liittyvät sakkolistat ovat aiheuttaneet asiakasmäärien kasvua juuri kuntouttavassa työtoiminnassa. Saikun (2016) mukaan viime vuosina noin puolet kunnista on perustanut omia yksiköitä, jotka vastaavat keskitetysti työllisyshoidosta. Nämä kunnalliset työllisyyspalvelut mukaan lukien työpajatoiminta, oppisopimustoiminta, sekä kuntouttava työtoiminta ovat hyvin merkityksellisiä kunnalle niin elinkeinopolitiikan kuin sosiaalihuollon näkökulmasta. (Mt., 74, 77.)

Kaikkien kuntoutujien työ- ja toimintakyky ei ole riittävällä tasolla, jotta he kykenisivät töihin tai edes tuettuun työkokeiluun. Kuntouttava työtoiminta saa sosiaalisen kuntoutuksen piirteitä, kun toiminnan tavoite on ensisijaisesti kohentaa kuntoutujan sosiaalista toimintakykyä ja muita hyvinvointiin liittyviä asioita ennen kuin voidaan suunnitella jatko-toimenpiteitä kohti koulutusta ja työelämää (Saikku 2016, 86; ks. myös Mäntyneva &

Hiilamo 2018, 23). Blomgrenin ym. (2016) näkemyksen mukaan sosiaalihuolto tulee jatkossa keskittymään erityisesti heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden sosiaaliseen kuntoutukseen ja edellä kuvatun tarpeen pohjalta kuntoutus jakautuisi tulevaisuudessa mahdollisesti kahteen tasoon. Toinen taso olisi työelämävalmiuksia edistävä kuntoutus ja toinen sosiaalista osallisuutta edistävä kuntoutus. (Mt., 15.)

Monitieteisyys näkyy tiedonmuodostuksessa kokoavana voimana ja taitona ymmärtää useampia erilaisia tieteellisiä diskursseja. Usein tieteenalojen tarkastelemat ongelma-alueet ovat yhteisiä, vaikka ne eroaisivat kysymyksenasetteluiltaan, menetelmiltään ja teorioiltaan. Riitta-Liisa Kokon ja Minna Veistilän (2016) mukaan työn holistisen luonteen vuoksi sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy heidän silmiinsä tieteiden välisiä raja-aitoja häivyttävänä toimintana ja eri työskentelyorientaatioista tulevien ammattilaisten kohtaamispaikkana. Eri alojen ideologioiden ja teoreettisten käsitteiden yhdistäminen on hyödyllistä myös asiakkaille. Tieteiden ja ammattialojen välinen keskustelu mahdollistaa paremman käsitteellis-teoreettisen ymmärryksen muodostuksen sosiaalisesta kuntoutuksesta. (Mt., 219–220; ks. Määttä & Keskitalo 2014, 203; Romakkaniemi ym. 2018, 104.) Tähän teoreettiseen keskusteluun osallistun omalta osaltani tällä tutkielmalla. Koska nuorten sosiaalinen kuntoutus tapahtuu monialaisesti useiden eri tieteen alojen ja ammatillisten työskentelyorientaatioiden risteyksessä, on hyödyntämäni lähdekirjallisuus monitieteistä.

Nuorisotyön asiantuntijuutta nuoruudesta ja nuoren kohtaamisesta voidaan hyödyntää sosiaalityössä. Katri Ylösen (2018) mukaan sosiaalityössä ei aina tunnisteta ja ymmärretä riittävän hyvin nuoruutta siirtymävaiheena lapsuudesta aikuisuuteen eikä siihen liittyviä erityispiirteitä. Palvelujärjestelmä ei tunnista nuoria omaksi kohderyhmäkseen ja sosiaalityö keskittyy työskentelyyn lasten ja perheiden kanssa, jolloin varsinkin ennaltaehkäisevä työ on jäänyt nuorisotyön vastuulle. (Mt., 124–125.) Myös Palola ym. (2012, 312) mukaan sosiaalityöntekijät ovat motivoituneita auttamaan nuoria, mutta he tarvitsevat moniammatillisen työn tueksi nuoriin liittyvää asiantuntijuutta. Suomalainen sosiaalityö on kehittynyt yksilöihin kohdistuvan casework perinteen mukaisesti, jolloin huomio on ensisijaisesti yksittäisen ihmisen käytöksessä ja valinnoissa, eikä niinkään rakenteellisissa tekijöissä (Kivipelto 2018, 20; Lindh ym. 2018c, 61; Kuusinen-James & Seppänen 2018, 80). Pohjola (2009, 34) näkee nuorisotyön vahvuutena yhteisöllisen ja ryhmämuotoisen toiminnan, jotka ovat olleet harvinaisempia sosiaalityössä. Myös nuoret itse toivoisivat ryhmämuotoista työskentelyä sosiaalityöhön (Palsanen & Kääriäinen 2015, 200), joka on ollut aika virasto- ja yksilökeskeistä (Lindh & Lappi 2018, 27; Raivio 2018, 111).

Sosiaalityöllä voidaan nähdä olevan yhteiskunnallinen liittämistehtävä, jossa marginaaliin joutuneita asiakkaita liitetään yhteiskunnan valtakulttuuriin pakon, sanktioiden, sopimuksellisuuden, vastuuttamisen ja kontrollin keinoin. Tämä toimintatapa etäännyttää asiakkaita sosiaalityöntekijöistä, kun he kokevat sosiaalityön kovana, ehdottomana ja poisulkevana. Juhilan (2006) mukaan kontrolli ja pakottavat toimet voivat huonoimmillaan johtaa intressiristiriitoihin, vastakkainasetteluun ja kunnioitusvajeeseen. Suhteen muodostumiseen vaikuttavat myös vallalla olevat taloudelliset intressit ja uusliberalistinen New Public Management eli uusi julkisjohtaminen. (Mt., 49–101; ks. myös Hietala ym. 2018, 45–47; Mäntyneva 2019, 27–28.) Kuntouttavassa sosiaalityössä ei laadita etuuksia koskevia päätöksiä ja tämän ansiosta kuntoutujan ja sosiaalityöntekijän suhde voi olla luottamuksellinen ja vapaa kontrollista (Palomäki 2018, 283–284).

Uusliberalististen arvojen on koettu vaikuttavan hyvin voimakkaasti sosiaalityön käytäntöön, toimintaympäristöön ja laajemminkin yhteiskuntaan ja sosiaalipolitiikkaan (Kaartinen ym. 2018, 93–94; Kivipelto 2018, 35; Lindh ym. 2018c, 43; Pohjola ym. 2019, 12–13; Ruch ym. 2017, 1022). Säästöpaineeet voivat näkyä esimerkiksi pitkäaikaistyöttömänä olevien sosiaalityön asiakkaiden ohjaamisena vastentahtoisesti aktivointitoimenpiteisiin, jotta kunta välttyy työmarkkinatuen korotetun kuntaosuuden maksamiselta (Blomgren ym. 2016, 80–89; Saikku 2016, 80–82). Sosiaalityön ei pitäisi olla osa uusliberalistista politiikkaa, jossa taloudelliset perusteet menevät inhimillisten tekijöiden edelle. On huolestuttavaa, jos sosiaalityö joutuu luopumaan autonomiastaan olemalla kontrolloitu ja alisteinen työnantajansa valvonnalle ja ennalta organisoiduille standarditoimintamalleille. (Kaartinen ym. 2018, 95; Kivipelto 2018, 34–35; Kuusinen-James & Seppänen 2018, 81.)

On tilanteita, jolloin asiakas voi määrittää vain kohtaamiensa ongelmien kautta ja hän objektivoituu työn kohteeksi. Tällöin tilanteen ainutkertaisuus sekä asiakkaan yksilöllinen kohtaaminen unohtuvat. (Pohjola 2010, 29; ks. Rostila 2018, 63–65.) Romakkaniemi ym. (2018) pohtivat tutkimuksessaan sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijuutta suhteessa valtahierarkioihin ja asiakkaan objektivointiin. Heidän mukaansa nuoren kanssa työskennelleiden viranomaisten objektivoiva valta tuotti sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisissa nuoren subjektiviteettia korostavaa vastapuhetta etenkin silloin, kun nuoren tilanteesta puhuttiin hyvin kategorisoivasti. (Mt. 104.) Joskus myös asiakkaan elämäntilanteen vaikeus voi kääntyä tulkinnaksi, jossa asiakas koetaan hankalaksi. Vaikka laki antaa asia-

kasta kunnioittavalle työlle hyvän pohjan, esiintyy palveluissa silti osaamis- ja asenneva-jeita. Tällöin asiakasta ei kohdata ihmisenä yksilöllisessä tilanteessaan, vaan hallinnolli-nen asian hoitaminen sääntöjen mukaisesti ohittaa asiakkaan ja tekee hänestä palveluiden kohteen. Kysymys asiakkuudesta kulminoituu sosiaalityöntekijän jäsenyykseen omasta ammatillisuudestaan, sekä työtehtävän yhteiskunnallisen luonteen ymmärtämisestä ja hä-nen omaksumastaan ihmiskäsityksestä. (Pohjola & Laitinen 2010, 310–313; ks. myös Ni-vala & Rynnänen 2019, 116–117.)

Myös käytetyllä kielellä on merkitystä, jotta asiakas ymmärtää mistä puhutaan. Yhteinen ja ymmärrettävä kieli on ehdoton edellytys asiakkaan osallisuuden toteutumiseksi. Osal-lisuus ei toteudu, jos asiakas irtautuu tai hänet irrotetaan omasta asiastaan. Ylipäättänsä asiakaspalvelu- ja auttamistilanne tapahtuu ihminen ihmiselle kohtaamisena, jolloin vuo-rovaikutustilanne on vastavuoroista ja molemmat sitoutuvat sovittuihin asioihin kanta-malla niistä vastuun. (Pohjola 2010, 52–55.) Anneli Pohjola ja Merja Laitinen (2010) kyseenalaistavat kärjekkäästi ylevät tavoitteet ja puheet asiakaskeskeisyydestä ja asiakas-lähtöisyydestä kysymällä mitä näillä käsitteillä oikeasti tarkoitetaan; Puhutaanko silloin aktiivisesta asiaansa hoitavasta asiakkaasta vai hyväksi katsottujen tavoitteiden mukaan toimivasta työntekijästä? Puheissa ja asiakirjoissa nämä maininnat vaikuttavat hyvältä, mutta voidaan kysyä todentuvatko nämä lupaukset myös toiminnan tasolla. (Mt., 311; ks. myös Aaltonen & Kivijärvi 2017, 15; Palsanen & Kääriäinen 2015, 189; Tikka 2019, 317–319.)

Samaa mieltä ovat Irene Roivainen ym. (2019) kuvatessaan TEKO-hankkeessa kehitettyä yhteisösosiaalityötä, jota tehdään vapaa-aikakeskuksen avoimessa kohtaamispaikassa. He puhuvat vuorovaikutuksellisesta käänteestä, joka kuvaa asiakkaan ja sosiaalityönteki-jän välillä tapahtunutta valtasuhteen muutosta (ks. myös Palsanen & Kääriäinen 2015, 200–201). Uudenlaisessa asetelmassa kysymysten esittäjä onkin sosiaalityön apua kai-paava kansalainen, eikä sosiaalityöntekijä, joka on perehtynyt asiakkaan tilanteeseen pää-asiassa asiakirjojen kautta. Lisäksi kohtaaminen tapahtuu yhteisöllisessä avoimessa ti-lassa eikä suljettujen seinien sisällä työpöydän ja tietokoneen äärellä. Ennen kaikkea koh-taaminen on tasavertainen ja se edellyttää sosiaalityöntekijältä uuden oppimista ja rohke-asti itsensä likoon laittamista. Tätä voidaan kuvata horisontaaliseksi vuorovaikutukseksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä ja sosiaalityöntekijän horisontaaliseksi asiantunti-juudeksi. (Roivainen ym. 2019, 293–299; Juhila 2006, 137–140, 147–148; ks. myös Hie-tala ym. 2018, 10–13.)

Horisontaalisuudella kuvataan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä valtasuhdetta, jossa molemmat ovat tasavertaisia kumppaneita ja tällöin kummallakaan osapuolella ei ole sellaista asiantuntijuutta, joka olisi toisen yläpuolella. Kumppanuussuhde perustuu kuunteluun, keskinäiseen kunnioitukseen, luottamukseen, vastavuoroisuuteen, neuvotte- luun ja avoimeen dialogiin ilman hierarkiaa, jolloin myös asiakkaalla on tunnustettua ar- jen asiantuntijuutta. (Hietala ym. 2018, 40–42; Juhila 2006, 137–139; Kirjavainen & Hie- tala 2019, 230; Kokkonen ym. 2018, 230–231; Nivala & Ryyänen 2019, 63.) Vertikaa- lisessa asiantuntijuudessa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde on dikotominen eli osapuolten välistä hierarkkista eroa korostava, jolloin ensisijaisesti sosiaalityönteki- jällä on asiantuntijuutta ja valtaa määrittää asiakkaan tuen tarpeet ja tavoitteet muutok- selle. (Juhila 2006, 99; Kokkonen ym. 2018, 231; Muukkonen ym. 2014 30.)

Voidaan puhua myös modernista ja postmodernista asiantuntijuudesta, jossa moderni ku- vaa tiedon ja asiantuntijavallan keskittymistä työntekijälle ja hänen edustamalleen insti- tuutiolle. Postmoderni asiantuntijuus merkitsee reflektiivistä ammatillisuutta ja jaettua ja neuvoteltua asiantuntijuutta (Lindh ym. 2018c, 39–40). Sosiaalityöntekijän täytyy uskal- taa asettua horisontaaliseen kumppanuussuhteeseen ja aitoon dialogiin hämärtämällä omaa ammatillisuutta ja asiantuntijuutta ilman hierarkkista valta-asemaa. Tämä vaatii työntekijältä epävarmuuden sietokykyä ja luovuutta, sekä totuttujen käytäntöjen ja ole- massa olevien palveluiden muokkaamista nuoren tarpeiden mukaiseksi. Se edellyttää yh- teistoiminnallisuutta, sekä kykyä verkostoitua ja liittoutua eri toimijoiden kanssa. (Lindh & Lappi 2018, 30; Kokkonen ym. 2018, 231, 246–247; ks. myös Hietala 2018, 10; Pal- sanen & Kääriäinen 2015, 192.)

Nuorten sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijuus rakentuu useiden eri ammattien ja tietei- den risteyskohdassa. Nuorten kuntoutuksessa täytyy ymmärtää esimerkiksi sosiaalista toimintaympäristöä, mutta myös nuoren kasvuun ja kehitykseen, sekä yksilön käytökseen liittyviä tekijöitä. Sosiaalityön tutkimuksessa on Jari Lindhin ym. (2018b, 11) mukaan käsitelty vähän ammattirajat ylittäviä palveluja ja eri alojen toimijoiden vaikutuksia yh- teisiin prosesseihin ja niiden muodostamaa asiantuntijuuksien synteesiä. Palveluiden yh- teensovittamisen ja hedelmällisen yhteistyön varmistamiseksi olisi hyödyllistä, jos am- mattilaisten verkosto käyttäisi yhteisiä käsitteitä ja monialaisessa yhteistyössä ymmärret- täisiin myös käsitteiden professiolähtöiset taustaorientaatiot (Tuusa & Ala-Kahaluoma 2014, 53). Opetushallituksen julkaisema tulevaisuuden osaamistarpeita koskeva enna-

kointitietojen raportti kuvaa tulevaisuuden sosiaalialan työtä monialaiseksi eri palveluiden yhteenliittymäksi ja auttamistyöksi, jossa sosiaalialan ammattilaiset osaavat tunnistaa eri työskentelyorientaatioiden vahvuuksia ja professioiden välisiä yhdyspintoja. Lisäksi tulevaisuuden työmenetelmien ja käytäntöjen tulisi olla yhteensopivia muiden hyvinvointialalla toimivien kanssa. (Nikander ym. 2017, 40–41.)

Monitoimijaisuus, jossa työn kohderyhmät otetaan toimijoiksi ammattilaisten rinnalle, purkaa asiantuntijoiden hierarkkisia auktoriteettiasemia ja luo pohjaa tasa-arvoiselle yhteistyösuhteelle. Työskentelyn ytimessä ovat luottamuksellinen, empaattinen vuorovaikutus, dialogisuus, sekä keskinäinen kunnioitus. Aina eri ammattien erityispiirteiden yhteensovittaminen ei onnistu ongelmitta, mutta reflektointi ja avoin keskustelu auttavat kehittämään yhteistä prosessia. (Laitinen ym. 2018, 157–158.) Uusi sosiaalihuoltolaki ja sinne ensimmäistä kertaa kirjattu sosiaalisen kuntoutuksen pykälä mahdollistaa uudenlaisten toimintamuotojen kehittämisen (Kivipelto 2018, 21). Siksi sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymätön sisältö ja moninainen toteutustapa ei välttämättä ole pelkästään huono asia. Sosiaalinen kuntoutus on osa kuntien sosiaalityötä, mutta samalla osa laajempaa kuntoutusjärjestelmää ja se edellyttää toimijoiden välistä vahvaa verkostoitumista ja moniammatillista yhteistyötä (Lindh ym. 2018b, 10; ks. Seppänen-Järvelä ym. 2015, 189).

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellinen määrittely on haastavaa, eikä sitä pysty tekemään tyhjentävästi muutamalla lauseella. Sosiaaliselta kuntoutukselta on puuttunut sitä ohjaava ja jäsentävä lainsäädäntö ja muu käytännön toimintaa määrittävä säännöstö vuoteen 2015 saakka (Puromäki ym. 2017, 11). Tämän vuoksi sosiaalista kuntoutusta on pääasiassa määritelty siihen liittyvillä käsitteillä ja toiminnalla. Vielä ennen lakiuudistusta sosiaalista kuntoutusta ei oltu juurikaan tutkittu ja siksi käsitteen tuominen lakiin on asettanut tarpeen sen tarkemmalle määrittelylle ja asemoinnille osana kuntoutusjärjestelmää. (Lindh ym. 2018b, 8.) Kaisa Haapakosken (2018, 84) havainnon mukaan lakimuutoksen jälkeen kuntoutusjärjestelmä on ottanut käsitteen vahvemmin käyttöönsä.

Viime vuosina on julkaistu useampia tutkimuksia, tieteellisiä artikkeleita ja muita sosiaaliseen kuntoutukseen liittyviä teoksia (mm. Blomgren ym. 2016; Harkko ym. 2016; Hietala ym. 2018; Kokko & Veistilä 2016; Kostilainen, & Nieminen 2018; Lindh ym. 2018a; Lindh & Lappi 2018; Pietiläinen & Rätty 2017; Piirainen 2018; Puromäki ym. 2017; Rairio 2018b; Romakkaniemi ym. 2018; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014). Näistä julkai-

suista harva on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin, joten voidaan todeta, että käytännönläheistä tutkimusta ja selvitystyötä aiheesta alkaa olla runsaasti, mutta varsinaista tieteellistä tutkimusta on edelleen suhteellisen vähän (ks. myös Piirainen ym. 2018, 118). Samaan aikaan kuitenkin tehdään tutkimusta myös kuntouttavasta työtoiminnasta (mm. Mäntyneva & Isola 2019; Mäntyneva 2019; Mäntyneva & Hiilamo 2018), joka ainakin osittain voi käytännössä tarkoittaa myös sosiaalista kuntoutusta (Saikku 2016, 86).

Romakkaniemi ym. (2018) toivovatkin sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellistä ja teoreettista kehittämistä. Tämä mahdollistaisi yhteisen käsitteellisen kehyksen ja ymmärryksen rakentamisen kuntoutuksen sisällöistä ja antaisi pohjan se kehittämiseksi. Jotta tähän päästäisiin, se edellyttäisi monitieteellistä käsitteellistä keskustelua eri professioiden välillä. Heidän määritelmän mukaan sosiaalinen kuntoutus on ”toimintavalmiuksia ja -mahdollisuuksia tukevaa kokonaisvaltaiseen työskentelyorientaatioon perustuvaa toimintaa ja sommitelma, jossa on keskeistä pystyä kytkemään yhteen rakenteellisia ja yksilöllisiä tekijöitä”. Määrittelyn apuna he käyttävät kuntoutukseen kytkeytyvää neljää teoreettista käsitettä: toimijuus (agency), toimintavalmius (capability), osallisuus (participation/inclusion) ja valtaistaminen (empowerment). (Romakkaniemi ym. 2018, 106–107.)

Näiden edellä mainittujen neljän käsitteen lisäksi sosiaalista kuntoutusta on määritelty myös seuraavien käsitteiden avulla: autonomia, itsemäärääminen, elämänhallinta, sosiaalinen syrjäytyminen, kuntoutujakeskeisyys, asiakaslähtöisyys, kansalaislähtöisyys, toiminnallisuus, motivaatio, vapaus, vapautuminen, yhteisökiinnittyminen, sosiaalinen osallisuus, sosiaalinen toimintakyky, paikallisuus ja yhteisöllisyys. (Haapakoski 2018, 89; Lindh ym. 2018b, 9; Lindh & Lappi 2018, 31; Järvikoski 2013, 38–41, 76; Kuvaja 2012, 27; Romakkaniemi ym. 2018, 106.) Käsitteiden runsas määrä kuvaa omalta osaltaan sosiaalisen kuntoutuksen määrittelyn haasteellisuutta ja sitä kuinka monitasoinen ja monitieteinen se ilmiönä on.

Kuntoutuksen tavoitteena on aina ollut fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn parantaminen, joka samalla on edesauttanut toista tavoitetta eli työkyvyn palauttamista. Kuntoutus on perinteisesti jaettu lääkinälliseen, kasvatukselliseen, ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Tämän nelijaon rinnalla on käytetty jakoa lääkinälliseen ja sosiaaliseen tai lääkinälliseen ja ammatilliseen toimintaan. Kuntoutusta on toteutettu hyvin monenlaisten ryhmien kuten kehitysvammaisten, osatyökykyisten tai muuten vajaa-kuntoisten parissa. (Järvikoski 2013, 11, 27–42.) THL:n kuntakyselyssä useimmat kunnat

ilmoittivat järjestäneensä sosiaalista kuntoutusta ennen lakimuutosta päihde- ja mielen-terveysasiakkaille ja kehitysvammaisille, sekä osana kunnan sosiaalityön palveluja (Raivio 2018, 98).

Myös kuntoutuksen käsitettä on kritisoitu liian epämääräiseksi, mikä voi johtua osaltaan kuntoutusjärjestelmän sekavasta ja monimutkaisesta toteutustavasta (Järvikoski 2013, 9). Suomalainen kuntoutusjärjestelmä on hyvin moninainen ja pirstaloitunut rakennelma, jossa eri tahot voivat toimia suhteellisen riippumattomasti ja tämän hajanaisuuden vuoksi siitä on haastavaa muodostaa yhtenäistä kokonaiskuvaa. Kuntoutuksen järjestäjien itsenäinen asema aiheuttaa sen haasteen, ettei toimijoita voi edellyttää yhteistyöhön eikä järjestelmän laajempi uudistaminen ole tämän vuoksi kovin helppoa. Järjestelmä koostuu moninaisesta lainsäädännöstä, osajärjestelmistä ja rahoittajista. Kuntoutukseen liittyy työeläkejärjestelmä, tapaturma- ja liikennevakuutusjärjestelmä, invalidien kuntoutus, Kellan rahoittama kuntoutus ja työvoimahallinnon ammatilliset kuntoutukset. Kuntoutusta järjestävät niin yksityiset, julkiset kuin yhteisöpohjaiset organisaatiot. (Haapakoski 2016, 38; Järvikoski 2013, 24–25; ks. myös Salminen 2019, 400.)

Puromäen (2017, 11) mukaan muut kuntoutuksen osa-alueet on onnistuttu kuvaamaan konkreettisina toimenpiteinä ja palveluina, kun taas sosiaalinen kuntoutus on jäänyt enemmän tavoitteiden tasolle. Lisäksi laissa määritellyt tavoitteet sosiaalinen toimintakyky, syrjäytyminen ja osallisuus ovat jo yksistään käsitteinä hyvin monitulkintaisia ja abstrakteja ja siksi ne myös kaipaavat tarkempaa määrittelyä (Haapakoski 2018, 83–84; Raivio 2018, 97). Kuntoutuksen yleisenä tavoitteena on Järvikosken (2013, 76) mukaan ”toiminta- ja työkykyisyyden, toimijuuden ja osallisuuden ylläpitoa ja vahvistamista yhteiskunnassa ja kaikissa väestöryhmissä”. Tämä voisi olla yhtä hyvin sosiaalisen kuntoutuksen tavoite ja sitä onkin joskus pidetty kattokäsitteenä koko kuntoutusjärjestelmälle, koska sosiaalinen liittyy kaikkiin kuntoutuksen osa-alueisiin, eikä se ole eriytettävissä kokonaan omaksi osa-alueekseen. (Järvikoski 2013, 47; Romakkaniemi ym. 2018, 6).

Edellä kuvatun pohjalta voidaan sanoa, että sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus ja nuorisolain mukainen sosiaalinen vahvistaminen ovat ainakin osittain toisiaan läpileikkaavaa toimintaa, joiden tietopohjaa muodostuu monitieteisesti yhteisillä rajapinnoilla. Sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijuus syntyy eri professioiden välisenä yhteistyönä. Sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan välinen työnjako on käytännön tasolla epäselvää. Osin tämän vuoksi kuntoutusjärjestelmä näyttäytyy sekavana.

Haastavassa tilanteessa olevien ja erityistä tukevia tarvitsevien nuorten palveluissa tulisi tehdä entistä enemmän yhteen sovitettua ja koordinoitua yhteistyötä kaikkien toimijoiden kesken. Yhteistyötä voitaisiin helpottaa, jos lainsäätäjän taholta tapahtuva ohjaus olisi kaikille toimijoille yhteistä. Seuraavassa luvussa siirryn lakien ja rakenteiden tasolta lähemmäs nuorten sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen käytäntöjä.

2.3 Sosiaalinen kuntoutus osana palvelujärjestelmää

Kuten sosiaalihuoltolaissa todetaan, on sosiaalisen kuntoutuksen tavoite ehkäistä syrjäytymistä. Kuntoutuksen tavoite on tukea henkilön yleistä elämänhallintaa, sosiaalisia vuorovaikutussuhteita ja selviytymistä itsenäisesti arjen perusasioiden hoitamisesta, sekä vahvistaa hänen sosiaalista toimintakykyä, toimijuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden edistämiseksi kuntoutujaa autetaan konkreettisesti esimerkiksi asumiseen, raha-asioihin, arjenhallintaan, työhön, koulutukseen, vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyvissä kysymyksissä. Kuntoutus on yhteisöllinen matalan kynnyksen palvelu, joka kannattelee kuntoutujaa vaikeiden aikojen yli. (Järvikoski 2013, 47; Mäntyneva & Isola 2019, 254.) Kuntoutujan omat tavoitteet voivat olla hyvin vaihtelevia. Toinen haluaa saada varmuutta ja mahdollisuuden tuetusti kokeilla työelämään siirtymistä ja tutkia muita vaihtoehtoja, kun taas toisella on selkeä suunnitelma ja tahtotila edetä koulutukseen tai suoraan työelämään. (Härkäpää ym. 2013, 105–106.)

Kelan rahoittamassa tutkimuksessa selvitettiin Kelan ja työ- ja elinkeinohallinnon työhönvalmennustoimintaa eri kohderyhmille. Yksi tutkimuksen havainto oli, että asiakkaiden tavoitteiden moninaisuus haastoi palveluiden tuottajat tarjoamaan muunkinlaista toimintaa kuin vain ammatilliseen kuntoutukseen kuuluvaa työhönvalmennusta. Kuntoutusresursseja käytettiin enemmän elämänhallintaa tukeviin toimintoihin, vuorokausirytmien palauttamiseen ja perustyöelämätaitojen harjoitteluun, jolloin varsinainen työn hakeminen ja siihen liittyvä tukitoiminta jäi taustalle tai kokonaan toteutumatta. Tämä tuki painottui etenkin mielenterveyskuntoutujien valmennukseen, mutta myös muihin valmennusmuotoihin. (Härkäpää ym. 2013, 134–136.)

Tutkimuksessa (Härkäpää ym. 2013) mukana olleiden kuntoutujien kokema työkyky vaihteli hyvin suuresti ja edellytti työhönvalmennukselta yksilöllisiä ratkaisuja. Loppupäätelmä olikin, että osalle kuntoutujista olisi tullut tarjota ensisijaisesti psyykkistä tai

psykososiaalista valmennusta, tukea ja ohjausta, eikä niinkään työhönvalmennusta. Siksi tulisi luoda eräänlainen ”esiammatillinen” matalan kynnyksen kuntoutuspalvelu, joka keskittyy yleisiin elämännhallinnantaitoihin ja se tulisi toteuttaa erillään ammatillisesta kuntoutuksesta. (Mt., 134–136, 141.) Valtakunnallinen työpajayhdistys on kehittänyt matalan kynnyksen valmennusta, joka keskittyy nuorten kokonaisvaltaiseen tukemiseen, päivärytmin löytämiseen ja muihin arjen- ja elämännhallintaan liittyviin asioihin. Toimintamuotoa kutsutaan starttivalmennukseksi. (Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 52.) Puromäki ym. (2017, 14) toteavat starttivalmennuksen olevan samankaltaista sisällöltään ja tavoitteiltaan kuin sosiaalinen kuntoutus.

Työhönvalmennusta selvittäneessä tutkimuksessa selvitettiin myös työntekijöiden osaamisvajeita ja tarpeita koulutukselle. Merkittävä osa koulutustarpeista liittyi kuntoutujien ohjausta ja valmennusta koskevaan osaamiseen. Vastauksissa perusteltiin tarvetta sillä, että työntekijät ovat oman alansa ammattilaisia, esimerkiksi puuseppiä tai suurtaloussiemiehiä, mutta lisäkoulutusta tarvittaisiin kuntoutujien ohjaukseen. Lisäksi mainintoja saivat koulutussisällöt, jotka liittyvät kuntoutujien motivointiin, ratkaisukeskeisiin ohjausmenetelmiin, ryhmäohjaukseen ja mielenhyvinvoinnin tukemiseen. Tutkimuksessa (Härkäpää ym. 2013) nousi esiin myös se, että työpaikan etsiminen kuntoutujille ja yhteistyö työhönvalmentajan ja työpaikan välillä oli vaativaa. Kuntoutujaa täytyi tukea työpaikallakin, jotta hän pystisi jatkamaan ja pysymään työssä huolimatta kohtaamistaan haasteista ja vastoinkäymisistä. Tämä edellyttää valmentajilta erityistä asiantuntijuutta ja merkittävää työpanosta. (Mt., 103, 137.)

Kuntoutus tapahtuu aina yhteistyössä kuntoutujan kanssa, jolloin kuntoutujan tarpeet määrittävät työntekijän osuuden ja roolin prosessissa. Kuntoutus lähtee kuntoutujan omista voimavaroista ja vahvuuksista, joita etsitään kuntoutusprosessin aikana yhdessä. Kuntoutuja ei ole ammattilaisten toteuttaman toiminnan kohde, vaan hän on aktiivinen toimija ja kuntoutujan oma-aloitteisuutta tuetaan tietoisesti, jotta hänen toimijuuteensa kasvaisi ja vahvistuisi. (Järvikoski 2013, 73–74; Nivala & Ryyänen 2019, 104–105, 295–297; Raivio 2018, 104.) Myös motivaation käsite liittyy olennaisesti kuntoutukseen. Sen lähikäsite on kuntoutusvalmius, joka on vuorovaikutuksellisempi ja toiminnallisempi. (Ketola ym. 2018, 310; Lindh & Lappi 2018, 23; Mäntyneva & Hiilamo 2018, 23; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 15; Tuusa ym. 2018, 140.) Kannasoja (2013) on tutkinut nuorten sosiaalista toimintakykyä, johon olennaisena osana hänen mukaansa sisältyy

myös motivaatio. Lisäksi hän toivoi enemmän monitietiestä lähestymistapaa ilmiön syvempään ymmärtämiseen ja lisää motivaatioteoreettisista tutkimusaiheista. (Mt., 213.)

Työnhakumotivaatiota on tutkittu sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa. Anne Kuvaja (2012) tunnistaa siinä neljä eri orientaatiota aktivoinnin yhteydessä, jotka ovat joustava-, lukkiutunut-, riippumaton- ja hajanainen motivaatio-orientaatio. Näitä orientaatioita hän tutki suhteessa henkilöiden palkkatyöhön liittyviin vaikuttimiin ja elämänhallintaan. Kuvajan mukaan sosiaalisen kuntoutuksen palvelut kannattaa kohdentaa henkilöille, joilla on lukkiutuneeseen tai hajanaiseen työnhakumotivaatioon liittyviä tunnusmerkkejä kuten työ- ja toimintakyvyn haasteita, itsearvostuksen puutetta tai haitallisiin asenteisiin ja epärealistisiin toiveisiin liittyviä pulmia yhdistettynä haastavaan elämäntilanteeseen ja elämänhallinnan haasteisiin. Työnhaun esteet voivat olla objektiivisesti ulkopuolisten silmin todennettavissa tai sitten ne voivat olla yksilön oman sisäisen maailman subjektiivisia kokemuksia. Kuvaja kutsuu sosiaalista kuntoutusta interventioksi, jolla hän viittaa ilmeisesti viranomaistoimintaan ja laissa säädettyyn valtaan puuttua henkilön autonomiseen työnhakuun työttömyyden pitkittyessä. (Mt. 21–27; ks. myös Jahnukainen ym. 2018, 92; Mäntyneva 2019, 27.)

Koulutuksen ja työn ulkopuolella oleville nuorille suunnatuista palveluista nuoret totesivat ensimmäiseksi onnistumisen kriteeriksi oman motivaation osallistua palveluun. Sen lisäksi tutkijat erottivat yhdeksi työn kohteeksi nuoren motivaation kehittämisen. (Harkko ym. 2016, 115.) Nuorten työelämäosallisuutta ja sosiaalista kuntoutusta tutkineissa hankkeissa todettiin myös nuoren oman motivaation ja ammattilaisten tekemän motivointityön positiivinen vaikutus nuoren kuntoutusprosessille (Härkäpää ym. 2013, 136–137; Lindh & Lappi 2018, 23; Pietiläinen & Rätty 2017, 46–47). Kun motivaatio on saatu heräämään, tulisi siihen reagoida hetimiten, koska oikea-aikaisuudella on merkitystä kuntoutumiselle (Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188). Nuorten muuttuvat käsitykset työnteon merkityksellisyydestä haastavat myös kuntoutustyön ammattilaiset pohtimaan nuorten kanssa uudenlaisia motivaation lähteitä. On olemassa myös nuoria, jotka haluavat pysytellä työelämän ulkopuolella keskittyen tärkeämmäksi kokemiinsa asioihin ja näin tyytyä pienempään elintasoon, joten rahalla heitä on vaikea motivoida (Juvonen 2015, 226–227; Mäki-Ketelä 2012, 173–179; Romakkaniemi ym. 2018, 64). Yhteiskunta tarjoaa vain yhdenlaisista polkua hyvään elämään, jossa kaikkien odotetaan ohjautuvan koulutuksen kautta työelämään (Mäntyneva 2019, 28). Tarja Juvosen (2015, 99) mukaan nuorten näkemykset

palikkatyöstä ovat muuttuneet ja nousujohteinen työura ei ole enää välttämättä ensisijainen tavoite, vaan sen sijaan työn tulisi olla mielenkiintoista ja siinä tulisi voida toteuttaa itseään.

Nuoren motivaatiota voi haitata myös henkiseen ja psykofyysiseen hyvinvointiin liittyvät tekijät kuten henkinen väsymys, voimattomuus, ahdistuneisuus, toimintakyvyn heikentyminen sekä koulu-uupumus tai muunlaiset suorituspainet ja ympäristön odotukset (Mäki-Ketelä 2012, 214). Moninaisen aktivointia tavoittelevan palvelujärjestelmän vaarana on se, että nuoren oma ääni, toiveet ja motivaation lähteet jäävät ammattilaisilla kuulematta ja huomioimatta. Tällöin nuori voi ohjautua palveluun, joka ei auta häntä vaan pikemminkin pitkittää ja monimutkaistaa hänen tilannettaan. Jos nuori jättää tulematta sovittuihin tapaamisiin ja hänellä on takana jo useita koulutuksen tai työharjoittelun keskeytyksiä, tulisi maltaa pysähtyä kuuntelemaan ja kysymään nuorelta oikeat kysymykset. (Aaltonen ym. 2017b, 208–209.)

Sosiaalityön asiakkaiden sosiaalisten ongelmien määrittely diagnoosien ja erilaisten oireiden kautta on yleistynyt ja tämä johtaa asiakkaiden kategorisointiin leimaaviksi koettuihin kohderyhmiin kuten mielenterveyskuntoutujat, päihderiippuvaiset tai koulupudokkaat (Kokko & Veistilä 2016, 221–222; Lindh ym. 2018b, 9–10; Mäkinen & Halonen 2017, 166). Etenkin moniongelmaisilla asiakkailla, joilla on päihderiippuvuuden lisäksi muita haasteita kuten asunnottomuutta, työttömyyttä tai hoitamaton masennus, on haasteellista saada palveluita ja täyttää niihin pääsyn kriteereitä. Päähteettömyys voi olla ehdonä asunnon saamiselle vapailta markkinoilta. Samaan aikaan ei ole tarjolla riittäviä päihdekuntoutusohjelmia. Ongelmien moninaisuus voi johtaa palveluista ulosjäämiseen tai jopa suoranaiseen poiskäännyttämiseen ja niihin voi liittyä myös leimaantumista toivottomaksi tapaukseksi. (Lindh ym. 2018c, 47–48; ks. myös Palsanen & Kääriäinen 2015, 199; Salminen 2019, 399.) Monitoimijaisessa palveluverkostossa haasteeksi ovat nousseet henkilöt, joista kukaan verkoston jäsen ei koe olevansa ensisijaisesti vastuussa. Tämä johtaa asiakkaan siirtelyyn ja pompotteluun palveluiden välillä, jolloin huonoimmillaan hän ei saa apua mistään. (Järvikoski 2013, 61.)

Kunnissa sosiaalisen kuntoutuksen käytännöt ovat vielä hyvin pitkälle jäsentymättömiä. Tämän osoitti valtakunnallinen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke, jonka kunta-kohtaisissa osahankkeissa oli suuria eroavaisuuksia toiminnan tavoitteissa, kohderyhmissä, sekä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmissä ja käytännön toteutuksessa. Yhdeksi

syyski jäsentymättömyyteen ja tulkintojen moninaisuuteen Helka Raivio (2018) epäilee käsitteen väljää määritelmää sosiaalihuoltolaissa. (Mt., 97.) Ala-Kauhaluoman ja Tuusan (2015, 35) mukaan sisällöllinen määrittely on kirjoitettu lakiin tarkoituksella väljästi, jotta kuntoutuksen toimenpiteet vastaisivat nuorten yksilöllisiin tarpeisiin.

Sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä myös erilaisten asioiden ja toimijoiden välisinä suhteina, joita Romakkaniemi ym. (2018) kutsuvat relaatioiksi ja niiden muodostamiksi sommitelmiksi. Konkreettisten palveluiden, toiminnan sektoreiden tai osaamisalueiden sijaan he näkevät kuntoutuksen tapahtuvan toimijoiden välisissä suhteissa. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiksi lasketaan myös paikkakunnan koulutuksen ja työelämän edustajat ynnä muut tarjolla olevat palvelut, sekä yhteiskunnallisella tasolla tapahtuva poliittinen päätöksenteko, taloussuhdanteet ja erilaiset teknologiset ja digitaaliset ratkaisut. Nämä kaikki asiat vaikuttavat sosiaaliseen kuntoutukseen ja luoden kuntoutujan elämään ehtoja, rajoituksia ja mahdollisuuksia. (Mt., 22–23.)

Koska sosiaalista kuntoutusta on hyvin haastavaa määritellä, kuvasivat kuntoutustyöntekijät sitä ennemmin konkreettisten onnistumisten kokemusten kautta. Nämä kuvaukset herättivät Haapakosken (2016) pohtimaan sitä, kuinka sosiaalista kuntoutusta voidaan määritellä ja kuvata. Hänen mukaansa kuvauksista kävi ilmi yhdistävänä tekijänä kuntoutujan erillisyyden tunne ja toisista irrottautuminen, mutta samalla myös yhteyden muodostaminen itseen ja toisiin kanssaihmiisiin (ks. myös Nivala & Ryyänen 2019, 138–141). Erityisesti kuvauksissa nousi esiin kiinnittyminen yhteiskuntaan muun muassa vuokra- ja raha-asioiden hoitamisen, työllistymisen, kauppa-asioinnin kautta, sekä eristäytymisen ja päihteidenkäytön vähenemisenä. Näitä asioita voitaisiin kuvata yhteiskuntakelpoisuudeksi ja yhteiskunnan normien ja odotusten mukaan toimimiseksi. Haapakosken mukaan sosiaalisen kuntoutuksen hyvien käytäntöjen keräämisen rinnalla tulisi nostaa esiin epäonnistumisia ja kuntoutuksen pakottavia käytäntöjä, jolloin tuodaan näkyväksi organisaatioiden, palveluiden järjestämistapojen ja kuntoutuksen alisteisia asemia tuottavat toimintatavat. Sosiaalisen kuntoutuksen toimijoiden tulisi puolustaa voimallisesti yhteiskunnan jäsenenä olemisen ja toimimisen monipuolisempia mahdollisuuksia. (Mt, 39–41; Mäntyneva 2019, 27–28.)

Sosiaaliset vuorovaikutussuhteet, niiden vähäisyys ja toimimattomuus tai muut sosiaaliset tekijät ovat yksi keskeisimmistä sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueista. Sosiaaliset

suhteet ja läheisverkoston tuki ja kannustus ovat nuorelle tärkeä hyvinvointitekijä (Kannasoja 2013, 204–208, 215; Mäki-Ketelä 2012, 47; ks. myös Kippola-Pääkkönen 2018, 184). Nuoret kokivat haasteeksi, jos perhe ja muut läheiset eivät olleet osa kuntoutus- ja muutosprosessia, vaan he elivät edelleen samalla tavalla kuin ennenkin, eivätkä he osanneet millään tavalla samaistua nuorten kokemaan muutokseen (Palsanen & Kääriäinen 2015, 199).

Yksinäisyys nousee esiin yhtenä merkittävänä hyvinvointivajeena sekä sosiaalisessa kuntoutuksessa että muissa nuoria auttavissa ja tukevissa palveluissa (Aaltonen ym. 2018, 9; Muukkonen ym. 2014, 18; Romakkaniemi ym. 2018, 55–60; Simonen 2019, 61). Myös vähävaraisuus voi olla esteenä sosiaaliselle kanssakäymiselle, kun ei ole varaa käydä leffassa tai harrastaa yhdessä muiden kanssa (Mäntyneva 2019, 23; Salminen 2019, 397). Kotiin eristäytyminen ja siihen liittyvä liiallinen pelaaminen ja uppoutuminen virtuaaliseen maailmaan nousee esiin yhtenä hyvinvoinnin haasteena. Pelaaminen voi olla myöskin ainoa sosiaalisten suhteiden mahdollistaja. (Mäki-Ketelä 2012, 211; Pietiläinen & Rätty 2017, 35; Stenvall ym. 2015, 39–45.) Lisäksi vanhemmat voivat mahdollistaa eristäytymisen elättämällä nuorta kotonaan (Kokko ym. 2013, 169–170).

Sosiaalinen osallisuus käsitteenä itsessään on hyvin monitasoinen, koska sillä voidaan viitata yksilötason sosiaalisiin suhteisiin tai osallistumiseen oman lähiyhteisön toimintaan. Sen lisäksi sillä voidaan viitata vielä kokonaisvaltaisempaan osallisuuden tunteeseen siitä, että henkilö tuntee yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenen. Sosiaalinen kuntoutus on onnistunut, jos kuntoutuja sitoutuu sosiaaliseen yhteiseloön muiden kanssa ja samalla vapautuu annetusta tuesta vahvistuen itsenäiseksi toimijaksi (Haapakoski 2018, 83–84; ks. myös Kannasoja 2018, 54).

Kuntoutujilla esiintyy sosiaalisten tilanteiden pelkoa ja luottamuksen puutetta omiin kykyihin ja muihin ihmisiin ja se voi olla yhtenä esteenä työllistymiselle. Kuntoutujat kaipaavat vahvistumista, kasvamista ja rohkaistumista ja tässä vertaistuellalla on oma merkityksensä. (Härkäpää ym. 2013, 105–106.) Yhteisöllisyys ja vertaistuki ovat olennainen osa sosiaalista kuntoutusta, koska ne tarjoavat sosiaalista ja emotionaalista tukea (Kippola-Pääkkönen 2018, 175). Ryhmätoiminta on merkityksellistä sosiaalisen toimintakyvyn ja sosiaalisten taitojen vahvistamiselle. Päivittäinen yhteisöön tuleminen voi lievittää yksinäisyyttä, antaa tukea arjen hallintaan ja päivärytmin sekä hyvinvointia tukevien ru-

tiinien löytämiseen. Se mahdollistaa tunteen merkityksellisyydestä ja kuulumisesta johonkin ja tarjoaa päiviin mielekästä tekemistä. Ryhmätoiminta on tutkimusten mukaan sosiaalista osallisuutta tukevaa. (Haapakoski 2016; 2018; Härkäpää ym. 2013, 105–106; Järvikoski 2013, 73–74; Kippola-Pääkkönen 2018; Lindh & Lappi 2018, 27–29; Raivio 2018, 96–98; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 189.) Nuorten parissa tehtävällä yhteisöllisellä työllä on todettu olevan positiivisia vaikutuksia nuorten hyvinvointiin ja yhteisön sosiaaliseen pääomaan (Ellonen 2008, 172). Myös nuoret itse kokivat joutilaisuuden ja rytmin sekä tekemisen puutteen riskinä hyvinvoinnille, jolloin nähtiin paremmaksi vaihtoehdoksi olla mukana esimerkiksi työpajatoiminnassa (Kokko ym. 2013, 172).

Paikallisen kulttuurin ja yhteisöjen luomien identiteettien ja sosiaalisten verkostojen merkityksen ymmärtäminen sosiaaliselle kuntoutukselle on ensiarvoisen tärkeää (Lindh & Lappi 2018, 27). Yksi harvaan asuttujen maaseutumaisten kuntien erityspiirre näyttäisi olevan maaseudulla kasvaneiden ja eläneiden nuorten maaseutu- ja kotiseuturakkaus, joka yhdistyy luontoarvoihin ja luonnonläheiseen elämäntapaan ja harrastuksiin. Tämä näkyy heidän jokapäiväisessä elämässään. Luonto on myös paikka, jossa tavataan ystäviä ja tehdään asioita yhdessä. (Armila ym. 2016; Juvonen & Romakkaniemi 2018; Kiilakoski 2016; Romakkaniemi ym. 2018; Ronkainen & Punamäki 2013.) Tutkimuksessa on alettu käyttää tästä ilmiöstä paikallisuuden käsitettä (Romakkaniemi ym. 2018, 15–16; ks. myös Juvonen & Romakkaniemi 2018). Luonnolla on myös todettu olevan eheyttävä vaikutus pohjoissuomalaisten nuorten hyvinvointiin (Wiens 2018). On myös todettu, että kotoa nuorena pois muuttaminen ja koulutuksen keskeyttäminen altistavat syrjäytymiskehitykselle. Silloin nuorella on suurempi riski joutua turvautumaan toimeentulotukeen, ja he voivat altistua muita todennäköisemmin huono-osaisuuden kasautumiselle. (Ilmakuus ym. 2015, 257–259.)

Pohjoiskalotin alueella asuvien nuorten elämää tutkittaessa esiin nousi nuorten ymmärrys ja tietoisuus heidän sosiaalisten suhteiden ja erityisesti ystävyys-suhteiden väliaikaisuudesta. Toisin kuin nuorilla, jotka saavat asua kotiseudullaan koko opiskeluidensa ajan, eikä heidän ei ole tarpeellista muuttaa pois kotipaikkakunnalta työn perässä. Näiden nuorten sosiaaliset ystävyys- ja perhesuhteet eivät katkea muuttamiseen, vaan ne jatkuvat mahdollisesti läpi koko elämän. Osa pohjoissuomalaisista nuorista joutuu muuttamaan pois kotoa viimeistään, kun he siirtyvät toiselta asteelta korkeakouluun. Nuorimmat joutuvat muuttamaan jo lähtiessään ammattikouluun ja lukioon. (Kiilakoski 2016, 61.)

Kaikki nuoret eivät ole halukkaita muuttamaan pois kotoaan ja osa tekeekin sen vastentahtoisesti, joka lisää riskiä keskeyttää koulu ja palata kotiin ilman jatkosuunnitelmia (Kokko ym. 2013, 170; Pietiläinen & Rätty 2017, 37; Romakkaniemi ym. 2018, 106). Näitä nuorten valintoihin vaikuttavia kotiseudun ja asuinpaikan kaltaisia rakenteellisia tekijöitä ei ole otettu riittävän hyvin huomioon, eikä niiden merkitystä nuoria eriarvoistavana ja syrjäytymiseen altistavana tekijänä ole vielä tunnistettu riittävän hyvin. Nuoret joutuvat tekemään koulutusta, asumista ja ammatinvalintaa koskevia ratkaisuja näiden tekijöiden ohjaamina. (Käyhkö 2016, 79) Pietiläinen & Rätty 2017, 37; Romakkaniemi ym. 2018, 106.)

Sosiaalista osallisuutta halutaan edistää uudenaikaisilla matalan kynnyksen monialaisilla yhteispalveluilla. Palveluita tuodaan jatkossa entistä enemmän kootusti yhteisöllisiin ja viihtyisiin kuntalaisten kohtaamispaikkoihin sen sijaan, että asiakastapaamiset olisivat virallisesti toimistoissa tai palvelupisteissä (Lindh ym. 2018c, 51). Sosiaalityö halutaan tuoda ulos virasto- ja byrokraatiakeskeisestä työympäristöstä ihmisten pariin niin sanotulla jalkautuvalla työotteella sosiaalityö tuodaan asiakkaiden omiin toimintaympäristöihin painottaen osallistavaa ja yhteisöllistä toimintaa, sekä lisäten henkilökohtaisempaa oma sosiaalityöntekijä -työskentelyä (Kivipelto 2018, 32–33; Laitinen ym. 2018, 169; Lindh ym. 2018c, 57).

Sen sijaan, että asiakkaan asioita hoidetaan ilman hänen läsnäoloaan puhelimitse, kontaktimalla muita viranomaisia tai laatimalla kirjallisia päätöksiä, tulisi sosiaalityössä Pohjolan (2010) mukaan siirtyä vahvemmin asiakkaan kohtaamiseen kasvokkain ja yhteistyöhön hänen kanssaan. Hänen mukaansa on aika luopua historiallisesta ja perinteisestä niin sanotusta vastaanottomallista. (Mt., 52–55.) On ehdotettu, että sosiaalityöntekijät voisivat alkaa tekemään jalkautuvaa työtä toimeentulotuen Kela-siirrosta vapautuneella työajallaan (Roivainen ym. 2019; 279–281). Jalkautuvan työn mahdollistaminen voi olla myös resurssikysymys, joka on helpompi toteuttaa kaupungeissa. Pienissä kunnissa, joita suurin osa Lapin kunnista on, 1-2 sosiaalityöntekijä vastaa käytännössä koko sosiaalityön palvelukokonaisuudesta. (Kemppainen ym. 2018, 185; Kemppainen ym. 2010, 63.)

Nuorisotyössä jalkautuvaa työtä on tehty kauan varsinkin kaupunkiympäristöissä katu-työn ja erityisnuorisotyön piirissä (Nuoperi 2019). Etsivän nuorisotyön lakisääteisyys ja erillisrahoituksen turvin se on laajentunut kattamaan koko maan mukaan lukien maa-seutumaiset pienet kunnat. Etsivä nuorisotyö kehitettiin löytämään ulkopuolella olevia

nuoria ja sen yksi työmuoto on jalkautuminen nuorten eri ympäristöihin. Sen tehtävä on nuorisolain mukaisesti auttaa nuori tarvitsemiensa palveluiden piiriin ja kulkea hänen rinnallaan antaen tukea kokonaisvaltaisesti erilaisiin elämäntilanteisiin ja kohdattuihin haasteisiin. (Juvonen 2015, 18–22.)

Nuorisotyössä ja laajemminkin nuorten monialaisissa palveluissa on kehitetty pidemmän aikaa nuorille suunnattuja Ohjaamoiksi kutsuttuja yhteispalvelupisteitä, joissa eri viranomaiset tuovat omat palvelunsa fyysisesti samaan paikkaan. Kehitysideana on esitetty, että erityistä tukea tarvitsevien nuorten kanssa toimittaessa yhden palvelupisteen sijaan tarve olisi pikemminkin saada kaikki palvelut yhden työntekijän koordinoimiksi. (Aaltonen ym. 2015, 130; Haikkola ym. 2017, 53–54.) Esitetty tehtävä kuulostaa sosiaalihuoltolain mukaiselta omatyöntekijältä. Nuorten palveluita tutkineiden Jaakko Harkon ja Matti Tuusan (2014) mukaan etsivän nuorisotyö ja nuorille suunnatut matalan kynnyksen toiminnot tulisi varmistaa koko maan kattavavana palveluna, koska ne pystyvät tavoittamaan kaikista heikoimmassa asemassa olevia nuoria. He myös suosittavat palveluiden kokoamista Ohjaamojen kaltaisiin yhteispalvelupisteisiin, joka vahvistaisi palveluiden koordinoitua ja yhteensovittamista. (Mt., 58; ks. myös Toiviainen 2019, 22–24.)

Nuorten palveluita, heidän tuen tarpeitaan ja tarpeisiin vastaamista on tutkittu viime aikoina runsaasti. Tietoa siitä keitä työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret ovat ja millaisten asioiden kanssa he kamppailevat elämässään alkaa olla monipuolisesti. Varsinkin kaupungeissa palveluita on tarjolla monipuolisesti ja nuorten ympärillä toimivia ammattilaisia on jopa niin paljon, että syntyy tarve palveluiden koordinoinnille perus- ja erityispalveluissa (mm. Harkko ym. 2016, 130), kun taas pienellä paikkakunnalla palvelut toimivat sujuvammin yhteen (Eriksson 2017, 92). Palvelujärjestelmä on hajanainen ja pirstoutunut, joten nuori tarvitsee rinnalleen kulkijan auttamaan häntä palveluverkoston sisällä sukkuloimisessa ja selventämään tulkin lailla hänelle eri viranomaisten vaikeaselkoista viranomaiskieltä (Harkko ym. 2016, 81; Mäkinen & Halonen 2017, 164–165; Närhi ym. 2013, 126; Romakkaniemi ym. 2018, 104).

Tutkittaessa nuorten palveluita on esiin noussut myös kohtaaminen ja kohtaamattomuus. Se tarkoittaa käytännössä nuoren tarpeiden aitoa kuulemistä ja niihin parhaalla mahdollisella tavalla vastaamista. Kaisa Haapakosken (2018) mukaan kuntoutustoiminta kaipaa ”ihmiskeskeistä ja humaania, persoonia arvostavaa asennetta.” Siksi eri ammattilaisten tulisi hänen mukaansa olla uteliaita tutkimaan oman professionsa, mutta myös avoimesti

muiden professioiden ammatillisia perustoja, oppialoja ja niiden tietopohjaa, arvostuksia ja ihmiskuvia. (Mt., 94.) Harkko ym. (2016) nostavat omassa tutkimuksessaan yhdeksi kehittämiskohteeksi nuorten tarpeiden yksilöllisyyden paremman huomioimisen eri palveluissa. Varsinkin niiden nuorten kohdalla tämä on erittäin tarpeellista, joilla on useita samanaikaisia haasteita elämässään. (Mt., 130; ks. myös Salminen 2019, 399; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188.) Pelkästään yksilöllisestä lähestymistavasta ei ole apua, jos institutionaalisia reunaehtoja kuten erilaisten tukien lakisääteisiä ehtoja ja rajoituksia ei tunnusteta (Haikkola ym. 2017, 74).

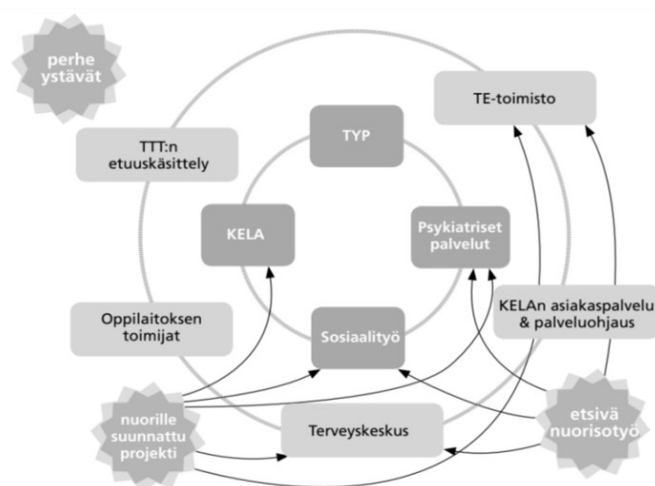
Kun nuoren kohtaamat haasteet ovat kasautuneet ja kumuloituneet, on nuoren avun tarve myös pirstoutunut palvelujärjestelmän eri sektoreille. On suuri vaara, että nuoren tuen tarpeet jäävät aidosti tunnistamatta ja näin nuori voi ajautua jopa kokonaan avun ulkopuolelle. Anne Määttä ja Elsa Keskitalo (2014) ovat tutkineet nuorten aikuisten palvelujärjestelmää ja sen sisäistä yhteistyötä, jota nuoren ympärillä tehdään työntekijä-, sektori- ja järjestelmätasolla. He tunnistivat tutkimuksessaan niin sanotun palveluiden sisä- ja ulkoringin, joissa päätetään ja säädellään nuorelle annettavista palveluista. Ulkoringillä ovat niin sanotut ”etulinjan” portinvartijat, joihin ollaan yhteydessä, kun palvelua tai etuutta tarvitaan. Heillä on suoraa ja epäsuoraa valtaa päästää asiakas palveluihin, ohjata tai olla ohjaamatta hänet oikeaan palveluun tai jopa jättää hänet niiden ulkopuolelle. (Mt., 197–203.)

Tutkimuksen mukaan merkittävimmät ulkoringin toimijat olivat terveystieteiden vastanottotyöntekijät, TE-toimiston ja Kelan asiakaspalvelijat ja sosiaalitoimen etuuskäsittelijät. Sisärinki edustaa erityispalveluita ja sinne ei yleensä pääse muuten kuin jonkun toisen tahon ohjaamana. Sisäringin toimijoiksi tunnistettiin monialainen työvoiman palvelukeskus (TYP), sosiaalityö, psykiatrian palvelut ja Kelan erityispalvelut kuten esimerkiksi kuntoutustuet. Edellä listatuttujen lisäksi tutkimukseen osallistui nuorisotyön ja projektien edustajat. Tutkimuksessa erotettiin ammattilaisten joukosta kolme erilaista roolia ja tapaa toimia nuorten avun ja tuen tarpeeseen vastaamiseksi, jotka nimettiin kopin ottajiksi, siirtäjiksi ja torjujiksi. (Määttä & Keskitalo 2014, 197–203.)

Ammattilaisten joukosta ne työntekijät, jotka tunnistivat nuoren yksilöllisen tuen tarpeen nimettiin kopin ottajiksi. He tunsivat palvelujärjestelmän kokonaisuuden ja hallitsivat verkostoyhteistyön. He tunnistivat nuoren haasteet ja rajoitteet, joiden pohjalta nuorelle

etsittiin oikeanlainen palvelu tai etuus. Tarvittaessa he ottivat aktiivisemmän roolin nuoren tukemisessa ja toimivat hänen puolestaan jopa asianajajan kaltaisessa roolissa suhteessa palvelujärjestelmään (vrt. Palomäki 2018, 281–282). Kopin ottajiksi tunnistettiin erityisesti nuorisotyön ja sosiaalitoimen työntekijät, sekä nuorille suunnattujen projektien työntekijät. Siirtäjillä oli myös laaja palvelujärjestelmän tuntemus, mutta heillä ei ollut mahdollisuutta auttaa nuorta ennen kuin joku muu tietty toimija oli antanut nuoren asiasta lausunnon, diagnoosin tai päätöksen. Torjujat eivät kokeneet nuoren tilannetta sellaiseksi, jossa heillä olisi ollut roolia toimia oman toimenkuvansa puitteissa. (Määttä & Keskitalo 2014, 202.)

Etsivä nuorisotyö ja nuorille suunnattujen projektien työntekijät olivat sellaisia kopin ottajia, jotka pystyivät osaamisellaan ylittämään palveluiden välisiä raja-aitoja ja kynnyksiä. Vaikka palvelujärjestelmä sisältää perus- ja erityispalveluissa hierarkkisia ja palveluiden välisiä raja-aitoja, eivät ne estäneet nuoren avun saamista, koska työntekijät olivat nuoren apuna ja tukena asiointitilanteissa. Heidän vahvuutensa oli myös laaja palvelujärjestelmätuntemus ja se, että he tunnistivat nuorten kokonaisvaltaisen avun tarpeen, eivätkä vain sitä kapeaa osa-aluetta, jota yksittäisen palvelun edustama instituutio hoiti. (Määttä & Keskitalo 2014, 202–203.) Kuviossa 1 on kuvattu nuorten palvelujärjestelmää, josta voidaan erottaa sisä- ja ulkoringi sen mukaisesti miten viranomainen kohtaa nuoren ja miten esimerkiksi etsivä nuorisotyöntekijä toimii joustavasti kaikkien kanssa.

Kuvio 1: Sisä- ja ulkoringin toimijat (Määttä & Keskitalo 2014, 203).

Työntekijä voi valita onko hän kopin ottaja, siirtäjä vai torjuja. Suhtautuminen asiakkaisiin ja tapa kohdata heidät ei ole riippuvainen ammattikunnasta tai koulutuksesta, vaan se on työntekijäkohtaista. Työntekijän toimintaa voidaan rajoittaa organisaation tai rakenteiden tasolta, jolloin hänen tulee noudattaa lakeja, sekä muita palvelua tai etuutta sääteleviä kriteerejä ja noudattaa työtehtävän hoitamiseen annettuja ajallisia ja taloudellisia

resursseja. (Mt., 202–203; ks. myös Kokkonen ym. 2018; Nivala & Ryyänen 2019, 266; Ruch ym. 2017, 1022.) Silti nämä tekijät eivät määritä sitä, kuinka nuori voidaan kohdata ja miten häntä tulisi auttaa, jotta hän saa tarvitsemansa palvelun.

Kuntoutusprosessissa annettu henkilökohtainen tuki ja ohjaus ovat jääneet näkymättömämpään rooliin sosiaalisen kuntoutuksen kuvauksissa. Yleensä niitä kuvataan kuntoutuksen ulospäin näkyviä toimintoja kuten kuntoutujan kuntoutusjaksoja, kursseja, koulutusta, työtoimintaa ja valmennusta, sekä yhteisöllisiä ryhmämuotoisia toimintoja. Aila Järvikoski (2013) korostaa, että nämä yksittäiset toimenpiteet ja toimintamuodot eivät vielä itsessään ole kuntoutusta, ellei niitä tietoisesti liitetä osaksi tavoitteellista kuntoutusprosessia. Muuten ne ovat vain koulutusta, työtehtäviä tai mukavaa yhdessä tekemistä, joita kuka tahansa voi tehdä osana omaa arkeaan. Kyseiset toimenpiteet on valittu kuntoutujan yksilöllisten tarpeiden perusteella ja hänen matkaansa kohti asetettuja tavoitteita tuetaan sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten antamalla henkilökohtaisella tuella ja ohjauksella. (Järvikoski 2013, 73; Raivio 2018, 98.)

Kuntoutustyö on käytännössä kuntoutujan kanssa yhdessä käytävää dialogia ja ohjausta, jossa kunnioitetaan kuntoutujan henkilökohtaisia pyrkimyksiä ja toiveita. Ohjauksen ja yhteisen vuorovaikutteisen dialogin kautta kuntoutujan identiteetti ja minäkäsitys muokkautuvat, jossa sosiaalinen ympäristö toimii muokkausprosessin peilinä. Sosiaalinen kuntoutus sisältää sekä sosiaalisen että psyykkisen ulottuvuuden, joissa kuntoutujan identiteetti muovautuu ja hän löytää mielekkäät hyvän elämän ainekset ja oman paikkansa yhteiskunnassa olemalla itselle sopivalla tavalla hyödyllinen lähiyhteisölleen. (Rostila 2018, 78–79; ks. Kotiranta 2008, 164,169; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 18.)

Myös nuorten sosiaalista kuntoutusta koskevassa tutkimuksessa (Romakkaniemi ym. 2018) nostettiin esiin kuntoutustoiminnan palveluiden näyttöön perustuvien käytännön menetelmien ja sisältöjen kehittämisen ja tuotteistamisen tarve. Koska sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja toiminta ovat vielä jäsentymättä, eivät myöskään sen keskeiset kohderyhmät ole lopullisesti kirkastuneet. Myös sosiaalisen kuntoutuksen tavoitetta täytyisi selkeyttää. (Mt., 108.) Haapakoski (2018) toivoo sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettävien hämärrien ja monisyisten käsitteiden selventämistä, mutta myös työn käytäntöjen tosiasiallista määrittelyä. Määrittely auttaisi selkeyttämään kuntoutuksen konkreettisia tavoitteita eli mitä tehdään, miksi ja miten ja mitä ovat edistettävät asiantilat ja millaista muutosta niillä tavoitellaan kuntoutujan tilanteeseen. (Mt., 83–84.)

Tässä luvussa olen käynyt läpi sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää tutkimustietoa, jonka avulla sitä on pyritty käsitteellistämään ja määrittelemään. Sosiaalisen kuntoutuksen kaltaiselle palvelulle on selkeä tarve osana nuorten ja nuorten aikuisten palvelujärjestelmää. Kuntoutukselle ominaista on nuoren motivaation ja toimijuuden tukeminen, sekä sosiaalisten suhteiden vahvistaminen. Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy palveluna, joka ottaa kopin nuoresta, jos muut toimijat eivät siihen kykene. Koska sosiaalinen kuntoutus kaipaakaan vielä tarkempaa teoreettista määrittelyä, käsitteelen sitä seuraavassa alaluvussa tarkemmin. Käyn läpi sitä millaista henkilökohtaista ja yksilöllistä tukea kuntoutujalle tarjotaan ja miten se näkyy kuntoutuksen käytännöissä, sekä sitä millaiset ajattelutavat ja toimintaperiaatteet ohjaavat työtä. Tarkastelen nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää ammatillista näkökulmaa ja toimintatapaa, sekä kohtaamisen ja vuorovaikutuksen laadun merkitystä nuoren avun tarpeen tunnistamisessa ja kuntoutuksen toteutuksessa.

2.4 Nuoren kohtaaminen ja yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen

Sosiaalityö on ihmissuhdeperustaista työtä, joka tapahtuu yhteisissä kohtaamisissa. Työtä tehdään ihmisten välisessä vuorovaikutussuhteessa ja suhteen avulla, jolloin asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on kaiken lähtökohta ja ydin tai sydän, kuten Gillian Ruch sen nimeää. (2010, 21–22.) Kirsi Juhilan (2006) mukaan sosiaalityö ei ole sosiaalityöntekijän tekemää auttamis- ja muutostyötä, vaan se on ennen kaikkea kahden osapuolen kohtaamisista ja niissä muodostuneista rooleista. (Mt., 11–13.) Sosiaalityön profession sisällä on keskusteltu runsaasti osallisuudesta, sekä tuen, kontrollin ja vallan esiintymisestä ja niiden erilaisista muodoista asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisissä kohtaamisissa (Juhila 2006; Juvonen 2015; Kivipelto 2018, 27; Närhi ym. 2013; Ruuskanen 2011, 5–6). Asiakkaan arvostaminen, tukeminen ja asettuminen hänen rinnalleen tasaveroiseen suhteeseen, sekä omana aitona itsenä oleminen ei ole sosiaalityöntekijälle yksinkertaista muuttuvissa ja moninaisissa tilanteissa. Varsinkin kun työhön vaikuttavat myös yhteiskunnan ja instituutioiden poliittiset ja taloudelliset raamit. (Laitinen & Pohjola 2010, 10–11; Pohjola 2010, 55.) Tuomo Kokkonen ym. (2018, 239–240) puhuvat epäsymmetrisestä vallasta ja hierarkkisesta asiantuntijuudesta, jota voidaan kuvata alistumisena palvelujärjestelmän vaatimukseen (vrt. Määttä & Keskitalo 2014, 202).

Sosiaalityöllisten silmälasien läpi katsottuna nuorisotyö voi vaikuttaa ulkopuolisten silmiin kontrolloinnilta ja hallinnalta, jossa pyritään tietoisesti vaikuttamaan ihmisten toimintaan, ajatteluun ja kiinnostuksen kohteisiin (Juvonen 2015, 82; Lindh ym. 2018c, 43–44). Katariina Soanjärven (2011) ammatillista nuorisotyötä koskevassa väitöskirjatutkimuksessa kontrollin käsite nousi myös esiin. Nuorisotyöntekijät itse eivät tunnistanee kontrollointia osaksi omaa työtään, vaan se nähtiin julkisuudessa ja ulkopuolisten silmissä eläväksi mielikuvaksi nuorisotyön roolista. Nuorisotyöntekijät itse kuvasivat toimivansa kasvattajan roolissa. (Mt., 73–74; ks. myös Juvonen 2015, 82–83.) Nuorisotyön historiaa tutkinut Juha Nieminen (2010, 51) toteaa kasvatuksen olevan nuorisotyön ydintä. Soanjärvi nostaa kontrollin käsitteen rinnalle emansipaation viittaamalla Paolo Freireen ja hänen kriittiseen pedagogiikkaan, jossa emansipaatio merkitsee vallasta irrottautumista. (Freire 1994, Soanjärven 2014, 81 mukaan.) Myös Nivalan ja Ryytäsen (2019, 80–81, 244) näkemyksen mukaan nuorisotyö ei sopeuta nuoria, vaan tukee heitä vapautumaan ja kasvamaan omaksi itsekseen.

Muiden professionien silmissä nuorisotyö voi näyttäytyä vähemmän ammatillisena työnä juuri horisontaalisen asiantuntijuuden ja nuorilähtöisen työskentelyorientaation vuoksi, jossa ei ole hierarkioita eikä asiantuntija-auktoriteettiasemaa. Vuorovaikutus on välitöntä ja kaverillista ja silti ammatilliset rajat säilyttävää, mutta ei niitä korostavaa. (Juhila 2006, 139–138; Juvonen 2015, 155; Muukkonen ym. 2014, 24, 27; Nivala & Ryytäsen 2019, 284; Soanjärvi 2011, 109–110.) Nuoren kohtaamisessa molemmat ovat tasaveroisia ja asiantuntijuus on jaettua (Lindh ym. 2018c, 39–40; Palsanen & Kääriäinen 2015, 200). Nuorten sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy tarkoituksellisesti mahdollisimman ei-professionaalisenä toimintana (Lindh & Lappi 2018, 30). Työskentely perustuu luottamukselle, kumppanuudelle ja dialogisuudelle. Nuori nähdään kokonaisuutena ja hänen elämäntilannettaan tarkastellaan niin vapaa-ajan, koulun, kodin kuin ystävien ja harrastusten näkökulmasta. Tässä hyvän ja avoimen luottamuksellisen suhteen luominen on avain, jotta nuori uskaltaa kertoa vaikeimmistakin asioista. (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015, 36; Haikkola ym. 2019, 108; Kiilakoski 2018, 14–15; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 22).

Sanna Toiviainen (2019) on väitöskirjassaan tutkinut koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten toimijuutta ja ohjausta. Tutkimuksessa nousi esiin kontrollin ja vapaaehtoisuuden vaikutus nuoren toimijuuden, sitoutumisen ja motivaation rakentumiseen. Jos nuori koki tulevaisuuden pakotetuksi ja ulkoapäin sanelluksi, ei hänen sitoutumisensa ollut samanlaista kuin, jos prosessi eteni nuorentahtisesti eli joustavasti ja rauhallisesti hänen

ehdoillaan, tilaa ja miettimisaikaa antaen. Olennaista oli se, että lähdettiinkö nuoren tilannetta hoitamaan institutionaalisten tavoitteiden ja lähtöoletusten kautta vai aidosti nuoren tarpeita kuunnellen. (Mt., 73–75; ks. myös Mäntyneva 2019, 23; Palola ym. 2012, 312; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 18.) Institutionaalista tunnistamisesta kirjoittaneet Haikkola ym. (2017) ovat tehneet samansuuntaisia havaintoja. Heidän mukaansa henkilökohtainen ja yksilöllinen tuki ja Ohjaamojen kaltaiset kootut palvelut eivät pysty auttamaan nuoria, jos työskentelyyn lähdetään instituution tavoitteista. (Mt., 71–74.)

Vapaaehtoisuuden periaatteeseen kulminoituu paljon asioita, jotka yhdistyvät nuoren motivaatioon, sitoutumiseen, toimijuuden vahvistumiseen ja sosiaaliseen vahvistamiseen ja kuntoutukseen (ks. myös Lindh & Lappi 2018, 30–31). Nuorisotyöllinen vapaaehtoisuuden periaate tulee esille myös etsivässä nuorisotyössä, joka on nuorelle vapaaehtoista ja se keskittyy nuoren vahvuuksiin ja voimavaroihin hänen toimijuuttaan tukien ja rakentaen. Tärkeä toimintaa ohjaava toimintaperiaate on etsiä ratkaisuja kohdattuihin haasteisiin yhdessä nuoren kanssa luottamuksellisessa suhteessa. (Nivala & Ryytänen 2019, 283–284; ks. myös Seppänen-Järvelä ym. 2015, 189.)

Kati Palsanen ja Aino Kääriäinen (2015) ovat tutkineet nuorten asiakkaiden ja ammattilaisten välistä yhteistoiminnallisuutta sosiaalipalveluiden ryhmätoiminnassa. Myös tässä tutkimuksessa nähdynksi tuleminen, toiminnan vapaaehtoisuus, luottamus ja tasavertainen kohtaaminen nousivat merkityksellisiksi tekijöiksi nuoren kuntoutumisen kannalta. Tutkijat kyseenalaistavat nykyisen pirstoutuneen asiantuntija- ja vastaanottokeskeisen palvelujärjestelmän vakiintuneet tavat kohdata asiakkaita. He peräänkuuluttavat enemmän kohtaavia, motivoivia, sekä myönteistä identiteettiä kasvattavia yhteistoiminnallisia toimintatapoja ja nuoren rinnalla kulkemista. (Mt., 194–201; ks. myös Lindh & Lappi 2018, 27–30.)

Jane Addams, Paulo Freire ja Sal Alinsky ovat Leena Eräsaaren (2016) mukaan yhteisöllisen työtöten historiallisia esikuvia. Hän luonnehtii yhteisöissä tehtävää työtä hitaaksi sosiaalityöksi, koska vastavuoroisuuteen ja keskinäiseen kunnioitukseen ja luottamukseen perustuva ei-hierarkkinen suhde vaatii oman aikansa kehittyäkseen. Eräsaaren mukaan Addamssia on kutsuttu köyhien parissa tehdyn yhteisötyön vuoksi kunnioittavan sosiaalityön tekijäksi. (Mt, 115–116.) Sen lisäksi, että Addamsin ajatellaan olevan yhteisösosiaalityön oppiäiti (Juhila 2006, 126), nimeävät Nivala ja Ryytänen (2019) hänet

myös yhdeksi sosiaalipedagogiikan esikuvaksi. Vaikka Addamsin toiminnassa kasvatuksellisuus ei ollut näkyvässä roolissa, oli siinä heidän mukaansa vahva pedagoginen viivahde. (Mt., 50–52.) Vornasen ym. (2016, 201) mukaan sosiaalipedagogisella muutostyöllä on samoja pohjavireitä kuin kriittisellä sosiaalityöllä. Suomalaisessa sosiaalityössä rakenteellinen sosiaalityö paikantuu teoreettisissa keskusteluissa Freiren sorrettujen pedagogiikasta kumpuavaan kriittiseen sosiaalityöhön (Pohjola 2014, 15–21). Myös Nivala ja Ryyänen (2019, 52) näkevät kriittisellä sosiaalipedagogisella työllä olevan yhtymäkohtia rakenteelliseen sosiaalityöhön.

Kriittinen sosiaalityö eroaa nuorisotyöllisestä työskentelyorientaatiosta siinä, että nuorisotyössä ei ole tunnistettavissa kantaa ottavia kriittisiä äänen painoja, vaan yhteneväisyydet löytyvät pedagogisissa painotuksissa ja työskentelytavoissa (Soanjärvi 2011, 103). Laitisen ym. (2018, 155) mukaan koulukuraattorina työskentelevän sosiaalityöntekijän työskentelyorientaatio poikkeaa koulun muista professioista siinä, ettei siihen sisälly kasvatuksellisia tai pedagogisia tavoitteita. Keijo Piirainen (2018, 50) toteaa sosiaalityön profession tekevän tietoisesti pesäeroa kasvatustieteisiin ja pedagogisiin ajattelu- ja toimintatapoihin. Kuitenkin esimerkiksi Järvikoski (2013, 48), Piirainen ym. (2018, 114–116) ja Väisänen (2018, 33) ovat todenneet kuntoutuksen sisältävän kasvatuksellisia elementtejä, jotka ovat osa kuntoutujan oppimis- ja kehitysprosessia. Myös työpajoilla tapahtuvan valmennuksen yhteydessä puhutaan työpajapedagogiikasta (Ketola ym. 2018, 309). Raivio (2018, 99) näkee sosiaalisella kuntoutuksella yhtymäkohtia sosiaalipedagogiikkaan ja Freiren vapautuksen pedagogiikkaan. Sosiaalipedagogiikkaa voidaan luonnehtia käytännönläheiseksi tieteenalaksi, joka sijoittuu yhteiskunta- ja kasvatustieteiden välimaastoon (Maunu 2018, 11).

Sosiaalipedagogiikkaa on kutsuttu siltatieteeksi näiden kahden, sosiaalisen ja pedagogisen tieteenalan välillä. Kuitenkin se on erotettavissa omaksi tieteenalakseksi, josta löytyy eroavaisuuksia niin kasvatukseen kuin sosiaalitieteisiin. Nivala ja Ryyänen (2019) kuvaavat sosiaalipedagogiikkaa arvopohjaksi, jossa tavoitteena on yhteiskunnallisen huono-osaisuuden lievittäminen ja ehkäisy, hyvän yhteiselämän sekä sosiaalisen ja inhimillisen hyvinvoinnin edistäminen. Kaikki tapahtuu yksilön kokeman kasvu-, sivistys- ja sosialisatioprosessin kautta, jota pedagogisesti ja yhteisöllisesti tuetaan ja ruokitaan. Prosessi tapahtuu vuorovaikutuksessa yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan välillä. Sosiaaliin ongelmiin etsitään ratkaisuja rakenteelliselta tasolta, ei yksilöiden toiminnasta. Taustalla

vaikuttavia arvoja ovat tasa-arvo, solidaarisuus, oikeudenmukaisuus ja ihmisarvon loukaamattomuus. Tärkeässä osassa on yksilön omaksi itseksi kasvaminen eli oman identiteetin rakentaminen ja käsityksen muodostaminen itsestään suhteessa muihin kanssaihmissiin. (Mt., 16–19, 28; ks. myös Maunu 2018, 12.) Nuorisotyön sosiaalipedagogiikkaan yhdistää nonformaalin kasvatuksen alue, kun kasvatustiede keskittyy enemmän formaaliin kasvatukseen (Nivala & Ryyänen 2019, 19; ks. myös Nieminen 2010, 48–51; Soanjärvi 2011, 100).

Nuorisotyö ja sosiaalityö molemmat työskentelevät nuorten sosiaalistumisen tukemisen parissa, mutta eri näkökulmista toisistaan eroavilla lähestymistavoilla. Nuorisotyön lähtökohtana on nuoren kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen ja ohjaus koulutuksen ja työn rajapinnoilla, sekä erilaisissa vapaa-ajan toimintaympäristöissä. Sosiaalityö toimii enemmän sosiaalisen integraation ja ongelmien hallinnan parissa lastensuojeluun painottuen. Yhteinen toimintakenttä tulee vastaan erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla esimerkiksi kuntouttavassa ja yhteisöllisessä sosiaalityössä. Huomion arvoista on sekin, että nuorisotyössä ei puhuta asiakkaista vaan nuorista. (Pohjola 2009, 27–35; ks. myös Juvonen 2013, 328; Muukkonen ym. 2014, 28; Nivala ja Ryyänen 2019, 186.) Tässä tutkielmassa olen käyttänyt molempia käsitteitä tilanteen ja taustateorian mukaan, mutta horisontaalisen jaetun asiantuntijuuden ja dialogisuuden periaatteiden mukaisesti tasavertaisuutta korostaen olen käyttänyt ensisijaisesti nuoren käsitettä.

Suomalainen sosiaalipedagogiikka ei ole sidoksissa mihinkään tiettyyn professioon, vaan sitä voi toteuttaa erilaisissa työtehtävissä ja toimintaympäristöissä esimerkiksi koulupedagogien, työttömien tai kuntoutujien kanssa. Työntekijä voi olla esimerkiksi koulukuraattori, oppilaanohjaaja tai nuorisotyöntekijä. Kuten Nivala ja Ryyänen (2019) asian määrittelevät ”työn sosiaalipedagogisuutta ei määrittele se, missä työtä tehdään, vaan se, mitä siellä tehdään ja miten” eli työskentelyn tavoitteet, työote ja tapa kohdata ovat määrittäviä tekijöitä. Johtuen sosiaalipedagogiikan kahdesta erilaisesta kehityslinjasta he erottavat sille kaksi tehtävää, jotka ovat yleinen sivistysteoreettinen ja erityinen hyvinvointiteoreettinen tehtävä. Ensimmäisen tavoite on yleisempi yhteiskunnallinen kasvatustyö, joka tapahtuu kasvatustyön ympäristöissä. Jälkimmäisen tavoite on sosiaalisten ongelmien kohtaaminen kasvatuksellisin keinoin ja se tapahtuu sosiaalisen työn ympäristöissä. Nämä tehtävät täydentävät teoreettisesti toisiaan ja käytännön työssä ne lomittuvat yhteen. (Nivala & Ryyänen 2019, 25–26, 56–58, 231–233.)

	Yleinen tehtävä: kasvatustyön ympäristöt		Erityinen tehtävä: sosiaalisen työn ympäristöt
Formaalit ympäristöt	Varhaiskasvatus Koulu Ammattioppilaitos Ammattikorkeakoulu Yliopisto	Kansalaiskasvatus Demokratiakasvatus Globaalikasvatus Rauhankasvatus Ympäristökasvatus	Ikäihmisten ja vammaisten asumispalvelut Sosiaalityö Lastensuojelu Sijaishuolto Laitoskasvatus Päihde- ja kriminaalihuolto Vastaanottokeskus
Nonformaalit ympäristöt	Nuorisotyö Vapaa sivistystyö Yhteisötyö		Kansalais- ja etujärjestöjen sosiaalinen työ Etsivä nuorisotyö Nuorten työpajat
Informaalit ympäristöt	"Julkinen" Työyhteisöt		Vertaistuki

Kuvio 2: Sosiaalipedagogiikan toiminta-alueet (Nivala & Rynänen 2019, 232).

Kuviossa 2 kuvataan näitä Nivalan ja Rynänen (2019, 232) määrittelemiä tehtäviä ja sitä kuinka sosiaalipedagogisen työn eri osa-alueet asemoituvat suhteessa toisiinsa ja millaisiin toimintaympäristöihin ne sijoittuvat. Tästä jaottelusta niin sanottu perusnuorisotyö (Soanjärvi 2011, 37, 85) sijoittuu yleisen tehtävän alueelle ja sosiaalityö yhdessä etsivän nuorisotyön ja nuorten työpajatoiminnan kanssa sijoittuu erityisen tehtävän alueelle. Sosiaalinen työ muuttuu sosiaalipedagogiseksi silloin, kun se sisältää kasvatuksellisen lähestymistavan. Nivala ja Rynänen (2019) jakavat sosiaalisen työn ennalta ehkäisevään, varhaiseen tunnistamiseen ja korjaavaan työhön. Tässä jaottelussa he sijoittavat etsivän nuorisotyön keskeiseen kategoriaan, jolloin erityisen tuen tarpeita pyritään vielä tunnistamaan varhaisessa vaiheessa ja apua, tukea ja ohjausta voidaan antaa kevyemmillä menetelmillä. Korjaavaksi työksi he määrittelevät sosiaalipedagogisen sosiaalityön ja sosiaalisen nuorisotyön eli nuorten työpajatoiminnan. (Mt., 265–298.)

Kuntouttava sosiaalityö on englanniksi empowering social work (Palomäki 2018, 263). Sosiaalityötä, nuorisotyötä ja sosiaalipedagogiikkaa kaikkia yhdistää voimavarakeskeinen työskentely, joka on kuntoutuksen valtaistavan ja voimaannuttavan työtteen ja sosiaalisen vahvistamisen ydintä. (Hokkanen 2014; Miller ym. 2015, 478–479; Puurunen & Roivainen 2011, 34; Rynänen & Nivala 2017, 38). Siihen kytkeytyy myös kasvatuksellinen motivointi, joka vastuuttaa nuorta omista valinnoista ja teoista. Muutos parempaan tapahtuu vain, jos nuori itse niin halua. (Nivala & Rynänen 2019, 120–122, 284.) Sosiaalityöstä ja vallasta keskusteltaessa on tärkeää huomioida, että vallalle voidaan antaa myös myönteisiä merkityksiä. Pohjola (2010) puhuu mahdollistavasta ja positiivisesta vallasta, jolloin asiakasta tuetaan ottamaan valta itselleen valtaistavan työtteen mukai-

sesti hänen omia voimavarojaan näkyväksi tekemällä ja tukemalla (mt., 55; ks. myös Nivala & Ryyänen 2019, 160). Voimavarakeskeisyydessä nuoren ongelmat tunnistetaan, mutta ne eivät määritä nuorta, eikä häntä nähdä ongelmiensa kautta.

Valtaistavan työtteen ja sosiaalisen vahvistamisen keskiössä on kuntoutujan osallisuuden ja toimijuuden tukeminen ja vahvistaminen yksilötasolla. Nuori määrittää itse omat tuen tarpeensa ja asettaa itselleen tavoitteet matkalla kohti muutosta parempaan. Työntekijän rooli on tukea ja kulkea nuoren rinnalla koko prosessin ajan, mutta samalla antaa vastuuta nuorelle ja näin tukea hänen toimijuutensa vahvistumista. Työntekijä kohtaa nuoren ennakkoluulottomasti ilman ennakkokäsityksiä, tukee ja kannustaa nuorta aina tarvittaessa, sekä auttaa nuorta havaitsemaan kehitysasteet ja onnistumiset. Nuorelle tarjotaan henkilökohtaista räätälöityä intensiivistä tukea hänen tarpeidensa mukaisesti. Työskentelyn tavoite on kasvattaa nuoren itseluottamusta, lisätä luottamusta omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin ja näin parantaa itsetuntoa. Tavoitteena on kuntoutujan vapautuminen tuesta ja kontrollista, niin että hän ottaa ohjat omasta elämästään. (Egdell & McQuaid 2016, 9; Haapakoski 2018, 92; Miller ym. 2015, 478–480; Muukkonen ym. 2014, 18, 29–30; Nivala & Ryyänen 2019, 152–160; Romakkaniemi ym. 2018, 20; Väisänen 2018, 28.) Mikäli kuntoutuja ei koe vallantunnetta, on osallisuus vain osallistumista ilman aitoa valtaistumisen ja voimaantumisen kokemusta (Mäntyneva & Hiilamo 2018, 23–24).

Nuorten palvelutarpeiden tunnistaminen vaatii hyvää luottamuksellista ja pidempikestoista asiakassuhdetta ja useita tapaamisia ennen kuin luottamus rakentuu ja nuori uskaltaa kertoa kaikista asioistaan (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015, 36; Haikkola ym. 2019, 108; Palsanen & Kääriäinen 2015, 198; Aaltonen ym. 2015, 126, 130; ks. myös Mattila-Aalto 2018, 226). Dialoginen kohtaaminen on yksi sosiaalipedagogisen työtteen ominaispiirre ja nuorisotyöllinen tapa kohdata nuori (Miller ym. 2015, 480; Nivala & Ryyänen 2019, 190; Soanjärvi 2011, 113, 130). Onnistunut kohtaaminen asiakkaan ja työntekijän välillä ei ole kiinni tietyistä haastattelumenetelmistä tai tekniikoista, vaan se riippuu vuorovaikutustilanteen inhimillisyydestä, henkilökohtaisuudesta, sekä asiakkaan kuuntelusta ja hänelle osoitetusta arvostuksesta, välittämisestä ja ymmärryksestä. Myös kohtaamisen kiireettömyydellä on merkitystä. (Mäntyneva 2019, 23–24; Pohjola 2010, 52–53.)

Dialogisella kohtaamisella voi olla terapeuttilinen vaikutus, vaikka kyseessä ei ole varsinaisen ammatillinen terapia. Keskustelu ja vaikeista asioista puhuminen voi lievittää asiakkaan kokemaa ahdistusta ja huolta ja näin tukea psyykkistä eheytymistä, mutta se edellyttää hyvää yhteyttä tunnetasolla. (Kotiranta 2008, 164; Leinonen 2018, 144; Nivala ja Ryytänen 2019, 191.) Nuorella voi olla asioita, jotka ovat kasautuneet vuosien tai jopa vuosikymmenten saatossa, jolloin niiden prosessointi vaatii myös yhtäläistä aikaa. Jos kyseessä on psyykkinen este, edellyttää sen käsittely luottamuksellista kohtaamista tunnetasolla. Tämän vuoksi sosiaalisen kuntoutuksen kesto voi olla jopa vuosia. (Aaltonen ym. 2018, 9; Egdell & McQuaid 2016, 9; Haikkola ym. 2019, 122; Kuvaja 2012, 27; Mäntyneva 2019, 26; Ruch ym. 2017, 1022; Tuusa & Ala-Kahaluoma 2014, 60.)

Kuntoutus on psykososiaalista korjaavaa työtä, joka käytännössä ilmenee kuntoutujan emotionaalisen tukemisenä ja hänen käytännön asioistaan huolehtimisena (Palomäki 2018, 282; Romakkaniemi ym. 2018, 95; ks. myös Rostila 2018, 65). Palomäki (mt., 279–282) on tunnistanut kolme erilaista sosiaalityöntekijän roolikategoriaa kuntouttavassa sosiaalityössä, jotka ovat asianajaja, kuntoutuksen palveluohjaaja ja psykososiaalisen tuen antaja. Myös Liisa Hokkanen (2014, 152) on tunnistanut yhdeksi sosiaalityöntekijän tehtäväksi asiakaskohtaisen asianajon. Rostila (2018) taas tekee havainnon siitä, että psyykkisen elämänalueen selvittäminen ei kuulu sosiaalityössä asiakkaan kokonaistilanteen kartoitukseen. Osana asiakkaan elämäntarinaa ei myöskään käsitellä hänen itesuhteitaan kuten itsetuntoa, itsekunnioitusta ja itsearvostusta. (Mt., 65; ks. myös Nivala & Ryytänen 2019, 121–122.)

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa mukana olevilla nuorilla on erilaisia tuen tarpeita (Lindh & Lappi 2018, 22). Sosiaalihuoltolaissa sosiaalinen kuntoutus määritellään tehostetuksi tueksi, jota annetaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi ja sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Erityisen tuen tarpeen käsitettä käytetään läpi koko lain. Raija Väisänen (2018, 30–31) tulkinnan mukaan nuorista on tullut keskeinen sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmä, jonka lisäksi myös työllistymiseen ja ammatilliseen kuntoutukseen liittyvät hankkeet ovat alkaneet kohdistua nuoriin. Nivalan ja Ryytänen (2019, 246) mukaan nuorisotyön työmuodoista etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajatoiminta on suunnattu ensisijaisesti erityisen tuen tarpeessa oleville nuorille. Koulupuolella yleisen, tehostetun ja erityisen tuen tarpeen käsitteillä on määritelty oppilaille tarjottavia lakisääteisiä

tukitoimia. Perusopetuslaissa (21.8.1998/628) erityisen tuen päätöksen mukaisesti oppilaalle laaditaan koulussa henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

Varhaisen puuttumisen käytännöt ja lasten ja nuorten tarkastelu riskien, ongelmien ja diagnoosien näkökulmasta voi tuottaa kielteistä minäkuvaa ja ulkopuolisuuden ja erillisyyden tunnetta, sekä heikentää omanarvontuntoa ja tuottaa häpeää (Brunila ym. 2019, 11; Mäkinen & Halonen 2017, 151; Nivala & Rynänen 2019, 280; Palsanen & Kääriäinen 2015, 198–200). Tuoreessa Haikkola ym. (2019, 127) tutkimuksessa on todettu, että varhaisen vaiheen yksittäisten riskihenkilöiden tunnistaminen on erittäin vaikeaa ja siihen liittyy korkea leimaamisen ja väärin tunnistamisen vaara. Epänormaaliuden ja poikkeavuuden kokemuksen sijaan erilaisuus tulisi nähdä inhimillisenä ominaisuutena tai persoonallisuutena. Nuorelle tarjottu apu ja tuki nimetään erityiseksi tueksi, jolloin nuori tiedostaa olevansa jollain tavalla erilainen tai jopa ongelmallinen. Asian tiedostaminen voi auttaa nuorta ymmärtämään omaa toimintaansa ja tilannettaan sekä etsimään ratkaisua kohdattuihin haasteisiin, mutta sillä voi olla myös kielteinen vaikutus minäkuvaan ja identiteetin rakentumiseen ja sillä voi olla hyvin kauaskantoisia vaikutuksia. (Eriksson 2017, 82; Kallio ym. 2015, 14–15; Palsanen & Kääriäinen 2015, 199.) Asiaa puheeksi otettaessa nuoren kanssa, tulee se tehdä hyvin hienovaraisesti, koska hänelle ei haluta aiheuttaa poikkeavuuden tai toiseuden kokemusta (Eriksson 2017, 91; Mäkinen & Halonen 2017, 167, 169).

Erityisen tuen käsite on käytössä yleisesti lasten ja nuorten palvelujärjestelmässä. Käsitteelle ei ole tarkempaa sisällöllistä määritelmää, mutta sillä viitataan yleensä tilanteisiin, joissa vammaisuus, oppimisvaikeus tai muunlaiset käyttäytymisen tai tunne-elämän haasteet vaikeuttavat arjessa, koulussa tai työssä selviytymistä. (Brunila ym. 2019, 11; Järviskoski 2013, 30–31; Notkola ym. 2013, 27.) Käytössä on myös erilaisia lähikäsitteitä kuten varhaisen vaiheen tuki, intensiivinen tuki, pitkäkestoinen tuki, kiinnipitävä tuki, yksilöllinen tuki ja räätälöity tuki (Aaltonen ym. 2018, 8; Eriksson 2017, 98; Haapakoski 2018, 94; Haikkola ym. 2019, 122; Harkko & Tuusa 2014, 57; Härkäpää ym. 2013, 136–137; Muukkonen ym. 2014, 30; Palomäki 2018, 282; Piirainen ym. 2018, 100). Tehostettua erityistä tukea kuvaillaan usein arkikielessä käyttäen rinnalla kulkemisen käsitettä (Lindh ym. 2018c, 51; Muukkonen ym. 2014, 30; Toiviainen 2019, 71). Palomäki (2018, 275) määrittelee rinnalla kulkijan tasaveroiseksi ilman asiantuntijan auktoriteettiasemaa olevaksi henkilöksi.

Nimensä mukaisesti intensiivinen ja pitkäkestoinen tuki vaatii sekä aikaa, että tiivistä yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä nuoren kanssa. Jotta päästään luottamukselliseen ja avoimeen dialogiin, vaatii se parempaa tutustumista ja luottamuksen rakentamista ajan kanssa. (Haikkola ym. 2019, 108, 122; Juvonen 2015, 214; Laitinen ym. 2018, 157–158; Muukkonen ym. 2014, 24–29; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188). Nuorisotyölle ominainen toiminnallisuus on todettu toimivaksi luottamuksellisen ja dialogisen suhteen luomisessa (Muukkonen ym. 2014, 18–22, 28; Nikander ym. 2017, 40–41; Nivala & Ryytänen 2019, 245, 287; Pietiläinen & Rätty 2017, 56). Keskustelu yhteisen toiminnan ja tekemisen yhteydessä on paljon menestyksekkäämpää kuin pelkkä keskustelu, joka voi tuntua jäykältä ja aiheuttaa lukkiutumista.

Toiminnallisuus kytkeytyy yhteisöllisyyteen ja yhteistoiminnallisuuteen, mutta yhtä lailla sitä käytetään kahdenkeskisessä kohtaamisessa. Toiminnallisuuden avulla kohtaamisen puitteita voidaan luoda tasavertaisemmiksi ja siihen voidaan liittää luovia, elämyksellisiä ja seikkailupedagogisia elementtejä. Tämä auttaa kehittämään luottamusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, kun molemmat sekä nuori että työntekijä ovat samalla tasolla olevia toiminnan subjekteja. (Nivala & Ryytänen 2019, 209–213; ks. myös Juvonen 2015, 227; Kippola-Pääkkönen 2018, 183; Kujala 2015, 72–75; Lindh & Lappi 2018, 25–27; Muukkonen ym. 2014, 19, 29.) Dialogin käsitteellä voidaan kuvata laveasti mitä vain keskusteluja, mutta tässä tutkielmassa sillä tarkoitetaan etenkin sosiaalipedagogiikasta nousevaa teoreettista käsitettä, jonka Nivala ja Ryytänen (2019, 112) ovat määritelleet erityislaatuiseksi suhteeksi ja tavaksi olla vuorovaikutuksessa. Myös sosiaali- ja nuorisotyössä käytetty dialogin käsite sisältää samoja merkityksiä ja piirteitä (mm. Laitinen ym. 2018, 157–158; Juhila 2006, 137–139; Kokkonen ym. 2018, 230–231; Soanjärvi 2011, 113, 130).

Nivalan ja Ryytäsen (2019) mukaan dialogi on pedagoginen suhde sosiaalisen auttamissuhteen sijaan. Ketään ei voi pakottaa pedagogisuuteen ja siksi suhdetta määrittää myös tärkeä vapaaehtoisuuden periaate, vaikka siinä on läsnä myös kasvattajan auktoriteetti. Sosiaalinen vahvistaminen ja nuoren toimijuuden tukeminen nuorisotyöllisellä ja sosiaalipedagogisella työotteella on pedagoginen kahden subjektin välinen tasavertainen ja yhteisymmärrystä tavoitteleva vuorovaikutussuhde. Tällöin yksilölliset tarpeet voidaan huomioida joustavalla, tilannekohtaisella ja riittävän herkällä työotteella. Yksittäisten menetelmien tai tekniikoiden sijaan kasvatuksellinen yhteistyösuhde perustuu inhimillisyyteen, jossa näkyy ammatillinen empatia. Nuorisotyöntekijä kulkee nuoren rinnalla ja

auttaa häntä etsimään omaa tahtoaan ja refleктоimaan oman hyvän elämän palasia. (Mt., 111–116, 126, 245; ks. myös Aaltonen ym. 2017b, 193; Juvonen 2015, 184.) Kuntoutujan ja työntekijän välejä kuvaa myös käsite sosiaalinen läheisyys (Ketola ym. 2018, 309). Kuntoutuksen kentällä Suomessa ja ulkomailla on jo pidempään keskusteltu paradigman muutoksesta, jolla tarkoitetaan kuntoutujan muuttumista objektista subjektiksi ja samalla asiantuntijakeskeisen kuntoutuksen muuttumista asiakkaan osallisuutta ja toimijuutta korostavaan suuntaan. (Järvikoski 2013, 74; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 18, 23.)

Erityisen tuen tarpeessa olevat nuoret sosiaalityön asiakkaat arvostavat kasvokkain kohtaamista sähköisesti tai paperilomakkeiden välityksellä tapahtuvan asioinnin sijaan. Nuoret toivovat työntekijöiltä välittämistä, rinnalla kulkemista ja tasa-arvoisempaa kumppanuuteen perustuvaa suhdetta. Työvoimatoimiston palveluista nuorille oli syntynyt sellainen mielikuva, että paikalla ollaan muodollisesti asiakkaita varten, mutta silti heitä ei aidosti haluta auttaa ja kuunnella. Ikävien ja huonojen kohtaamisten joukossa yksittäinen Kelasta saatu ystävällinen puhelinalpalvelu jäi nuoren mieleen; Nuori koki tulleen kohdatuksi ihmisenä ja yksilönä ongelmakategorian antamien leimojen sijaan. Palvelut voivat voimaannuttamisen ja kannustamisen sijaan olla hyvin lannistavia kohtaamisia, jotka jopa pahentavat huono-osaisuuden kierrettä. (Kokkonen ym. 2018, 231–243; Närhi ym. 2013, 127–130; Palsanen & Kääriäinen 2015, 198–200.)

Nuorten kohtaamista ja auttamista verkossa tutkinut Katri Ylönen (2018) rohkaisee sosiaalityötä virtuaaliseen vuorovaikutukseen ja digitaalisten työkalujen hyödyntämiseen. Verkkopohjainen auttamissuhde voi hänen mukaansa olla kasvokkaisen kohtaamisen tavoin luottamuksellista, voimaannuttavaa ja muutokseen kannustavaa. Nuoret hakevat verkkopalveluista sosiaalista tukea, joka jakaantuu emotionaaliseen ja informaationaaliseen tukeen, jota he eivät joko saa tai eivät jostain syystä halua hakea omalta lähipiiriltään. Vaikeista asioista kirjoittaminen koettiin helpommaksi kuin niistä puhuminen ja se auttoi jäsentämään asioita. Auttamissuhde verkossa on usein lyhytkestoinen ja kertaluontoinen ja tarvittaessa nuori ohjataan avun piiriin fyysiseen palvelujärjestelmään. Matalan kynnyksen verkkopalvelut ovat nuorille luonteva tapa hakea apua ja heille on tärkeää päästä anonymisti keskustelemaan vaikeista asioista turvallisessa ympäristössä. (Mt., 116–117, 120–122, 126.)

Lapset ja nuoret ovat lukuisten julkisten palveluiden ja instituutioiden piirissä heti syntymästään lähtien. He ovat erilaisten hoiva-, kasvatusta- ja koulutusinstituutioiden kuten neuvolan, päivähoiton, koulun, vapaa-ajan toiminnan ja harrastusten kautta kontaktissa hyvin monenlaisiin turvallisiin aikuisiin. (Kallio ym. 2015, 10; vrt. Aaltonen & Kivijärvi 2017, 7.) Kun koulutuksen keskeyttäjän tai sijoitetun nuoren historiaa selvitetään ajassa taaksepäin, on huomattu, että heiltä löytyy useita hajanaisia asiakaskontakteja palvelujärjestelmään (Notkola ym. 2013, 245). Kirsi Pauliina Kallion ym. (2015) mukaan on olemassa hyvin laajat ja kokonaisvaltaiset puitteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiselle, myönteisen minäkuvan syntymiselle ja itsearvostuksen kehittymiselle. Kysymys kuuluu, kuinka olemassa olevilla resursseilla voitaisiin edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja ehkäistä huono-osaisuutta ja hyvinvointivajeiden kasautumista. (Mt., 10–11.) Tähän kysymykseen haettiin vastausta Suomen Akatemian rahoittamissa tutkimushankkeissa vuosien 2010–2015 aikana. Hankkeiden tuloksena muodostui jäsenyys myönteisen tunnistamisen käsitteestä, jota reflektotiin myös lasten ja nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten kanssa.

Myönteinen tunnistaminen ei ole niinkään uusi menetelmä tai toimintamalli, vaan se on nuorelle annettavan kokonaisvaltaisen yhteisöllisyyteen pohjautuvan tuen näkyväksi tekemistä. Tunnistavan kohtaamisen ydin on siinä, että kohdattava henkilö kokee olevansa arvokas ja merkityksellinen osa yhteisöään. Tätä kokemusta myönteisen tunnistamisen periaatteita noudattava työntekijä pyrkii vahvistamaan kaikin keinoin. Sen sijaan, että tunnistaminen nähtäisiin erityisenä menetelmänä tai väkinäisesti toistettavana ajatusmallina, voidaan se nähdä tietynlaisena myönteisenä näkökulmana, asenteena ja toimimisen tapana. (Kallio ym. 2015, 10–11; Maunu 2018, 13; Ruch 2017, 1016.)

Myönteinen tunnistaminen lähtee nuoren kohtaamien haasteiden ja ongelmien sijaan hänen vahvuuksista ja voimavaroista ja se voi parhaimmillaan vahvistaa nuoren selviytymisen edellytyksiä. Myönteinen tunnistaminen kunnioittaa ja arvostaa kaikkien yksilöllistä erilaisuutta, jolloin yksilöllisten toimenpiteiden sijaan keskitytään lasten ja nuorten tukemiseen yhteisöllisin keinoin. Varsinaisen menetelmän sijaan myönteinen tunnistaminen on ideologinen asenteen muutos, jonka tulisi näkyä käytännössä kaikissa kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa niin nuorten ja asiakkaiden kanssa kuin myös ammattilaisten välisessä yhteistyössä. (Kallio ym. 2015, 14–15, 18; ks. myös Ruch ym. 2017, 1016.) Myönteinen tunnistaminen on osa sosiaalipedagogiikan dialogista kohtaamista. Voidaan puhua tietynlaisesta työotteesta, joka on pikemminkin toimintaa ohjaava eetos, asenne ja

ajattelutapa, joka pohjautuu henkilön omaan arvomaailmaan ja ihmiskäsitykseen. (Nivala & Ryyänen 2019, 119–123, 185; ks. myös Korkiamäki ym. 2016, 22). Myönteisen tunnistamisen hyödyllisyys ja käytettävyys on tunnistettu myös sosiaalityössä (Niemi 2015, 174; Palsanen & Kääriäinen 2015, 192; Ruch ym. 2017, 1015, 1020) ja sosiaalisessa kuntoutuksessa (Rostila 2018, 76).

Kallio ym. (2015) määrittelevät tunnistamisen (recognition) Axel Honnethin tulkinnan pohjalta, joka perustuu hegeliläiseen perinteeseen. Suomeksi käsite Theories of recognition on käännetty useammalla eri tavalla: tunnustusteoria, tunnustussuhdeteoria ja tunnustuksen teoria. Kallio ym. käyttävät käsitettä tunnistamisen teoria ja he määrittelevät tunnistamisen yläkäsitteeksi sen muille toisiinsa lomittuville ulottuvuuksille: tutustuminen, tunnustaminen ja tukeminen. (Mt., 16, 26–27.) Myös Nivala ja Ryyänen (2019, 120–123) nimeävät nykyajan merkittävimäksi tunnistamisen teorian vaikuttajaksi Honnethin ja hänen rinnallaan Charles Taylorin. Tunnistamisen voi jakaa oikein ja väärin tunnistamiseen (recognition ja nonrecognition). Oikein tunnistaminen vastaa ihmisen omaa käsitystä itsestään, jolloin hän tulee kohdatuksi ja ymmärretyksi omana itsenään toivomallaan tavalla. Väärin tunnistettu henkilö jää joko kokonaan huomioimatta tai hänet kohdataan tai ymmärretään (misrecognition) tavalla, joka ei vastaa hänen omaa käsitystään itsestään. (Kallio ym. 2015, 19–20; Maunu 2018, 13; ks. myös Nivala & Ryyänen 2019, 119.)

Kallio ym. (2015, 20) lisäävät listaan vielä harhaanjohtavan tai hajottavan tunnistamisen (disrecognition) käsitteen, joka tarkoittaa tarkoituksellista tunnustuksen kieltämistä. Myös nuoret itse nostavat nähdynsi tulemisen kokemuksen merkitykselliseksi ja heidän elämäänsä myönteisesti vaikuttaneeksi asiaksi. Nuoret kertoivat arvostavansa itseään ja he kokivat voimaantuneensa ja olevansa osa yhteiskuntaa. Merkittävässä osassa kuntoutumista oli nuorten osallistuminen yhteistoiminnalliseen kehittämistoimintaan, jossa heidän toimijuus ja oma ääni vahvistuivat ja usko omiin mahdollisuuksiin ja kykyihin kasvoi. (Palsanen & Kääriäinen 2015, 198; ks. myös Hietala ym. 2018; Mäntyneva 2019, 30.)

Ihmisten välisissä kohtaamisissa ovat aina läsnä erilaiset sosiaaliset kategoriat kuten ihmisen sukupuoli, ikä tai etnisyys, sekä yksilölliset luonteen piirteet ja persoonaan liittyvät ominaisuudet. Näiden pohjalta voi tapahtua niin oikeaa kuin väärää tunnistamista. Lisäksi tunnistaminen on sidoksissa tiettyyn paikkaan ja tilanteeseen. Myönteinen tunnistaminen vaatii sosiaalista herkkyyttä, ennakkokäsitysten tiedostamista ja tilannetajua. (Kallio ym. 2015, 20–21.) Tunnustamisen teorian ydin on nähdynsi ja arvostetuksi tuleminen yksilönä

ja persoonana vuorovaikutussuhteissa muiden kanssa. Nämä vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen perustuvat tunnustussuhteet jakaantuvat kolmeen eri osa-alueeseen: perhe ja muut läheiset suhteet, kansalaisyhteiskunta ja kolmantena arvoyhteisö. Ihmisten hyvinvointi ja tasapainoinen yhteiselo muodostuu näissä tunnustussuhteissa. Perhe, ystävät ja muut läheiset ihmiset muodostavat tärkeimmän ja merkityksellisimmän pohjan perustavanlaatuisella ja ehdottomalla rakkaudellaan. Erityinen merkitys on varhaislapsuuden huolenpitosuhteilla. Jos niissä on ollut puutteita, voidaan niitä joutua paikkaamaan myöhemmin yhteiskunnan tarjoamalla tukitoimilla ja palveluilla. (Nivala & Ryyänen 2019, 120–122; ks. myös Mäntyneva 2019, 27.)

Kansalaisyhteiskuntaan liittyvä tunnustussuhde toteutuu, kun yksilö kokee moraalisesti ja laillisesti olevansa yhteiskunnan täysivaltainen jäsen omaten myös siihen kuuluvat oikeudet. Jäsenyys tarkoittaa myös kykyä osallistua yhteisten asioiden hoitamiseen ja vastuunkantoon. Kolmas tunnustussuhde liittyy yhteisöissä toimimiseen ja sitä kautta muodostuvaan ihmisten väliseen solidaarisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa työtä tai muuta mielekästä toimintaa ja osallistumista yhteisön toimintaan, jota kautta pääsee toteuttamaan itseään ja tekemään jotain yhteisen hyvän puolesta. Muiden hyväksi toimimisesta saa merkityksellisyyden kokemuksia, sekä arvostusta ja tunnustusta muilta. Ensiarvoista on, että yksilön kyvyt tulevat tunnistetuksi ja niihin uskotaan. Kaikilla näillä eri suhteiden osa-alueilla annetulla ja saadulla tunnustuksella ja tunnistetuksi tulemisella rakennetaan yksilön identiteettiä ja kehitetään siihen kuuluvia itsesuhteita, jotka taas ovat pohjana vahvalle toimijuudelle. (Nivala & Ryyänen 2019, 121–122; ks. myös Mäntyneva 2019, 21; Raivio & Karjalainen 2013.)

Loppuyhteenvetona voidaan todeta, että sosiaalinen kuntoutus tapahtuu yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasoilla aivan kuten myös sosiaalipedagoginen työ. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset tekevät töitä nuoren kuntoutujan kanssa, mutta samalla työ kytkeytyy nuoren lähiyhteisöön sekä laajemmin kansalaisyhteiskuntaan. Kaikki työ pohjautuu monitasoisiin ulkoisiin vuorovaikutussuhteisiin ja nuoren sisäisiin itsesuhteisiin ja niiden sujuvoittamiseen. Nuorilla on erilaisia erityisen tuen tarpeita, joihin sosiaalisella kuntoutuksella pyritään vastaamaan. Työntekijä on nuorelle turvallinen, luotettava ja välittävä rinnalla kulkija. Yhteisen työskentelyn tavoitteena on muutos kohti nuoren itse määrittelemää hyvää elämää ja mielekkäiden sisältöjen löytämistä siihen. Kuntoutuksessa tehtävä muutostyö ei kohdennu vain yksilöön vaan myös lähiyhteisöön ja yhteiskunnallisiin toimijoihin ja toimintoihin.

3 Tutkielman toteutus

3.1. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Paikannan tutkielmani sosiaalityön alueelle sosiaaliseen kuntoutukseen, joka tapahtuu moniammatillisessa yhteistyössä sosiaalityön ja nuorisotyön yhteisessä rajapinnassa. Tutkielmassa käytetään laadullisia menetelmiä. Aineistona käytän valmista sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisilta kerättyä ryhmähaastatteluaineistoa Kelan rahoittamasta Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa –tutkimuksesta (Romakkaniemi ym. 2018). Käytän julkaisua myös yhtenä päälähteenä tässä tutkielmassa. Tutkin sitä, 1) Millaisia nuorten erityisen tuen tarpeet ovat? ja 2) Millaista sosiaalinen kuntoutus on tehostettuna tukena erityistä tukea tarvitseville nuorille Lapissa?

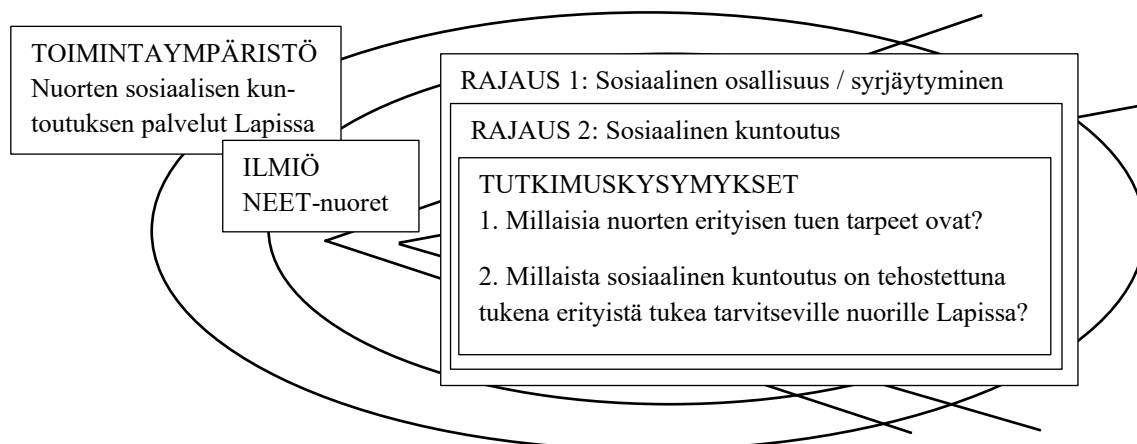
Tutkielman keskeiset käsitteet ovat sosiaalinen kuntoutus ja osallisuus, sekä sosiaalinen vahvistaminen, jotka sosiaalipedagoginen teoria sitoo yhteen. Tarkastelen sosiaalista kuntoutusta sosiaalityön ja nuorisotyön yhteisellä rajapinnalla, jossa nuorten sosiaalinen kuntoutus kunnissa toteutuu vahvasti nuorisotyöllisissä toimintaympäristöissä. Työskentely on nuorierityistä ja nuorilähtöistä, jolloin nuori kohdataan kokonaisvaltaisesti nuoren ehdoilla ja niin sanotusti nuoren tahtisesti (Toiviainen 2019, 75; ks. myös Aaltonen & Kivijärvi 2017, 12; Haikkola ym. 2019, 107–108). Sosiaalisen syrjäytymisen ja osallisuuden käsitteiden avulla kuvaan sosiaalisen kuntoutuksen taustaa ja tarvetta, jossa erottuvat monimuotoiset ulkopuolisuuden kokemukset ja erilaiset kasautuneiden hyvinvointivajeiden muodot.

Tutkielman teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalista kuntoutusta ja sosiaalista vahvistamista koskevista monitieteisistä tutkimuksista, joissa pääpaino on sosiaalityön ja nuorisotutkimuksen tutkimuksissa. Teoreettinen viitekehys koostuu yhden yleisteorian tai sisältöteorian sijaan erilaisten teoreettisten käsitteiden muodostamasta käsitejärjestelmästä. Pyrin nivomaan yhteen aiempaa teoreettista keskustelua ja niissä käytettyjä käsitteitä ja näin luomaan niistä synteesin, joiden avulla nuorten sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää voidaan jäsentää ja täsmentää. Tavoitteeni on löytää kerätyn haastatteluaineiston avulla uusia havaintoja, jäsennyksiä ja merkityksiä, jotka auttavat kehittämään sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjä. (Eskola 2018, 213–214; Ronkainen ym. 2013, 60–61, 145–146.) Haluan edistää aiheesta käytävää monitieteistä keskustelua ja auttaa ilmiön ymmärtämisessä ja jäsentämisessä.

Käyn läpi sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen käsitteiden määritelmät sosiaalihuoltolaista ja nuorisolaista, sekä lakien tausta-aineistoista. Lait säätelevät nuorten sosiaalisen kuntoutuksen rakenteita ja lakisääteisiä palveluja. Lisäksi etsin tutkimustietoa erityisesti nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta, sosiaalisen osallisuuden edistämisestä ja sosiaalisesta vahvistamisesta. Sosiaalisen osallisuuden määrittelyn kautta lähestyn sosiaalisen kuntoutuksen ja syrjäytymisen ehkäisyn toimintaympäristöä, sekä työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeita.

Kuntoutus on moniammatillista työtä ja sitä voidaan toteuttaa erilaisista työorientaatioista käsin, jolloin puhutaan lääkinnällisestä kuntoutuksesta, kasvatuksellisesta kuntoutuksesta, ammatillisesta kuntoutuksesta tai sosiaalisesta kuntoutuksesta. (Väisänen 2018, 22.) Rajaan aiheen käsittelyn sosiaaliseen kuntoutukseen, joka liittyy läheisesti kaikkiin muihin kuntoutuksen osa-alueisiin. Toisena rajauksena toimii se, että tarkastelen nuorten ulkopuolisuutta nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kautta Lapin toimintaympäristössä.

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellä sisällytän tähän tutkielmaan oikeudellisen näkökulman sosiaalihuoltolain kautta. Lisäksi soveltuvilta osin käyn läpi myös nuorten työpaja-toimintaa ja etsivää nuorisotyötä ohjaavaa nuorisolakia, joka määrittelee nuorten sosiaalista vahvistamista nuorisotyöllisin keinoin.

Kuvio 3: Aiheen rajaus ja tutkimuskysymykset suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön.¹

3.2 Aineisto

¹ Kuvio tehty Jari Lindhin kandiseminaarissa 12.12.2017 esittämän mallin pohjalta.

Olen saanut käyttööni valmiin haastatteluaineiston, joka on kerätty Kelan rahoittamassa Nuorten osallisuus ja sosiaalinen kuntoutus Lapissa –tutkimuksessa. Aineisto koostuu sosiaalisen kuntoutuksen palveluita toteuttavien ammattilaisten neljästä ryhmähaastattelusta kolmella paikkakunnalla (Rovaniemi 2 krt, Kittilä ja Inari). Sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 21 ammattilaista, joista miehiä oli 5 ja naisia 16. Haastattelut tehtiin loppuvuodesta 2015. Haastateltavat valittiin sen mukaan, että he toimivat sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavissa organisaatioissa ja he tekivät asiakastyötä 18–25-vuotiaiden nuorten parissa. Haastateltavien työntekijöiden taustaorganisaatiot olivat kunnallinen sosiaalityö ja sosiaaliohjaus (n = 6), nuorisotyö ja etsivä nuorisotyö (n = 6), kunnalliset päihde- ja mielenterveyspalvelut (n = 2), kuntoutusorganisaatio (n = 1), työpaja ja kuntoutus- ja työllistämissätiö (n = 2), järjestö (n = 3) ja työvoiman palvelukeskus (n = 1). Haastattelussa mukana olleet organisaatiot olivat kolmen Lapin kunnan sosiaali- ja nuorisotoimi, sekä TYP työvoiman palvelukeskus, Eduro-säätiö, Nuorten ystävät (klubitalo), Nuppi (nuorten mielenterveyspalvelut), Romppu (Lapin nuorten päihde- ja huumeambulanssi), Mielenterveyden keskusliitto, Nuorten ohjaamo -hanke ja Lapin Kuntoutus Oy. (Romakkaniemi ym. 2018, 27.)

Kaksi haastattelua toteutettiin kunnissa ja kaksi Lapin yliopiston tiloissa. Haastattelut nauhoitettiin osallistujien suostumuksella. Haastatteluissa keskityttiin palveluverkoston toimivuuteen ja yhteistyöhön, asiakaslähtöisyyteen, nuorten osallisuuden toteutumiseen ja tukemiseen sekä sosiaalisen kuntoutuksen toimivuuteen ja kehittämiseen. Ryhmähaastattelut kestivät noin kaksi tuntia ja niistä kertyi litteroitua tekstiä yhteensä 350 sivua. Ryhmämuotoisen haastattelun valintaa tutkimuksen toteutustavaksi perusteltiin sillä, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluntuottajien haluttiin pohtivan yhdessä sitä, miten he näkevät oman paikkansa osana sosiaalisen kuntoutuksen paikallista palveluverkostoa ja miten verkosto ja palvelut toimivat, millaisiksi verkoston jäsenet tulkitsevat nuorten aikuisten ongelmat ja millaisia haasteita ja mahdollisuuksia sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksessa on. Tutkijat päätyivät fokusryhmähaastatteluun aineistonkeruumenetelmänä turvataksaan moninäkökulmaisuuksien, jolloin eri ammattiryhmien edustajien yhteiset keskustelut täydentävät toisiaan ja näin monipuolistuttavat tiedon rakentumista. (Romakkaniemi ym. 2018, 27–28; ks. myös Hennink 2011, 149–161.)

Ryhmähaastattelussa ollaan kiinnostuneita yksilön henkilökohtaisten käsitysten ja mielipiteiden sijaan ryhmän jäsenten yhteisestä jaetusta ymmärryksestä (Pietilä 2010, 213–215). Ryhmähaastattelu voidaan toteuttaa vapaamuotoisempana keskusteluna, jolloin

haastattelija esittää kysymyksiä yhteisesti kaikille osallistujille ja haastateltavat voivat vastata kysymykseen keskustelemalla spontaanisti ja vapaasti, omia huomioitaan esittäen. Haastattelija voi myös esittää täsmäkysymyksiä tietyille haastateltaville. Näin ryhmässä tuotetaan monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61.)

Alastalo ja Åkerman (2010) toteavat asiantuntijahaastattelun analyysistä, että haastattelun tavoitteena voi olla analysoida tuotetusta aineistosta ”toimijoiden tapahtumakuluille tuottamia tulkintoja ja merkityksiä”. Lisäksi he toteavat, että asiantuntijahaastattelussa ei olla kiinnostuneita itse haastateltavasta, vaan hänen tiedoistaan, joita hänellä on tutkittavasta ilmiöstä tai prosessista, koska hänet on valittu haastateltavaksi institutionaalisen asemansa vuoksi. (Mt., 372–373.) Kelan tutkimukseen valitut haastateltavat edustavat sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijuutta oman käytännön työnsä ja sosiaalista kuntoutusta toteuttavan organisaationsa näkökulmasta (Romakkaniemen ym. 2018, 27–28).

3.3 Aineiston analysointi

Koska sain valmiin haastatteluaineiston käyttööni, siirryn aineiston keruun kuvaamisen sijaan suoraan analysointivaiheeseen. Aineiston saaminen valmiina kuulostaa helpolta ratkaisulta, mutta samalla se asetti oman haasteensa siinä, että jouduin etsimään vastauksia jonkun muun esittämiin kysymyksiin. En saanut olla mukana suunnittelemassa haastattelukysymyksiä, enkä ole voinut olla läsnä haastattelutilanteessa, jossa olisin voinut esittää tarkentavia kysymyksiä epäselviin vastauksiin. Jouduin miettimään, miten lähestyn aineistoa ja millaisia kysymyksiä voin sille esittää, jotta löydän niihin myös vastauksia (Ruusuvuori ym. 2010, 14). Aineistoni oli valmiiksi litteroitu, joten siirryin suoraan aineistoon tutustumiseen ja sen järjestämiseen ja rajaamiseen, sekä tarkempaan analysointiin. Johanna Ruusuvuoren ym. (mt., 11) mukaan aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat analysoinnin kolme erillistä vaihetta, jotka kuitenkin kietoutuvat ja lomittuvat toisiinsa.

Analysoin aineistoa tulkitsemalla sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten tuottamaa tietoa temaattisella sisällönanalyysillä (Braun & Clarke 2006; Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–146). Temaattisen sisällönanalyysin avulla tarkastelin aineistoa etsien yhtäläisyyksiä tai eroja aiemmin tutkittuun tietoon verraten. Sisällönanalyysin avulla pyrin muodostamaan tutkittavasta asiasta tiivistetyn kuvauksen, joka yhdistää tutkimustulokset laajempaan

kontekstiin. Olen tehnyt analyysiani sekä teoria- että aineisto-ohjaavasti. Ensin aloitin analysoinnin teoriaohjaavasti sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvien teoreettisten käsitteiden avulla. Kun syvennyin aineistoon, alkoi aineisto ohjata minua hakemaan uudenlaista teoriaa sen käsitteellistämisen tueksi. Teoria toimi apuna analyysin tekemisessä, mutta aineisto tai teoria eivät kumpikaan ensisijaisesti ohjanneet analysointia, vaan se tapahtui niiden vuoropuheluna. (Braun & Clarke 2006, 6–9; Hennink 2011, 218, 224–225; Riessman 2008, 74.) Sisällönanalyysissä tiedostetaan aikaisemman tiedon vaikutus, mutta teoriaa ei testata, vaan pikemminkin etsitään uusia johtopäätöksiä sen avulla (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95–97).

Etsin aineistosta teorian pohjalta analyysiyksiköitä, jotka pystyin käsitteellistämään ja yhdistämään teoreettiseen viitekehykseen. Aluksi alleviivasin ja merkitsin aineistosta yksittäisiä sanoja, jotka herättivät kiinnostukseni ja yhdistyivät ajatuksissani tutkielman teemoihin (Riessman 2008, 64). Lopulta, kun syvennyin aineistoon enemmän, muodostuivat analyysiyksiot eri pituisista otteista haastattelukeskusteluissa, joita voi luonnehtia merkityksiksi, asiakokonaisuuksiksi tai koodatuiksi aineistokoosteiksi (Eskola 2018, 230; Ruusuvoori ym. 2010, 20). Lisäksi analysoin aineistoa aineistolähtöisesti etsimällä yhteisiä teemoja ja asioita. Samassa analyysiyksikössä voi olla useamman eri teeman koodi. Koodasin teoreettiset käsitteet arkikieleen, jotta pystyin yhdistämään lukemani teorian analysoitavaan haastatteluaineistoon ja lopuksi kääntämään arkikielen takaisin teoreettisiksi käsitteiksi ja näin ilmaisemaan havainnot tieteellisenä tekstinä (Helenius ym. 2015, 200–201).

En analysoinut haastattelutilanteen sosiaalista vuorovaikutusta kuten keskusteluanalyysissä tehdään, vaan analysoin puheen sisältöä (Alasuutari 2011, 85–86; Hirsjärvi ym. 2009, 227; Riessman 2008, 19, 53). Analysoinnissa huomio ei ole siinä, kuinka usein jokin asia mainitaan, vaan enemmänkin puheen sisällössä eli käytetyissä käsitteissä ja haastateltavien kuvailemissa asioissa (Alasuutari 2011, 191–193; Tuomi & Sarajärvi 2018, 135–138). Vertasin ja yhdistin tekemiäni havaintoja lukemaani teoriaan, jonka pohjalta pystyin tekemään uusia havaintoja ja jäsennyksiä, sekä antamaan asioille uusia merkityksiä. Kiinnitin analysoinnissa huomiota siihen, jos joku asia mainittiin useammin ja eri ihmisten toimesta, mutta analyysiyksiköiden esiintymistiheyden sijaan keskityin niiden sisältöön.

Analyysin kohde oli aluksi yleisesti nuorten sosiaalinen kuntoutus. Ensimmäisen luennan jälkeen aineistolähtöisesti nousi esiin nuorten tuen tarpeet ja sitä kautta sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kuvaukset siitä, kuinka nuorten tuen tarpeisiin vastataan sosiaalisella kuntoutuksella (Corbin & Strauss 2008, 160). Seuraavaksi etsin aineistosta nuorten tuen tarpeita ja niitä tapoja, kuinka näihin tuen tarpeisiin vastataan. Toisen vaiheen analyysi on tehty mukaillen hermeneuttista ymmärtävää ja tulkitsevaa luentaa. Analyysin tuloksena syntyi jäsenitys nuorten erilaisista tuen tarpeista ja niihin vastaavista sosiaalisen kuntoutuksen tuen osa-alueista ja tavoista kohdata nuori. (Laitinen ym. 2018, 160.)

Aloitin analysoinnin aineiston luokittelulla, jolla pyrin löytämään yhteisiä teemojen ja ilmiöitä eri haastatteluiden välillä. Luokittelun avulla tutustuin aineistoon paremmin ja otin sen haltuun kokonaisvaltaisesti. Tämä auttoi kokonaisuuden hahmottamisessa ja eri asioiden välisten asiayhteyksien löytämisessä. Tavoitteeni oli saada lukemani teoria-aineisto sujuvaan vuoropuheluun haastatteluaineiston kanssa. Suunnittelemani tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset muokkautuivat analysointiprosessin aikana, jolloin pystyin esimerkiksi tarkentamaan kysymyksiä. (Braun & Clarke 2006, 10–13; Corbin & Strauss 2008, 197–199; Romakkaniemi ym. 2013, 122–126; Ruusuvuori ym. 2010, 12–13.) Etsin aineistosta kuvauksia siitä, mitä haastateltavat kertovat nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta, millaisia tuen tarpeita nuorilla on ja miten ammattilaiset kuvaavat omaa työtään eli millaista tukea sosiaalinen kuntoutus käytännössä on ja millaisia tavoitteita ja periaatteita työ sisältää. Koodasin aineistoa merkitsemällä sähköiseen word-dokumenttiin relevantit kohdat eri väreillä ja kommenttilappu-toiminnolla. Koodaaminen toimi muistiinpanoina ja merkintöinä tekemistäni havainnoista, joiden avulla samalla jäsenin aineistoa. Merkinnot ja kommentit toimivat myöhemmin tekstin kuvailun apuvälineinä, kun sanallistin haastatteluvastauksia lukemani teorian pohjalta.

Seuraavaksi ryhmittelin koodaamani merkinnät aihealueittain keksimällä niille yhdistäviä teemoittaisia otsikoiteja. Näin pystyin vertailemaan samojen teemojen toistuvuutta aineistossa. Tällaisen tyypittelyn avulla voidaan useammat samanlaiset vastaukset niputtaa yhteen ja tehdä näistä samanlaisista näkemyksistä yleistys. (Braun & Clarke 2006, 15–22; Hennink 2011, 216–229, 245–258; Riessman 2008, 54; Tuomi & Sarajärvi 2013, 92–93.) Kun olin saanut aineiston koodattua käsitteiden avulla, muodostin sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten tuottamista kuvauksista teemoja mind map käsitekartta-menetelmällä (Helenius ym. 2015, 208–209). Käsitteellistämisen avulla tutkimuskohdetta voidaan tulkita ja käsitteellistää, sekä nostaa tiettyjä asioita tutkimustuloksiksi (Ronkainen

ym. 2013, 56–57). Alasuutarin (2011, 77–78) mukaan tutkimuksen tekeminen on samankaltaisten merkkien tulkintaa, mutta itsessään havainnot eivät välttämättä ole tuloksia, vaan teorian avulla tulkittavia johtolankoja.

Ensimmäiseksi käsittekartaksi kokosin yhteen nuorten tuen tarpeet. Sen jälkeen tein toisen kartan, johon keräsin tuen menetelmät, joilla nuorten tuen tarpeisiin vastattiin. Kolmas käsittekartta muodostui haastatteluissa esiin nousseista haasteista ja kehittämistarpeista. Näiden kolmen käsittekartan pohjalta aloin hahmotella alustavaa tulososion runkoa. Tulososiossa yhdistin tuen tarpeet ja menetelmät, joilla nuoria tuettiin. Kolmannen käsittekartan yhdistin kahteen ensimmäiseen. Tuen tarpeet jaottelin laajempien kattoteemojen alle, jotka lukemani teoria-aineoston pohjalta kuvaavat erityisesti sosiaalista kuntoutusta. Nimesin teemat seuraavasti: 1. Erityinen tehostettu tuki, 2. Elämänhallinta, 3. Sosiaaliset suhteet ja 4. Toimijuuden tukeminen. Nämä neljä teemaa muodostavat samassa järjestyksessä tutkielman tulosluvut: 4.1 Kiinni pitävää ohjausta ja tukea, 4.2 Rinnalla kulkemista ja tukea elämänhallintaan, 4.3 Yhteyden luomista ja sosiaalista osallisuutta ja 4.4 Kasvatuksellista toimijuuden tukemista.

Raportoinnissa nostan aineiston kaikista luokitelluista teemoista analyysiyksiöitä kuvaavia suoria sitaatteja, jotta lukija voi tehdä oman tulkintansa ja arvioida analyysin pätevyyttä ja perusteltavuutta. Nämä havainnot kuvaavat sitä, millä tavoin nuorten tuen tarpeet ja niihin vastaava sosiaalinen kuntoutus tulee esille sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten puheessa. Sitaattien yhteyteen olen numeroinut ryhmähaastattelut numeroilla 1-4 ja mikäli sitaatissa on useamman eri haastateltavan puhetta, olen numeroinut puhujat. Numerointi ei ole henkilökohtainen, joten esimerkiksi ”Vastaja 1” on eri henkilö eri sitaateissa, vaikka kyseessä olisi sama ryhmähaastattelu. Haastateltavien määrä on vaihdellut paikkakunnan ja haastattelun mukaan, jolloin haastateltavan ryhmän koko on ollut kerrallaan 4-8 henkilöä.

Haastattelut on toteutettu syksyllä 2015. Siksi on tärkeää muistaa, että tämä aineisto on ote sen hetkisestä tilanteesta tietystä hetkestä ja paikassa (Helenius ym. 2015, 201; Kivipelto 2018, 25). Kuten Kari Kiviniemi (2018, 76) toteaa, on laadullinen aineisto aina tietynlaisen tulkintaikkunan kautta välitetty kuva, eikä se sellaisenaan kuvaa koko todellisuutta. Aineistonäyte tarjoaa rajatun osan haastateltavien ihmisten elämästä, joka näyttyy yksilöllisesti koettuina todellisuuksina (Helenius ym. 2015, 201). Haastatteluai-

neisto on vain näyte ja yksi osa tutkittavasta ilmiöstä, jolloin tulokset eivät ole yleistettävissä (Alasuutari 2011, 87–88). Tässä tutkielmassa kieli ei ole minulle totuuden paljastamisen väline, vaan minun tulkinta siitä, mitä haastattelutilanteessa on sanottu ja mitä sanomisella on voitu tarkoittaa. Tulkintojen tekemiseen ei ole olemassa muodollisia ohjeita, jolloin niiden hedelmällisyys ja osuvuus ovat riippuvaisia tutkijan ajattelusta. (Eskola & Suoranta 2008, 145, 186.) Näitä teemoja käyn tarkemmin läpi seuraavassa luvussa.

3.4 Tutkimuksen luotettavuus, eettiset kysymykset ja tutkijan positio

Noudatan tutkimuksen teossa hyvää tieteellistä käytäntöä, rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tulosten arvioinnissa. En salaa tai vääristele tuloksia ja teen työni huolellisesti pyrkien välttämään virheitä ja jos sellaisia teen, olen valmis tunnustamaan ne avoimesti. Olen säilyttänyt aineiston hyvässä tallessa salasanan takana omalla koneellani, johon ulkopuolisilla ei ole pääsyä. (Ronkainen ym. 2013, 152–153; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6–7.) Koska sain valmiin aineiston, minun tehtäväni on huolehtia aineiston huolellisesta säilyttämisestä. Alkuperäisissä tutkimusluvissa ja haastattelupyynnöissä on huolehdittu siitä, että tutkittavat tietävät mihin he ovat tutkimusluvassa ja suostumuskirjeessä suostuneet. Tutkijana annan muiden tutkijoiden työlle ja saavutuksille niille kuuluvan arvon käyttämällä asianmukaisia lähdeviitteitä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös se, että en plagioi toisten töitä, enkä ota kunniaa muiden tekemästä työstä, enkä myöskään moiti toisten työtä. (Mt. 2012, 6–7.)

Varmistan tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin säilyttämisestä huolehtimalla siitä, etten kerro tutkielman tekstissä tietoja, joiden pohjalta haastateltavat olisivat tunnistettavissa. Olen anonymisoinut aineiston niin, että muutin murre sanat yleiskieleksi ja poistin paikkakuntaan viittaavat sanat. Kaikista paikoista käytetään käsitettä kunta, vaikka mukana on myös yksi kaupunki. Lisäksi korjasin kirjoitusvirheet (Eskola 2018, 229). Olen jättänyt keskustelusta pois osia, jotka eivät ole olennaisia tutkittavan aiheen kannalta. Poisjätöt sitaateissa olen merkinnyt kahdella ajatusviivalla sulkeisiin (--). Omat lisäykseni parantaakseni sitaatin luettavuutta olen kirjoittanut hakasulkeiden [] sisään. (Hennink 2011, 215, 282.)

Koska tutkimuksen välillisenä kohteena ovat nuoret, jotka ovat herkässä iässä ja tutkittavana ilmiönä on nuorten ulkopuolisuus, tulee asian sanoittamisessa käyttää erityistä huolellisuutta. Kuten ensimmäisessä luvussa kerroin, olen pyrkinyt välttämään syrjäytymisen ja syrjäytynyt käsitteiden käyttöä. Tutkittavasta ilmiöstä ja nuorista kuntoutujista tulee puhua kunnioittaen ja leimaamista välttäen. Hyvä esimerkki leimaavasta uutisoinnista on Ylen uutinen, joka otsikoitiin ”Neljä riskiä, jotka ennustavat nuorelle huonoa tulevaisuutta” (YLE 2018). Julkistamistilaisuudessa tutkija oli pahoillaan uutisoinnin otsikoinnista. Tutkijat olivat tutkimuksessaan tietoisesti puhuneet kuormittavista tekijöistä leimaavan ja hyvin erilaisia mielikuvia luovan riski-käsitteen sijaan. (Tutkimuksen julkistustilaisuuden tallenne 12.11.2018.)

Voidaan kysyä ovatko nuorista kerrotut tarinat tarinoita syrjäytymisestä ja moniongelmaisuudesta, vai ovatko ne selviytymistarinoita, vai ihan vain tarinoita inhimillisestä elämästä? On eettinen arvovalinta irtautua syrjäytymisdiskurssista ja tämä eettinen valinta on ohjannut vahvasti tutkielmani kirjoittamista. (Kokkonen ym. 2018, 239.) Ulkopuolisuuteen ja kasautuneeseen huono-osaisuuteen liittyvä stigmatisointi ja erilaiset ongelmakategoriat nousevat esiin vahvasti käyttämissäni teorialähteissä. Ryhmähaastatteluaineistossa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset tuottavat vastapuhetta yksinkertaistavaa kategorisointia ja nuorten leimaamista vastaan. Jokaisen ilmiön parissa työskentelevän tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, kuinka nuorista ja heidän kohtaamistaan haasteista puhutaan. On arvovalinta puhua ongelmien sijaan haasteista tai hyvinvointivajeista, mutta aina käsitteen käyttöä ei voi välttää.

Tutkielman aihemaailma ei ole minulle vieras ja olen pohtinut paljon omaa objektiivisuuttani ja tutkijasubjektiani suhteessa tutkittavaan aiheeseen ja haastatteluaineistoon. Yksi tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6) ohje on, että tutkimuksen tuloksia raportoidessa kerrotaan tutkimuksen kannalta merkittävät sidonnaisuudet, sekä mahdolliset intressisidonnaisuudet suhteessa toimeksiantajiin, mutta myös tutkittaviin, tiedeyhteisöön, tutkimuksen käyttäjiin ja suureen yleisöön. Kuten johdannossa kerroin, olen aiemmalta koulutukseltani nuorisotyöntekijä (yhteisöpedagogi AMK). Olen työskennellyt Lapin alueella erilaisissa järjestö- ja nuorisotyön, sekä lastensuojelun tehtävissä yli kymmenen vuoden ajan. Nuorisotyö ja nuorten parissa tehtävä moniammatillinen työ ovat tulleet minulle tutuiksi, mutta silti en ollut aiemmin kuullut nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta työmuotona. Nykyisin teen töitä hallinnollisissa tehtävissä nuorten työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön valtionavustusten parissa alueellisella tasolla. Nuorten työpajalla tai

etsivänä nuorisotyöntekijänä en ole työskennellyt. Lapin pieni nuorisotyöntekijöiden toimijaverkosto on vuosien saatossa tullut minulle tutuksi. Osa tapaamistani nuorisotyöntekijöistä on osallistunut tämän tutkielman aineistona oleviin ryhmähaastatteluihin. Tunnen osan haastateltavista, mutta en ole ollut heidän työkaverinsa, vaan olemme tavanneet yhteisissä koulutuksissa tai muissa vastaavissa alan tilaisuuksissa. Sain ryhmähaastatteluaineiston valmiina, eli en ole itse ollut haastattelemassa tuntemiani henkilöitä. En koe tätä tutkielman toteutuksen kannalta ongelmaksi, koska analyysini keskittyy ryhmähaastatteluissa esiin nousseisiin teemoihin koskien nuorten sosiaalista kuntoutusta. Koen sen vahvuudeksi, että minulla on asiantuntijuutta nuorisotyöstä ja nuorten parissa tehtävästä monialaisesta ja moniammatillisesta yhteistyöstä.

Tutkimukseni kohde eli nuorten sosiaalinen kuntoutus on minulle vieras työmuoto, joten koen pystyväni säilyttämään objektiivisuuden suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Minulla ei ole asiasta valmiita ennakkokäsityksiä tai ennalta tiedettyjä vastauksia. En myöskään koe olevani liian lähellä tutkittavaa ilmiötä. (Laitinen 2015, 38.) Kun lähdin opiskelemaan sosiaalityötä, tiesin että haluan jatkossakin työskennellä nuorten kanssa ja nuoriin liittyvien asioiden parissa. Tämän tutkielman tekoon minua on puhtaasti ohjannut aito kiinnostus laajentaa osaamistani nuoriin liittyvissä sosiaalityön teemoissa. Minua on motivoinut kiinnostus uuden tiedon löytämiseen, sen jäsentämiseen ja tuottamiseen. Haluan oppia aiheesta lisää ja yhdistää sosiaalityön asiantuntijuutta aiempaan nuorisotyön asiantuntijuuteen. En koe, että tätä tutkielmaa aloittaessani minulla olisi ollut selvillä jo valmis vastaus tai että esittäisin aiheesta yksipuolisen totuuden. (Laitinen 2015, 45-49.) Koen, että olen voinut hyödyntää nuorisotyöllistä asiantuntemustani kerätessäni lähdekirjallisuutta ja analysoidessani aineistoa. Se että tarkastelen ja analysoin aineistoa sekä sosiaalityön että nuorisotyön ammatillisten silmälasien kautta rikastuttaa ja monipuolistuttaa analyysia.

Kuten Riikka Korkiamäki (2013, 23) kuvaa väitöskirjassaan tutkijan positiotaan ”osalliseksi sivustakatsojaksi”, voin myös itse luonnehtia olevani tutkittavan aiheen sisällä, mutta sen ulkoreunalla. En osallistu sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden ja konkreettisen toiminnan toteuttamiseen. En tällä hetkellä työskentele suoraan nuorten kanssa, mutta ymmärrän toimintaympäristöä ja siihen liittyviä lainalaisuuksia. Tapaan työssäni ajoittain sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisia nuorten työpajatoiminnasta ja etsivästä nuorisotyöstä. Pystyn tarkastelemaan nuorten sosiaalista kuntoutusta useammasta eri näkökulmasta ja työorientaatiosta käsin (mt., 23). Suvi Ronkaisen ym. (2013, 71) mukaan on

mahdollista tehdä myös sellaista tutkimusta, jossa tutkija on itse osa tutkittavaa toimintaa tai niin, että hänellä on kokemusta tutkittavasta aiheesta. Juliet Corbinin ja Anselm L. Straussin (2008, 80–81) mielestä oman henkilökohtaisen kokemuksen hyödyntäminen uusien merkityksien ja näkökulmien löytämiseksi on jopa kannustettavaa, kunhan tutkija ei ota mitään itsestäänselvytenä. Laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu eri tutkimusten kautta tapahtuva ilmiön käsitteellinen progressio, jossa henkilökohtaiset kiinnostukset, teoreettiset näkökulmat ja empiriasta käsitteellistyvät näkemykset ohjaavat tutkimusta tiettyyn suuntaan aina tutkijasta riippuen (Kiviniemi 2018, 77; Tuomi & Sarajarvi 2018, 160).

Juhila (2016) kirjoittaa tutkijan erilaisista positiosta ja hän toteaa, että tutkimus on aina kielellistä toimintaa, jossa olennainen kontribuutio tulee kielen kautta tutkijalta itseltään. Tutkija on vuorovaikutuksessa ja dialogissa aiempien tutkijoiden kanssa teoriaa muodostaessaan, haastateltavien kanssa aineistoa analysoidessaan, kirjoittaessaan tutkimusjulkaisua yleisölleen ja kulttuurisena toimijana tietyssä asemassa omien tulkintaresurssiensa välityksellä. Juhilan mukaan tutkijan toiminnallisen osallisuuden häivyttäminen on epäaitoa. Hän erottaa kolme erilaista tutkijan positiota: analyytikko, asianajaja ja tulkitsija. (Mt., 411–413.)

Analyytikko hyödyntää omaa kulttuurista pääomaansa, jolloin hän ymmärtää analysoimaansa kieltä, mutta muuten tutkijan rooli säilyy vähäisenä ja tarkkaan kontrolloituna. Asianajajan positiossa tutkimuksella ajetaan jotain tiettyä asiaa, edistetään jonkin päämäärän saavuttamista tai tavoitellaan muutosta. Tulkitsijan positiossa tutkijan omat henkilökohtaiset kokemukset, elämänhistoria tai yhteiskunnallinen asema saavat hänet tarkastelemaan aineistoa tietynlaisten silmälasien läpi. Silti analyysissa nojataan vahvasti aineistoon ja seurataan sen antamia vihjeitä. Tulkinnan kautta aineiston voi saada puhumaan monella tavalla. Juhilan mukaan samassa tutkimuksessa on mahdollista käyttää kaikkia näitä kolmea positiota, vaikka tieteellisessä keskustelussa siitä ollaan myös erimielisiä. (Mt., 413–424, 439–443.) Omasta tutkijan positiosta tunnistan etenkin analyytikon ja tulkitsijan position, mutta varmasti myös taustalla olevassa asianajajan positiossa

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on aina tutkijan subjektiviteetin avoin tunnustaminen, koska tutkija on tutkimuksensa merkittävin tutkimusväline (Eskola & Suoranta 2008, 210). Corbin ja Strauss (2008, 160) toteavat, että tutkijan parhaat työkalut ovat hänen

mieli ja intuitio. Valittu teoria, empiriasta kerätty aineisto ja tutkijan esiymmärrys konkreetisoituvat tutkielmassa tehtyihin ratkaisuihin ja rajauksiin. Vaikka tutkija tekeekin asiasta oman subjektiivisen tulkintansa, tulee hänen argumentoida se hyvin, jolloin tulkintaa peilataan koko ajan teoriaan ja tutkimuskysymyksiin. (Helenius 2015, 195, 199.) Aineistosta ei itsessään nouse teemoja tai suoria vastauksia tutkimuskysymyksiin, vaan riippuen tulkitsijasta ja hänen ajattelutavastaan ja tekemistään valinnoista samasta aineistosta voidaan saada erilaisia tulkintoja (Corbin & Strauss 2008, 164, 198; Helenius 2015, 202; Kiviniemi 2018, 85–86; Romakkaniemi ym. 2013, 123; Tuomi & Sarajärvi 2018, 143). Omasta henkilökohtaisesta kokemuksesta tai työkokemuksesta voi olla hyötyä aineiston analysoinnissa, jolloin tutkija pystyy herkemmin tunnistamaan tutkimuksen kannalta oleellisia asioita. Samalla tämä voi estää tunnistamasta uusia tai odottamattomia asioita. Tärkeää on olla tietoinen näistä tulkintakehyksistä ja varmistaa, että koodatut asiat aidosti nousevat aineistosta. (Hennink 2011, 219–220.)

Tutkimusaiheesta innostuessaan tutkija haluaisi tietää ja lukea kaiken ilmiöön liittyvän tiedon (Laitinen 2015, 38). Tämän haasteen tunnistan omassa työssäni. On ollut haastavaa, kun suomalaista tutkimusta erityisesti nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta on vielä vähän, eikä sitä ole ilmestynyt myöskään yleisemmin sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kansainvälisiä lähteitä en ole katsonut tarpeelliseksi hakea, koska tutkittavaan ilmiöön vaikuttaa voimakkaasti maakohtainen palvelurakenne, lainsäädäntö ja muu toimintaympäristön ekosysteemi, sekä erilaiset kulttuuriset ja institutionaaliset tekijät (Juhila 2016, 430). Pidän tarpeellisena ja mielenkiintoisempana syventymistä suomalaiseen tapaan toteuttaa ja ymmärtää nuorten sosiaalista kuntoutusta suomalaisessa kontekstissa. Olen hyödyntänyt muunlaisia kansainvälisiä lähteitä kuten menetelmäkirjallisuutta ja sosiaalityön ja nuorisotutkimuksen artikkeleita.

Koska kotimaista tutkimusta sosiaalisesta kuntoutuksesta on vielä vähän, olen hakenut tietoa ilmiön ympäriltä ja sen lähitieteistä. Tutkijan tulisi olla tietoinen kaikesta aiheen kannalta relevantista tutkimuksesta, ei vain omalta tieteenalaltaan (Ronkainen ym. 2013, 41). Kuntouttavan työtoiminnan aktiivisia vaikutuksia sosiaalityön väitöskirjassaan tutkinut Kotiranta (2008, 29) joutui myös turvautumaan muiden tieteenalojen tutkimuksiin ja näin altistamaan tutkimuksensa elektismille, jolloin vaarana on se, että teoreettinen viitekehys jää pinnalliseksi ja siitä puuttuu systemaattisuus. Olen tässä tutkielmassa hyödyntänyt kahdenlaisia ammatillisia silmälaseja ja koen sen merkitykselliseksi ja tarpeel-

liseksi sosiaalisen kuntoutuksen moniammatillisuuden ja monitieteisyyden vuoksi. Sosiaalityön ja nuorisotyön yhteisellä rajapinnalla tapahtuvaa nuorten sosiaalista kuntoutusta on mielestäni perusteltua tutkia hyödyntäen monitieteistä tiedon tuotantoa niin sosiaalityeistä, nuorisotutkimuksesta kuin myös kasvatustieteistä ja sosiaalipedagogiikasta.

Tähän eri tieteiden ja professioiden rajapinnalla liikkumiseen liittyy myös omat haasteensa. Laitisen (2015, 43) mukaan eri tieteiden rajoilla tapahtuvassa tutkimuksessa voi esiintyä kommunikointivajetta, joka voi ilmetä myös ohjauksessa, jos tutkija ja ohjaaja lähestyvät aihetta erilaisista lähtökohdista ja työskentelyorientaatioista. Olen yrittänyt sanallistaa tiedon hankintaa ja teorian muodotusta, sekä kerätä teoriaa sosiaalityön tutkimuksen kautta, jota olen sitten täydentänyt muiden tieteenalojen lähteillä. Kuten Laitinen toteaa (mt., 43), on tutkijalla oikeus omiin valintoihin, kunhan ne perustellaan hyvin ja ne ovat teoreettisesti, metodologisesti ja eettisesti kestäviä. Tähän olen pyrkinyt läpi koko tutkielman. Riippuen lukijan omasta työskentelyorientaatiosta, lukee ja tulkitsee hän tätä tekstiä omien ammatillisten silmälasien ja tulkintaresurssiensa kautta (Juhila 2016, 425).

Jotta tutkielmani validiteettia ja reliabiliteettia voitaisiin arvioida riittävän hyvin, olen kaikin tavoin pyrkinyt avoimuuteen ja rehellisyyteen. Olen edellä kuvannut tutkijan subjektiiviteettia ja avannut analyysin eri vaiheita ja tekemiäni tutkimuksellisia ratkaisuja ja pyrkinyt antamaan lukijalle riittävästi tietoa. Lopulta tutkimuksen uskottavuuden, vakuuttavuuden ja luotettavuuden arvioivat tutkimuksen lukijat. (Eskola ja Suoranta 2008, 210–212; Ronkainen ym. 2013, 129–136; Tuomi & Sarajärvi 2018, 163–165.) Koska käyttämäni tutkimusmenetelmä on sisällönanalyysi ja se pohjautuu vahvasti tutkijan omille tulkinnoille, olen käyttänyt tulosluvussa runsaasti suoria sitaatteja haastatteluaineistosta. Annan lukijalle mahdollisuuden tehdä oma tulkinta aineistosta ja verrata sitä tekemääni tulkintaan ja esitettyyn teoriaan. Näin haluan parantaa tutkimuksen läpinäkyvyyttä. (Ruusuvoori 2010, 360.) Pitkien sitaattien käyttö pidentää raporttia, mutta halusin ottaa sen riskin, jotta lukija ei olisi liikaa tutkijan tekemien valintojen ja tulkintojen varassa. Sitaattien rinnalle olen nostanut yhtymäkohdat teoriaan oman analyysini ja tulkinnan kanssa, joita olen käsitellyt enemmän johtopäätösluvussa. (Eskola ja Suoranta 2008 175, 180.) Runsas sitaattien käyttö liittyy myös siihen, että tutkielmani aiheesta ei ole kovin paljon aiempaa tutkittua tietoa (Helenius ym. 2015, 198).

Seuraavassa tulosluvussa vastaan tutkimuskysymyksiini: Millaisia nuorten erityisen tuen tarpeet ovat ja millaista sosiaalinen kuntoutus on tehostettuna tukena erityistä tukea tarvitseville nuorille Lapissa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten kertomana.

4 Sosiaalinen kuntoutus tarjoaa tehostettua yksilöllistä tukea

4.1 Kiinni pitävää ohjausta ja tukea

Ensimmäinen tulosluku kuvaa sosiaalista kuntoutusta nuorille annettavana henkilökohtaisena tukena ja ohjauksena, joka pohjautuu avoimeen ja tasavertaiseen vuorovaikutussuhteeseen ja luottamukselliseen dialogiin (Nivala & Ryyänen 2019, 111–116). Sosiaalinen kuntoutus on vielä sisällöltään ja toimintamuodoiltaan jäsentymätön. Tässä aineistossa sosiaalinen kuntoutus näyttyy ensisijaisesti nuorille tarjottuna intensiivisenä ja kokonaisvaltaisena tehostettuna tukena. Käytännön kuntoutustyö vastaa sosiaalihuoltolain tavoitetta olemalla tehostettua tukea, joka vahvistaa sosiaalista toimintakykyä ja edistää sosiaalista osallisuutta.

Koska sosiaalinen kuntoutus tapahtuu niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan välisissä suhteissa (Ketola ym. 2018, 296), olen ottanut ensimmäiseen lukuun kuntoutukseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä, jonka jälkeen käsitelen enemmän yksilö- ja yhteisötason sosiaalista kuntoutusta. Haastateltavat sanallistavat kuntoutujan kohtaamia rakenteellisen tason haasteita ja tekijöitä, jotka vaikuttavat hänen elämäntilanteeseen ja kuntoutumisprosessiin. Ryhmähaastatteluihin osallistuneet ammattilaiset keskustelivat sosiaalisesta kuntoutuksesta ja sen taustalla olevista ilmiöistä ja syistä. Ryhmähaastattelujen keskusteluissa toimintaa ei aina suoraan nimetty sosiaalisesti kuntoutukseksi, mutta koska haastatteluihin oli kutsuttu sosiaalisen kuntoutuksen palveluita toteuttavat ammattilaiset ja heitä kaikkia yhdisti työskentely työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kanssa, tulkitsen että he keskustelussaan puhuvat sosiaalisesta kuntoutuksesta ja siihen liittyvistä tekijöistä. Tekstissä ammattilaisella ja työntekijällä viitataan ryhmähaastattelujen osallistujiin.

Syyt nuorten yksilölliselle tuen ja ohjauksen tarpeelle näyttävät hyvin moninaisina sekä teoreettisessa, että empiirisessä aineistossa (Aaltonen ym. 2015; Muukkonen ym. 2014, 17–18). Yhdeksi syyksi kuntoutuksen ammattilaiset arvioivat, että nuorelta puuttuu luonnollinen sosiaalinen tukiverkosto. Nuoren elämässä ei ole henkilöä, joka ohjeistaisi ja neuvoisi häntä elämässä eteenpäin ja auttaisi tarvittaessa. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset nostavat esiin yhteiskunnalliset muutokset, joiden johdosta osa nuorista tipahtaa yhteiskunnan reunoille tai jopa kokonaan ulkopuolelle. Entisvanhaan maatilan töistä löytyi aina työtehtäviä myös rengeille ja piioille ja tämä maatilalla tehtävä työ tarjosi

mielekkyyden elämään ja samalla asunnon, ruoan ja muunlaisen ylläpidon, sekä epävirallisen hoivan ja huolenpidon. Kyläyhteisöt ja useamman sukupolven perheyhteisöt elätivät ja pitivät huolta kaikista. Ei myöskään ollut olemassa nykyisenkaltaisia tukijärjestelmiä ja palveluita, joiden varaan heikommin pärjäävät olisi voitu ohjata.

Ammattilaiset puhuvat siitä, kuinka nykyisin työelämän ja koulutuksen ulkopuolella oleville nuorille ei ole enää tarjolla samanlaisia matalan kynnyksen töitä, kun kaikkialle vaaditaan vähintään toisen asteen tutkinto. Samalla yhteiskunta on yksilöllistynyt ja jokaisella täytyy olla oma asunto, ura ja se jokin ”oma juttu”. Muutenkin itsenäinen eläminen, yksin pärjääminen ja menestyminen ovat vallalla kulttuurissamme ja korkeat odotukset luovat nuorille paineita (ks. Brunila ym. 2019, 18; Nivala & Ryyänen 2019, 100–103). Ammattilaiset arvioivat, että ennen oltiin hyväksyvämpiä erilaisuutta kohtaan ja se oli normaali osa yhteisöjen elämää, jolloin kaikenlainen ja eritasoinen osaaminen ja toimintakyky hyväksyttiin paremmin.

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset kritisoivat haastatteluissa yhteiskunnan asettamia odotuksia ja valmiita elämänpolkuja koulutuksesta työelämään, vaikka ne eivät välttämättä ole realistisia vaihtoehtoja kaikille. Lisäksi he kritisoivat kuntien sakkolistojen purkamista (Blomgren ym. 2016, 80–89; Saikku 2016, 80–82), joka tuntuu olevan johdon suunnalta asetettu ensisijainen kuntoutuksen tavoite. Tämä ei vastaa sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita. Ammattilaisten puheessa korostuu ajatus ihmisen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista ja pohdinta hyvän elämän aineksista ja siitä, kuinka tärkeää olisi löytää jokaiselle oma paikka ja mielekästä sisältöä elämään (ks. Aaltonen ym. 2015, 122–123; Brunila ym. 2019, 13; Paasio 2018, 262; Väisänen 2018, 33).

(--) siis totta kai ihanne on se, että nuori saadaan töihin tai opiskelemaan ja nämä näin, ja sitten näyttää tilastoissa hyvältä, ja kaupunki ei maksa sakkoja enää, ja näin edespäin. Mutta tässä lähdetään kuitenkin myös siitä, että ihminen on kokonaisuus ja sen [on] myös tarkoitus voida hyvin. Mitä me tehdään sitten niillä nuorilla, jotka voi hirveen huonosti, et se nyt häthätää saa sen opiskelupaikan tai sen opinnot suoritettua (--) tässä lähdetään kuitenkin siitä, että huolehditaan sen ihmisen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista (--). (Ryhmähaastattelu 4)

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset pitävät nykyistä palvelujärjestelmää sekavana. Varsinkin kaupungissa tunnistetaan tarve palveluiden koordinoinnille, jotta vältettäisiin päällekkäisyydet ja oltaisiin tietoisia kaikista palveluista. Tämä havainto on yhteneväinen Peppi Saikun (2018) väitöskirjan ja useiden muiden nuorten palveluita selvittäneiden tutkimusten kanssa (Aaltonen ym. 2015, 130; Harkko ym. 2016, 130; Lindh ym. 2018c, 52–55; Muukkonen ym. 2014, 30; Määttä & Keskitalo 2014, 198–200; Paananen ym. 2019).

Vastaaja 1: Ja minä näkisin, että tavoitteena olisi se, (--) että asiakkaalla olisi yksi suunnitelma ja se sisältäisi sitten jotain.

Vastaaja 2: Ja se yks ihminen, joka tekee sen, sitten se koordinoi, niin kuin sanoit.

Vastaaja 3: Semmoinen rinnalla kulkija musta on hyvä sana.

Vastaaja 4: Joo, kyllä se suomentamista monellakin tasolla vaatii. Elikkä tämä byrokratia on aika voimakasta jo viranomaisen näkökulmasta nähden, aika haastavaa, että joutuu itsekin selvittämään sitten että miten tämä yhteistyöverkosto, kuka mitäkin hoitaa, ja olla kartalla niissä asioissa, olla semmoinen kartanlukija myöskin sille nuorelle sekä suomentaa, miksi me tehdään tätä nyt, miksi me tehdään tämmöistä suunnitelmaa, miksi nämä ihmiset on tässä ympärillä, niin selkeästi, että toinen ymmärtää, ja hitaasti jollakin tavalla, että se menee se ymmärrys perille, koska on kyse aika haastavista ja isoista asioista. (Ryhmähaastattelu 4)

Haastateltavat nostavat esiin huolen siitä, kuinka kuntoutusrahalle jääminen näyttäytyy yhtenä riskinä, ja he peräänkuuluttavat Kelan vastuuta kuntoutuksen järjestämiseen, jos nuori on heidän kuntoutusrahalla. On tilanteita, joissa nuori ei ole saanut varsinaista kuntoutusta, vaan hän on jäänyt yksin pelkkien lääkkeiden varaan. Tämä on johtanut siihen, että nuori pelaa yöt ja nukkuu päivät. Haastateltavat keskustelevat sekavasta kuntoutusjärjestelmästä ja sen eri rahoitusmuodoista (Järvikoski 2013, 9; Salminen 2019). Tunnistetaan myös esteitä kuten se, että nuorta ei voida ottaa kuntouttavaan työtoimintaan, koska sitä ei ole tarkoitettu palveluna Kelan kuntoutustuella oleville. Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu vain työttömän statuksella oleville. Vaarana on, että nuori suljetaan palveluiden ulkopuolelle, vaikka hän olisi avun ja tuen tarpeessa, mutta hän ei täytä asetettuja kriteerejä (ks. Harkko ym. 2016, 128; Määttä & Keskitalo 2014, 201). Näissä tilanteissa voidaan puhua myös palveluaukoista.

Kelan ostamaa kuntoutuspalvelua ei ole tarjolla haastattelussa mukana olevalla pienellä paikkakunnalla, mutta kuntoutusjakso voitaisiin järjestää nuorelle kaupungissa, joka sijaitsee reilusti yli sadan kilometrin päässä. Jakson jälkeen nuoren kuntoutumiselle ei ole virallista jatkopolkua, vaan se on paikkakunnan sosiaalisen kuntoutuksen palveluverkoston varassa. Sosiaalisen kuntoutuksen 17 §:n mukaisesti nuoren kuntoutustarve selvitetään ja hänen sosiaalinen toimintakyky arvioidaan. Pienellä paikkakunnalla verkosto käytännössä tarkoittaa kunnan sosiaalityöntekijää (vrt. Kemppainen ym. 2018; 2010), joka ohjaa nuoren nuorten työpajalle, ja sen ympärillä oleviin muihin nuorisotoimen toimintoihin kuten etsivään nuorisotyöhön. Kunnassa ei ole tarjolla muita palveluita nuorille, joihin nuori voisi osallistua päivittäin ja viikoittain toimintaan useamman tunnin ajan. Kelan ja kunnan välillä ei ole tähän tilanteeseen virallisia sopimuksia, toimintamalleja tai rahoitusta, joten asia jää niin sanotusti roikkumaan ja kunnan ratkaistavaksi. Jos kunta ei ottaisi koppia nuoresta, olisi vaara että hän putoa palveluiden ulkopuolelle (Määttä &

Keskitalo 2014). Haastateltavat puhuvat siitä, kuinka nuoren rinnalle kaivattaisiin tukihenkilöä, joka ohjeistaisi ja neuvoisi häntä eteenpäin (Palsanen & Kääriäinen 2015, 194–201; Lindh & Lappi 2018, 27–30).

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen vaatii kunnissa luovuutta ja joustavuutta. Tavoitteena on kaikkien nuorten hyvinvoinnin edistäminen, joten rahoituksen ja virallisen kuntoutussopimuksen puuttumisen ei anneta nousta esteeksi. Nuoresta otetaan koppi tavalla tai toisella (Määttä & Keskitalo 2014, 201–202) ja samalla pyritään välttämään mahdolliset sanktiot ja tukien menetykset, jotta nuoren tilanne ei huononisi entisestään. Nuorten työpajalle on otettu kaikki nuoret hyvin joustavalla palveluperiaatteella ”*Kaikki kivethän on käännetty, että on vaikka minkä näköistä toimenpidettä.*” Paikallinen toimijoiden verkosto ei aina välttämättä saa nuorista systemaattisesti tietoa, vaan nuoret ”pompsahtavat” työntekijöiden tietoon satunnaisesti jossain muissa yhteyksissä. Lisäksi ohjautuminen tapahtuu nuoren omasta aloitteesta tai aktiivisten omaisten tai kuntoutusjaksoa järjestävän kuntoutuslaitoksen kautta. Kelan kuntoutusraha ja tarjottu kuntoutus näyttäytyvät paikoin suunnittelemattomalta ja hajanaiselta. Nuori saa lähimmässä kaupungissa kuntoutusjakson, mutta sen jälkeen hän voi jäädä kotipaikkakunnallaan ilman apua ja ohjausta jatko palveluun.

Sen lisäksi, että ymmärrys ja toteutustapa sosiaalisesta kuntoutuksesta hieman poikkeaa paikkakuntien välillä, haastattelut osoittavat sen, että sosiaalinen kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta ovat sekoittuneet toisiinsa (Saikku 2016, 86). Työpajalla toteutettava kuntouttava työtoiminta nähdään sosiaalisena kuntoutuksena. Kuntouttavan työtoiminnan kaltaisen sosiaalisen kuntoutuksen toivotaan olevan ensimmäinen askel matkalla kuntoutumiseen, jolloin kuntoutuja tulisi monialaisen työvoiman palvelukeskukseen (TYP) jo riittävän hyväkuntoisena, jotta nuori voi heidän tuellaan hakea joko töihin tai kouluun.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevia nuoria on työntekijöiden kuvauksen mukaan paljon. Sosiaaliseen kuntoutukseen lasketaan yhdellä paikkakunnalla kuntouttava työtoiminta, kuntoutustarpeen arviointipalvelu ja nuorten työpajalle kehitetty matalan kynnyksen kuntoutuspalvelu (ks. Puromäki ym. 2017, 14; Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 52). Toimenpiteinä työkokeilu hahmottuu pelkän työttömyyden hoitamisen toimenpiteeksi, kun taas kuntouttava työtoiminta menee lähemmäs sosiaalista kuntoutusta, joka on kuntoutujalle tarpeellinen porras ennen varsinaisia työllistämistoimenpiteitä (ks. Blomgren

ym. 2016, 15). Työkokeilu nähdään työttömän henkilön aktivoimisena, kun taas kuntouttavassa työtoiminnassa on mukana sosiaalityö, jolloin ”*se ei ole ainoa ongelma yleensä se, että ei ole tekemistä*”. Käytännössä sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus näyttää sekoittuvan muiden työttömiä aktivoivien ja tukevien lakisääteisten toimenpiteiden kanssa.

Sosiaalihuoltolain mukainen erityinen ja tehostettu tuki näkyy sosiaalisessa kuntoutuksessa nuoren tukemisena ja rinnalla kulkemisena mukana eri palveluissa toimien apuna, tukena ja tulkkina asioinnissa (Mäkinen & Halonen 2017, 164–165; Romakkaniemi ym. 2018, 104). Tarvittaessa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen toimii nuoren tilanteen sanoittajana, jos nuori itse ei pysty sanallistamaan tilannettaan ja avun tarvettaan riittävän hyvin. Haastattelussa kuvataan tilanteita, joissa nuori tietää vain, että hänellä on aika ”jonnekin”, mutta hän ei oikein tiedä miksi ajanvaraus on ja mihin se liittyy. Sen lisäksi ammattilaiset tulkkavat viranomaisten lähettämiä sähköposteja ja kirjeitä, joissa vilisee vaikeaselkoista lakitekstiä. He selvittävät yhdessä nuoren kanssa kenelle aika on varattu ja miksi tapaaminen on sovittu ja mitä kirjeessä sanotaan. Ammattilaisilla on itselläänkin haasteita ymmärtää nuorten saamia päätöksiä ja kirjeitä. Palvelujärjestelmä näyttäytyy nuorille vaikeaselkoisena ”hepreana”, johon he tarvitsevat jonkun rinnalleen kulkemaan ja tulkkamaan palvelukieltä (Harkko ym. 2016, 128–129; Määttä & Keskitalo 2014, 199–201).

Samalla haastateltavat esittävät kysymyksen siitä, kuinka hyvin nuori on voinut sitoutua asiansa hoitamiseen ja tilanteensa parantamiseen, jos hän ei ole ymmärtänyt tapaamisen tarkoitusta ja tavoitetta (ks. Aaltonen ym. 2017b, 208–209), vaan hänet on irrotettu asiansa hoitamisesta (Pohjola 2010, 52–55). Lisäksi moniammatillisen työn huonoja puolia ovat ammattilaisten armeijat verkostopalaverissa, jotka eivät välttämättä auta nuoren asian eteenpäin viemistä kuten seuraava ote kertoo.

Vastaaja 1: (--) Kun tehtiin sitä kuntoutustutkimusta, niin siinä oli lääkäri, siinä oli psykologi, siinä oli sosiaalityöntekijä, siinä oli ammatillisen kuntoutuksen ohjaaja. Sitten siinä saattaa olla verkostotyöntekijöitä työkkäristä ja jostakin muualta, seitsemän kahdeksan muuta ihmistä. Ja sitten se pikku ihminen tulee siihen istumaan, kuvitelkaa sitä tilannetta, joka on muutenkin niin sanottu nurkkaan ahdettu ihminen.

Vastaaja 2: Sitten kaikki on tosi tyytyväisiä palaverin lopputulokseen.

Vastaaja 3: Hyvä suunnitelma.

Vastaaja 2: (epäselvää puhetta) eteenpäin ja ihan mahtava. Ja ihmetellään, että miksi se ei tule paikalle. Se on jotenkin niin monta kertaa koettu.

Vastaaja 1: On, kyllä, me on kyllä ne koettu. (Ryhmähaastattelu 4)

Nuoren aito kuuleminen, dialoginen kohtaaminen ja nuoren puolesta puhuminen ja asianaajo tulee esille ammattilaisten puheessa (Aaltonen ym. 2015, 126, 130; Hokkanen 2014, 152; Määttä & Keskitalo 2014, 202; Palomäki 2018, 282; Rostila 2018, 78–79). Useiden eri viranomaisten ja nuoren verkostokokouksessa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen huolehtii, että nuori tuo oman mielipiteensä esille ja että hän tulee kuulluksi omassa asiassaan ja että hänen kokonaisvaltainen osallisuus toteutuu (ks. Pohjola 2010, 52–55). Työntekijä myös sanoittaa keskusteltavana olevan asian mahdollisia hyötyjä nuorelle ja yrittää näin motivoida häntä muutokseen, mutta jättää lopullisen päätöksen nuorelle (Nivala & Ryyänen 2019, 120–122, 284).

Palveluita koskevissa asiakastapaamisissa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen huolehtii, että myös nuoren ääni tulee kuulluksi: ”*Se päätähti ei ole se viranomaisverkosto, vaan se päätähti on se asiakas siinä.*” Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen tunnistaa myös nuoren ohi puhumista (Juvonen 2015, 91) asiantuntijoiden kesken, jolloin nuori ei ole osallinen oman asiansa käsittelyssä. Nuoret ovat kertoneet, että heidän saamansa palvelu on parantunut sen ansioista, kun työntekijä on kulkenut nuoren rinnalla tapaamisiin ja on apuna asiointitilanteisiin. Työntekijä voi vastaanottokäynnin jälkeen kerrata käynnin sisältöä nuoren kanssa ja varmistaa, että nuori on ymmärtänyt kaiken. Ammattilaisen tarjoama apu viranomaiskielen tulkkaukseen ja nuoren asioiden sanoittamiseen on hyödyllistä myös viranomaisille.

Jos ajattelee ihan sillä lailla, että asiakkaan kanssa mitä tehdään, niin sinulla esimerkiksi jossain palvelussa palaverissa, niin ensinnäkin monta kertaa me puhutaan yli, että voi sanoa, että sanopa nyt mielipiteesi tai sitten, että ymmärsitkö tai voi kysyä työntekijöiltä tarkoittiko nyt sitä vai kun tietää mistä puhuu, että tavallaan, että se asiakaskin pysyy siinä mukana siinä, et tavallaan sitä kautta saisi sitä ääntä sinne ja sitä semmoista vähän yksilöllisempääkin, (–) (Ryhmähaastattelu 3)

Ja siinä sitten taas meidän näkökulmasta niin on nämä erityistä tukea tarvitsevat ja jos vaikka se on niin, että ei edes tavata kasvokkain, niin tulee tosi paljon (– toistoa) vaikeita sanoja, et yleensä me tehdään niin, et se on se kaiutinpuhelu ja minä kirjoitan ja sitten sen jälkeen me käydään se läpi, että hei mitä tämä nyt ihan oikeasti tarkoitti, mitä sun nyt pitikään tehdä. (Ryhmähaastattelu 3)

Ammattilaisen mukana oleminen nuoren asiointissa voi olla hyvinkin merkittävää, kuten tämä seuraava ote kertoo. Ilman työntekijän mukana oloa nuori ei olisi saanut tarpeitaan vastaavaa palvelua ja kaiken lisäksi sillä olisi voinut olla erittäin vakavia seurauksia. Ote kertoo hyvin siitä, mitä aito kohtaava dialogi on ja miten valtahierarkiat ovat läsnä nuoren ja lääkärin välisessä kohtaamisessa, joka vaientaa nuoren (ks. Juhila 2006, 99; Kokkonen ym. 2018, 231).

(--) sitten mentiin ihan päivystykseen ja siellä sitten annoin nuoren itse puhua, koska hän oli siellä asialla, mutta olin tukena siinä ja hän kertoi sitten oman tilanteensa, lääkäri kyseli siinä ja sitten siinä ruvettiin puhumaan kun ei ollut nukkunut moneen päivään eikä syönytään moneen päivään, niin lääkäri rupesi puhumaan unilääkkeistä, että olisiko niistä apua. No siinä vaiheessa mulla meni sitten se tilanne sillain, että kysyin sitten siltä nuorelta, että saanko kertoa, että mitä sä oot mulle puhunut nyt viime tapaamisilla ja sitten se anto luvan ja kerroin sille lääkärille ja kysyin sitten, että menihän näin siltä nuorelta, että olihan tämä totta mitä minä puhuin ja sitten se nuori nyökkäsi, niin sen jälkeen se lääkäri sanoi, että no kyllä me se lähete sinne [osastolle] kirjoitetaan. (Ryhmähaastattelu 3)

Jos nuoren aito kohtaaminen ja kuuleminen jää toteutumatta, ei nuori sitoudu suunniteluihin palveluihin ja toimenpiteisiin. Kuten Toiviaisen (2019, 73–75) tutkimuksessa todettiin, jos nuori tuntee tulevansa pakotetuksi ja sanelluksi, on hänen sitoutuminen toimintaan heikompaa kuin silloin, jos prosessi etenee nuoren ehdoilla ja häntä kuunnellen.

Kyllä mekin on monesti mietitty sitä, kun tehdään sitä suunnitelmaa, että kaikki aina käy, että onko se, niin kuin sille asiakkaalle [ok], se vastaa joo, joo kyllä minä voin, kyllä minä voin, joo, kyllä se käy, että onko se tilanne jotenkin niin hankala, että se ainoa ajatus on, että kunhan minä pääsen tästä mahdollisimman äkkiä pois.
(Ryhmähaastattelu 4)

Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde (Ala-Kauhaluoma & Tuusa 2015, 36; Palsanen & Kääriäinen 2015, 198) on avain nuoren lukkiutuneen tilanteen avaamiseen ja sen rakentaminen vie aikaa (Muukkonen ym. 2014, 24–29; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188). Ajallisesti lyhyeen aikaan rajatut palvelut keskeyttävät luottamuksen rakentumisen. Ammattilaiset kuvaavat tilanteita, kuinka nuorta on yritetty auttaa muissa palveluissa ja vasta sitten, kun hänet ohjataan sosiaaliseen kuntoutukseen, jossa luottamuksellinen suhde voi rakentua ajan kanssa, uskaltaa nuori lopulta kertoa tilanteestaan.

Vastaaja 1: Aika paljonhan meille tulee just tällöisiä otsikolla: on vihjaissut jostakin jossakin ja on ohjattu meille, mutta sitten [nuori] aukaisee meillä sen mikä se asia on. Tämä on ihan tällöistä jokapäiväistä.
Vastaaja 2: Luottamus on suuri asia. (Ryhmähaastattelu 4)

Ja sanokaa, jos olen väärässä, niin puoli vuotta riittää siihen, että se huonossa jammassa oleva nuori uskaltaa sanoa nimensä ääneen. Ja sitten se lempataan sieltä pihalle. Siinä menee luottamuksen rakentamisessa kuitenkin. (Ryhmähaastattelu 2)

Nuoren käytöksen taustalla, mikä voi aluksi näyttäytyä kiinnostuksen ja motivaation puutteena, voi olla koulukiusaaminen, oppimisvaikeuksia tai muita ymmärtämisen vaikeuksia, joiden johdosta nuori on pudonnut työn, koulutuksen ja palveluiden ulkopuolelle (Harkko ym. 2016, 128–129; Souto 2013, 113). Esimerkiksi jos nuori keskeyttää ammatillisen koulutuksen, on se aina hälyttävä asia, johon kannattaa kiinnittää huomiota. Yleensä nuoret haluavat edetä koulutuksen kautta työelämään ja löytää oman alansa ja paikkansa muiden joukossa (ks. Paananen ym. 2019, 124–126).

Jos ajatellaan, niin sen mitä on nuoria haastatellut näitten vuosien varrella, niin lähestulkoon kun puhutaan unelmista ja haaveista, niin siellä on se normaali elämä. Siellä on se joku ammatillinen koulutus ja työpaikka ja mahdollisesti perhe-elämä semmoisena haaveena ja ideana omasta elämästä. (--) Se on minusta aina häiriö. Elikkä sillä monellakin tavalla näyttäytyy erilaiset häiriötekijät siinä elämässä, että se ei ole normaalia, että kieltäytyy erilaisista palveluista. Normaali nuori etenee. Silloin kun sillä on asiat suht hyvin, niin se etenee kohti koulutuksia, työelämää, vaikkakin välillä kompastellen ja etsien omaa polkuansa, mutta etenee jollakin tasolla. Voi olla taukoja välillä, mutta pääsääntöisesti etenee. (Ryhmähaastattelu 4)

Haastatteluissa nousi esille se kuinka pitkiä prosesseja ajallisesti sosiaalisen kuntoutuksen jaksot ovat. Kuukausien sijaan puhutaan useista vuosista (Kuvaja 2012, 27; Mäntyneva 2019, 26; Ruch ym. 2017, 1022). Intensiivinen, tehostettu kokonaisvaltainen tuki pyrkii voimaannuttamaan nuoren toimijuutta ja sosiaalista toimintakykyä (Järvikoski 2013, 73–74). Olennaisessa osassa on aito kohtaaminen ja kuuleminen.

Vastaaja 1: Niitä [palveluja] täytyy osata kohdentaa oikein ja ymmärtää se nuoruus ikävaiheena sekä ymmärtää ne palvelut, mitä ne tuottaa ja tulla kuulluksi se nuori sillä tavalla, että mitä hän ajattelee siitä tilanteesta, ja lähteä siitä kuulluksi tulemisen kautta viemään niitä asioita pikkuhiljaa eteenpäin, että se luottamus sitten syntyy siihen verkostoon.

Vastaaja 2: Ja tuo on just se minusta se avainsana tuo luottamus, et se vaatii aikaa. (--) Asiakkaat saattaa olla vuoden, että itse ajattelee jo et on syrjäytynyt ammattikouluttamaton, vuoden ollut kotona yksin, ei mitään sosiaalista verkostoa, niin sitten ajatellaan, että se muutamalla käynnillä tästä tokenee. Niin, kyllähän sitä vaaditaan sitä verkostoa ja just sitä oikea-aikaisuutta (--) (Ryhmähaastattelu 4)

Seuraava ote kuvaa erittäin hyvin nuoren kohtaamista ennakkoluulottomasti ja hänen taustoistaan välittämättä (Kallio ym. 2015, 14–15, 18). Nuorisotyöllinen ja sosiaalipedagoginen periaate on nähdä kaikissa nuorissa jotain hyvää hänen huonoista valinnoista ja mahdollisista vääristä teoista huolimatta. Nuoren sosiaalinen vahvistaminen ja yhteisöllinen tuki rohkaisevat ja vapauttavat nuoren menneisyyden kahleista. Kuntoutuksessa annetun sosiaalisen tuen ja tasavertaisen dialogisen ohjauksen myötä nuori vahvistuu ja hänen itseluottamus kasvaa (Nivala & Ryyänen 2019, 111–116). Sosiaalinen vahvistaminen tapahtuu pedagogisessa suhteessa olemalla nuorelle peili ja tarvittaessa myös takaseinä, joustavasti näiden välillä tasapainoillen.

Haastattelija: Tuli tuosta itsetuntoasiasta mieleen, ja paluu vähän siihen [nimi], mitä sanoit tuossa alussa, että kun ne nuoret tulee, niin ensimmäiset kaksi päivää menee, että haluaisivat niin kuin mennä tapettiin (naurahtaa). Ja sitten sen neljän, viiden kuukauden päästä on tilanne toinen. Niin miten sinä puhuit, se yhteisöllisyys tuli esille, mutta miten kuvaisit, että mitä siinä tapahtuu?

Vastaaja 1: Rohkeus.

Haastattelija: Että se muutos tulee.

Vastaaja 1: Rohkeus, itseluottamus. Se on just sosiaalista [kuntoutusta].

Haastattelija: Mitä te teette siellä pajalla sellaista, että tämä saa jotenkin kasvaa?

*Vastaaja 1: No, varmaan pitkälti sitä, että ollaan hyvin avoimia. Ja se, että kerrotaan, että meille voi tulla, niin kuin minulle ja työvalmentajalle, puhumaan, että jos joku siinä työtehtävässä vaikka tökkii - tai omassa elämässä joku asia tökkii (--)
Ja varmaan semmoinen, just se, että kun ei tiedä sen nuoren taustoja, niin se, että ei ole mitään semmoisia ennakkokäsityksiä siitä nuoresta. (--)
Ja sitten yksi semmoinen, että me ollaan hyvin joustavia. (Ryhmähaastattelu 2)*

Nuoren tukeminen voi jatkua jopa vuosikymmeniä. Tuki ei välttämättä ole ollut jatkuvaa, mutta kontakti työntekijän ja nuoren välillä on pysynyt. Rinnalla kulkeminen on hyvin kokonaisvaltaista ja pitkäaikaista sosiaalista tukea ja ohjausta.

*Haastattelija: No miten sitten, jos mieltii vielä tätä etsivää nuorisotyötä omana työnään niin minkälaista duunia te teette täällä?
Vastaaja: (Naurahdus). Tuota siihen ei ole yhtä sanaa tai yhtä lausetta millä sen voi aukaista. Se on aika monipuolista juttua. Mutta käytännössä me tuetaan tuen tarpeessa olevia nuoria alusta loppuun asti voisi sanoa. Eli vaikka en ole ollut etsivänä kauan, niin olen tavallaan etsivän työtä tehnyt silloin kun olen ollut nuorisotyössä ja pisin asiakassuhde mikä on niin on varmaan vähän toistakymmentä vuotta. (--)
Mutta se on oikeastaan se kaikista tärkein asia mitä me tehdään. Eli me kuljetaan siinä nuoren rinnalla ja koko aika tai ei nyt koko aika pysty kaikkien kanssa olemaan läsnä. Mutta pyritään siihen, että jos tulee joku ongelma niin me ollaan niin lähellä, ettei tarvitse kuin vetäistä hihasta. (Ryhmähaastattelu 1)*

Haastateltavat kertovat, kuinka nuorisotyössä esimerkiksi nuorisotiloilla ohjaajat kohtaavat nuoria ja tarvittaessa he ohjaavat tuen tarpeessa olevan nuoren etsivälle nuorisotyöntekijälle. Sen kautta nuori voi ohjautua myös sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin. Palveluiden piiriin voi ohjautua myös ystävän tai kämppäkaverin kautta, joka on jo sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa ja hän kertoo työntekijälle olevansa huolissaan myös ystävästään. Nuoresta huolestunut ja etsivälle ilmoituksen tehnyt henkilö voi olla myös naapuri, joka tietää nuoren jääneen asumaan kotia vanhempiensa kanssa.

Seuraavassa otteessa tulee esille se, kuinka herkällä korvalla ja joskus kuudennella aistilla ammattilaisen täytyy tunnustella nuoren tuntemuksia hänen tilanteestaan ja kuntoutumisen etenemisestä, jotta tietää nostaa tavoitetta aina seuraavalle tasolle. Nuorta ei saa myöskään puskea etenemään liian nopeasti tai liian vaativilla asioilla, koska niistä voi seurata takapakkia (Toiviainen 2019, 73–75). Nuoren kuntoutumisprosessille ei voi ulkoisesti määritellä kestoja eikä sitä voi tai saa kiirehtiä. Kuntoutumisen etenemisen määrittelee nuoren yksilöllinen tuen tarve. Onnistumisen kokemukset ja myönteinen palaute vahvistavat nuoren toimijuutta. Otteessa tulee esille kuntoutuksen yhteisöllisyyden merkitys vertaistoiminnassa (Ellonen 2008, 172; Palsanen & Kääriäinen 2015, 200).

*Vastaaja 1: Kyllähän se vertaishomma [työpajalla] on aina tehokkainta. (--)
Ja tämä on ihan vanha asia ja tässä ei tavallaan ole yhtään mitään uutta, koska tätä nuorisotyön menetelmänä [olen] käyttänyt niin kauan, kuin muistan. (--)*

Vastaaja 2: Mutta siis ainakin mitä huomaan tuossa työssä, niin se, että miten ne tulee toistensa kanssa toimeen. Niin toisaalta se on vähän niin kuin, että väkisin teidän (naurahtaa) pitää tulla toimeen toistenne kanssa. (--)

Vastaaja 3: Mutta eikö tässäkin ole, te joudutte kaikki pelaan sillä, että te ette saa puskea liian nopeasti. Et sitten tulee aina isot takapakit, jos pusket.

Haastattelija: Pakkohan on pahin motivaation tappaja ja pitkäksi aikaa. (Ryhmähaastattelu 2)

Syrjäytymiskäsitteen leimaavuus (Aaltonen ja Kivijärvi 2017; Harkko & Tuusa 2014) on tiedotettu nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten keskuudessa. Siihen liittyvää vastapuhetta ja asianajoa nousee esiin haastatteluissa kuten tästä haastatteluvastauksesta ilmenee: ”Syrjäytyneitähän meillä ei ole yhtään. Mutta erityisen tuen tarpeessa olevia.” Voimaantumisen ja valtaantumisen (empowerment) vaikutuksia kuvataan nuoren ”selän suoristumisena”, kun nuori huomaa osaavansa ja hän kehittyy työssään. Onnistumisen kokemukset rakentavat itseluottamusta ja itsearvostusta, jotka ovat yhteydessä vahvaan toimijuuteen ja sosiaaliseen toimintakykyyn (Egdell & McQuaid 2016, 9; Muukkonen ym. 2014, 29; Nivala & Ryyänen 2019, 152–160).

Seuraava ote kuvaa erittäin hyvin sitä, miten sosiaalinen kuntoutus vaikuttaa nuoreen ja miten sen voi ulkoisesti havaita hänestä. Sosiaalinen vahvistaminen ja voimaantuminen (empowerment) näkyvät kuntoutujassa. Otteesta piirtyy kuva syrjäänvetäytyvästä ja heikoilla sosiaalisilla taidoilla ja huonolla itsetunnolla varustetusta nuoresta, joka muuttuu energiseksi ja innostuneeksi. Rohkeus kertoo halukkuudesta ja motivaatiosta edetä työelämään. Nuoren parantuneet sosiaaliset taidot nimetään erikseen yhdeksi kuntoutuksen tulokseksi. Alla olevaa otetta voi verrata Haapakosken (2016, 39–41) tutkimuksessaan keräämiin onnistumisen kokemusten kuvauksiin sosiaalisesta kuntoutuksesta.

Niin se on mahtava huomata nuoressa se työaika siinä, et kun se tulee, niin ensimmäiset päivät se on tosi hiljainen ja semmoinen, että älkää huomatto minua ja oon vaan täällä, en oo mikään. Kun taas sitten loppuajasta se on aika paljo semmoista intoa ja energiaa täynnä, et se uskaltaa ja on sitä rohkeutta siihen työelämään ja muutenkin siihen sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Ryhmähaastattelu 2)

Tässä otteessa tulee hyvin esille se, mitä on nuoresta kiinni pitävä tuki ja ohjaus (Haikkola ym. 2019, 122). Nuori on motivoitunut ja halukas parantamaan tilannettaan, mutta hän ei ole vielä täysin valmis ottamaan seuraavaa askelta. Ote kuvaa sitä, kuinka mahdollisen diagnoosin saaminen pelottaa nuorta sen leimaavuuden vuoksi ja kuinka rinnalla kulkevan aikuisen kiinni pitävä tuki on nuorelle erittäin merkityksellistä.

(--) Mutta tämä nuori, josta kerroin että tällä viikolla kotikäynnin tein, niin kysyin nuorelta, että haluatko että annetaan olla näitten asioitten. Niin, se sano, että ei mis-

sään nimessä, hän ei halua. Vaikka hän ei pääse täältä kotoa ulos, niin tämä on kuitenkin hyvä juttu, että hän voi luottaa siihen, että joku huolehtii, joku on se yhteyskanava, vaikka koko ajan käydään hänenkin kanssa sitä kädenvääntöä, että lähdetään työ- ja toimintakyvyn arvioinnin kautta selvittämään, että mikä siinä klikkaa. Jos hän epäilee [autismikirjon oireyhtymää], niin lähdetään selvittämään sitä asiaa. Mutta [hän] ei tule paikanpäälle, ei tule sinne, ei tavoiteta, ja harvoin vastaa puhelimeen, mutta päästiin nyt kotona käymään. Ja silti tämä nuori mielti, että ei saa antaa olla. (Ryhmähaastattelu 4)

Haastattelussa kuvataan sitä, kuinka nuorella voi olla jo useampia ammatillisia koulutuksia takaan, mutta hän ei ole päässyt kiinni työelämään. Sosiaaliseen kuntoutukseen saapuessaan nuorelta aikuiselta voidaan löytää esimerkiksi diagnosoimaton oppimisvaikeus tai muu työ- ja toimintakykyä haittaava tekijä, kun asiaa lähdetään mahdollisesti ensimmäistä kertaa selvittämään (ks. Aaltonen & Kivijärvi 2017, 82; Notkola ym. 2013, 245). Nuori on voinut myös aiemmin kieltäytyä tutkimuksista. Tarpeen selvitykselle voi herättää havainto siitä, että nuori on opiskellut itselleen jo useamman ammatillisen tutkinnon ja silti hän ei ole päässyt mukaan työelämään. Yhteiskunnan ja työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen syiksi sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset nostavat diagnosoimattomat psykologiset ja psykiatriset ongelmat. Sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa tutkimuksia tehdään 15–25-vuotiaille nuorille, vaikka osalle tutkimuksia on tehty jo lapsena. Haastateltavat kertovat, että nuoria on ohjattu tutkimuksiin niin paljon, että yleissairaalan psykiatrian vastaanotto on ruuhkautunut tutkimuspyynnöistä.

Haastatteluissa nousee esiin se, että monet nuoret pääsevät peruskoulun läpi ilman, että esimerkiksi mahdollisia oppimisvaikeuksia havaitaan koko koulupolun aikana (ks. Notkola ym. 2013, 245). Oppimisen ongelmat ja muut elämän haasteet paljastuvat ammatilliseen koulutukseen siirryttäessä, kun opiskelut keskeytyvät ja keskeytysten syitä aletaan selvittää (Korkeamäki 2015, 31; Notkola ym. 2013, 113; Souto 2013, 113). Osa työntekijöistä kertoo opiskelleensa lisäkoulutuksena neuropsykiatrisen valmentajan koulutuksen. Neuropsykiatriset häiriöt voivat näkyä kuntoutujien elämässä monenlaisina haasteina kuten esimerkiksi päihderiippuvuutena, mielenterveyshaasteina tai ”ymmärtämättömyytenä” kuten seuraavasta otteesta ilmenee.

Vastaaja 1: (--) Ja sitten ne ongelmat tulee siinä ammatillisessa koulutuksessa keskeytymisinä, monenlaisina muina ongelmina, päihde-, mielenterveyshaasteine, ymmärtämättömyytenä, mikä tämä maailmanmeno on.

Vastaaja 2: Niin, ja mikä mua vaivaa, kun joku ihan selvästi mua vaivaa.

Vastaaja 1: Kyllä, joo. Joo, ja sitä ei ymmärretä, se nuorikaan ei ymmärrä, että mikä, kun hänellä ei ole, hänellä on ollut aina se neuropsykiatrisen haaste, niin ei osaa peilata, että miksi mun kaverit etenee ja mulla lukkiutuu toistamiseen.

(Ryhmähaastattelu 4)

Oppimisen haasteen tai muun neuropsykiatrisen häiriön tunnistaminen arjessa voi olla sattumasta kiinni. Nuori voi tuntea olevansa jollain lailla erilainen tai hänellä on tunne, että jokin häntä vaivaa, mutta hän ei ehkä osaa pukea asiaa sanoiksi. Joku saattaa myös kieltää asian itseltään, eikä halua selvittää epäilyjä tarkemmilla tutkimuksilla. Toisille virallinen tieto diagnoosin muodossa voi olla helpotus ja se voi auttaa ymmärtämään paremmin omaa toimintaa ja elämän varrella tapahtuneita sattumuksia (Eriksson 2017, 82). Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen voi olla ensimmäinen henkilö, joka ottaa asian puheeksi nuoren kanssa. Diagnoosin saaminen voi olla pitkä ja monivaiheinen prosessi.

(--) [nuori sanoi], että hän on selvittänyt kaikki mahdolliset systeemit mikä häntä vaivaa. Hän on päättellyt, että se voisi olla [autismikirjon oireyhtymä]. Minä, että no lähdetään selvittämään sitä. [Nuorten työpajalla] on erittäin hyvä selvittelypalvelu siihen liittyen. Se on aloitettu se selvittelypalvelu, mutta kun se ontuu, se ontuu aina. Siellä on paljon uhkatekijöitä, mitä tämä nuori ajattelee, miksi hän ei sitoudu, miksi hän ei uskalla lähteä siihen palveluun. Ja se on, aina vaan palataan siihen asiaan, ei kun palataan uudestaan ja uudestaan ja lähdetään rakentamaan sitä uudestaan, se on hidas prosessi. (Ryhmähaastattelu 4)

Osa sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisista kritisoi medikalisoitumista ja diagnosoinnin tarvetta jokaiseen asiaan, jolla ihmiset erotellaan terveiksi ja sairiksi. Diagnoosi on toki edellytys joihinkin palveluihin. Diagnosointi on kuntoutuksen yksi työkalu, jolla kuntoutuksen sisältö voidaan suunnitella nuoren tarpeita vastaavaksi, mutta sen ikävä käänköpuoli on sen leimaavuus, joka huonoimmillaan stigmatisoi nuoren (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 82; Korkeamäki 2015, 31; Lindh ym. 2018c, 47–48). Diagnoosista ja todetun neuropsykiatrisen häiriön asettamista haasteista tulisi osata puhua nuorelle oikealla tavalla ja riittävän hienovaraisesti (Eriksson 2017, 91; Mäkinen & Halonen 2017, 167, 169). Toisaalta diagnoosin saamisessa on myös omat hyötynsä ja työntekijät pitävät sitä tarpeellisena nuorelle itselleen. Nuori itse voi kaivata selitystä omaan huonovointisuuteensa ja ammattilaisen rinnalleen käsittelemään asiaa.

Me käydään kauhean paljon just näitä keskusteluja. Just, että me on, tosi monta kertaa kuulen itseni sanovan, että ethän sinä sairas ole, että sinä olet kauhean älykäs ja toimintakykyinen tai että sulla on ollut pitkäaikainen stressi ja nämä kaikki oireet selittyy sillä. Tosi paljon tämmöistä normalisointia. Ja sitten kun tosiaan nämä diagnoosit on heillä valmiina, että mulla on nyt tämä epävakaa, mä oon lukenut netistä. Ja sitten vaan, että kun olen nyt sinun kanssa puoltoista tuntia puhunut, niin et ole yhtään epävakaa. Mutta näitä käydään tosi paljon. (Ryhmähaastattelu 4)

Neuropsykiatrisia haasteita kohtaaville nuorille tulisi kehittää paremmin heidän tarpeitaan vastaavia palveluita, kuten esimerkiksi starttivalmennuksen kaltaista matalan kynnyksen kuntoutuspalvelua (Härkäpää ym. 2013, 134–136; Tuusa & Ala-Kauhaluoma

2014, 52). Haastattelussa puhutaan myös työpajalla olevasta hankkeesta, johon Kela on alkanut pilotoimaan lääkinnällistä kuntoutusta.

Vastaaja 1: (--) Ja yks osa, jos ajatellaan, että mitä puuttuu, niin tässäkin tilanteessa se neuropsykiatrinen haaste oli vastassa, että se ei edennyt niihin tutkimuksiin ja diagnooseihin, vaan hän halusi keskeyttää sen, että ihan selkeästi oli näitä neuropsykiatrisia haasteita, mitä tulee yhä enenevässä määrin, tai tiedostetaan tänä päivänä paljon, paljon enemmän. Siitä puuttuu semmoinen matalan kynnyksen palvelu tai saatavilla oleva palvelu. (Ryhmähaastattelu 4)

On haastavaa löytää kuntoutujille kuntouttavan työtoiminnan työpaikkoja yrityksistä ja muista organisaatioista. Työpaikkojen löytämisen lisäksi haaste on löytää sellaisia paikkoja, joista nuori kuntoutuja saisi tarpeitaan vastaavaa tukea ja ohjausta työssään (ks. Härkäpää ym. 2013, 134–136, 141). Seuraava ote kuvaa hyvin sosiaalisen kuntoutuksen eroa suhteessa kuntouttavaan työtoimintaan:

Työpajalla meillä on semmoinen puutyön moniosaaja, joka on käynyt vaikka mitä tutkintoja. Sillä on ollut omia yrityksiä ja vaikka mitä. Mutta niin kuin sanoin niin ne on oman alansa ammattilaisia. Ne ei ole minun mielestä yksikään niistä ohjaajista ei ole käynyt sitten taas niin kuin ihmisten korjauskurssia. Ja se vois olla semmoinen. että siitä olisi hyötyä, jos juuri niin kun sosiaalisessa tukemisessä ja muussakin tämmöisissä asioissa, jos se ohjaaja pystyisi kokonaisvaltaisesti hoitamaan sen tilanteen. Niin se olisi kyllä minun mielestä ensiarvoisen tärkeää. (Ryhmähaastattelu 1)

Nuorten tukeminen ja ohjaaminen vaatii erityistä osaamista, joka tuli esille myös Härkäpään ym. (2013, 103) tutkimuksessa. Haastattelussa nousee esiin työvalmentajien koulutustarpeet kuntoutujien ohjauksen ja sosiaalisen tukemisen osalta. Etsivä nuorisotyöntekijä kertoo siitä, kuinka nuoret ovat ohjautuneet työpajalta hänelle, kun pajalla tapahtuva valmennus ei ole ollut nuoren tarpeita vastaavaa. Seuraavassa otteessa hahmottuvat kuntoutuksen erilaiset portaot, mutta käsitteistö on vaihtelevaa eri paikkakuntien välillä. Etsivä nuorisotyöntekijä toimii sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen portaalla, jonka jälkeen työpaja toimii seuraavana tasona ja siitä seuraava on työpajan ulkopuolella tapahtuva kuntouttava työtoiminta ja sen jälkeen työkokeilu.

(--) Siis joskus on käynyt niinkin, että [työ]pajalla on ollut jo joku ja sieltä on ohjaaja sitten soittanut, että hei nyt kyllä tuntuu siltä, että tämä vois tarvita vähän jotakin muutakin kuin heidän juttuja. Mutta niitä tulee vähän joka puolelta. Jos me löydetään kentältä joku nuori ja aletaan selvittämään sitä tilannetta, niin totta kai se ensisijainen vaihtoehto joittenkin kohdalla on se [työ]paja, koska se että jos niin kun päivärytmi on kadonnut jo kokonaan ja tosin sosiaalisten tilanteitten kammo on mitä on. Niin se ei välttämättä kuitenkaan ole sen kuntoinen ihminen, et se pystyisi suoraan jollakin työkokeilulla tai vastaavalla lähtemään yksityiselle puolelle. Silloin ne yleensä käytetään [työ]pajan kautta. Taikka kuntouttavan [työtoiminnan] kautta sitten, jos se tilanne vaatii sitä. (Ryhmähaastattelu 1)

Kun nuori saapuu nuorten työpajalle, kohdataan hänet omana aitona itsenään ja tulevaisuuteen katsoen. Toiminnan sisällöt lähtevät nuoren tarpeista ja kiinnostuksen kohteista. Nuorisotyöllinen ja sosiaalipedagoginen työorientaatio haluaa nähdä ensisijaisesti nuoren vahvuudet ja voimavarat (mm. Kallio ym. 2015, 19–20).

Että jo nyt olen noita nuoria nähnyt ja siinä, että ei minua kiinnosta se, että minkälainen se niiden tausta on. Vaan minua kiinnostaa se, että minkälaista työtä sinä haluat tehdä, mikä vois olla sopivaa sinulle, kuinka pitkä työaika sinulla on, ja tämmöiset perusjutut. Ja lähdetään siitä sitten tekemään sitä. (--) (Ryhmähaastattelu 2)

Sosiaalinen kuntoutus myönteisenä tunnistamisena on arvostavaa ja kunnioittavaa dialogista kohtaamista, jossa kuntoutuja tulee nähdä ja kuulla ja se tulee esille hyvin pieninä tekoina ja tapana kohdata nuori (Kallio ym. 2015, 14–15).

Jotenkin niin pienet asiat kun ihminen tulee niin tervehtii, et hänet huomataan, et siinä on hetki oikeasti aikaa pysähtyä. (Ryhmähaastattelu 3)

Luottamuksellinen vuorovaikutussuhde kehittyy ajan kanssa ja, kun se saavutetaan, kunnioittava, avoin ja läsnä oleva kohtaaminen mahdollistaa vaikeistakin asioista puhumisen (Haikkola ym. 2019, 108; Tuusa & Ala-Kahaluoma 2014, 22).

Niin kuin se kohtaaminen on se mistä minun tapaamat nuoret aina puhuu, että heistä tuntuu, että heidät on nyt kohdattu mikä vaatii just sitä aikaa ja sitä, että voidaan vartti olla vaikka ihan puhumatta mitään niin kukaan ei vaivaannu eikä minulla ole tarvetta kiirettä siinä (--) (Ryhmähaastattelu 3)

Sosiaalinen kuntoutus on nuorelle annettua kokonaisvaltaista yksilöllistä ja tehostettua tukea, jonka pohjana on luottamuksellinen vuorovaikutussuhde. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen kohtaa nuoren ennakkoluulottomasti ja näkee hänet omana aitona itsenään. Työskentely on voimavaralähtöistä, joka vahvistaa nuoren toimijuutta ja minäkuva. Tätä työskentelytapaa kuvaa hyvin myönteisen tunnistamisen käsite. Seuraavissa luvuissa käsitellään sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuuksia, jotka voidaan erottaa omiksi toiminnan osa-alueiksi työskentelyssä.

4.2 Rinnalla kulkemista ja tukea elämänhallintaan

Yksilöllisen tuen lisäksi sosiaalinen kuntoutus tukee nuoren yleistä elämänhallintaa, toimintakyvyn ylläpitämistä ja arjessa pärjäämistä. Siihen liittyvät kaikki arkiset kotiaskareet siivouksesta pyykkien pesuun ja ruoanlaittoon, kaupassa ja muissa arjen ympäris-

töissä asioiminen, raha-asioiden hoitaminen, laskujen maksaminen, velkaantumisen estäminen, sekä säännöllisen vuorokausirytmien ja muutenkin hyvinvointia tukevien elämäntapojen harjoittelua kuten vapaa-ajan harrastukset ja liikunta (Järvikoski 2013, 47). Aivan kuten sosiaalihuoltolaissa määritellään, on sosiaalinen kuntoutus valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan. Matalimman mahdollisen kynnyksen palveluna kuvataan jalkautuvaa kotiin vietävää palvelua, jos nuoren kunto ja tilanne estävät ryhmätoimintaan ja muuhun sosiaalisen kuntoutuksen toimintaan osallistumisen. Sosiaalisen kuntoutuksen rinnalle yhdessä organisaatiossa oli keksitty käsite arkikuntouttava, joka tarkoitti matalan kynnyksen kohtaamispaikkaa erityistä tukea tarvitseville nuorille. Sisällöt olivat sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjen kaltaisia eli arjessa tarvittavien taitojen opettelua kuten aamuhieräämisiä, ruoanlaittoa, siivousta ja toimistotöitä. Kuntoutukseen sisältyi yksilöohjausta, työhön valmennusta ja opintojen tukemista. Kuntoutuksen tavoitteiden asettelu koulutuksen ja työpaikan suhteen tapahtuu nuorilähtöisesti hänen tulevaisuuden haaveiden ja unelmien pohdinnasta (Toiviainen 2019, 75).

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisilta kysyttiin haastatteluissa sitä, miten he ymmärtävät sosiaalisen kuntoutuksen ja minkälaista sosiaalista kuntoutusta haastatteluun osallistuneissa organisaatioissa toteutetaan.

Kyllä kai se sosiaalinen kuntoutus menee sinne ihan arkielämään kaikkeen siihen tämmöiseen toimintakyky ja siihen arkielämän tekemiseen elämiseen ja siihen, että on silloin kun tarvitaan palveluita, on käytettävissä ja, että sinne tueksi. Osallahan se meidän ihmisistä lähtee ihan asumiseenkin liittyvien valmiuksien parantamisesta (--) (Ryhmähaastattelu 3)

(--) Elikkä terveydenhuoltopalvelut, asumiseen liittyvät palvelut puuttuu. Osittain niitä [paikkakunnan] alueella on, mutta puuttuu jossakin määrin. Sitten tämä ravintotietoisuus, liikunta, mikä on ihan perusasioita ihmisen elämässä, talousasiat. Se on sitä minusta sitä sosiaalisen kuntoutuksen tavallaan sitä elementtiä juuri, mikä ymmärretään. (Ryhmähaastattelu 4)

Yhdellä paikkakunnalla sosiaalinen kuntoutus on tulkittu tiukemmin toiminnaksi, jossa on aina mukana yhteistyössä mielenterveyspuolen työntekijät ja nuoret kuntoutujat ovat pidemmällä sairauslomalla tai määräaikaisella eläkkeellä. Kunnassa laaditaan sosiaalisen kuntoutuksen päätös ja sen liitteeksi laaditaan suunnitelma, johon tehdä sosiaalisen toimintakyvyn arviointi. Sitä ovat tekemässä psykiatrinen sairaanhoitaja ja kuntoutujalla voi olla myös lääkärinlausunto. Tarvittaessa arviointiin pyydetään toimintaterapeutin kommentit ja sosiaalityöntekijä huolehtii muun kokonaisuuden. Tällä paikkakunnalla sosiaalinen kuntoutus näyttää rajautuvan yli 25-vuotiaisiin mielenterveyskuntoutujiin, vaikka näin tiukkarajaisesti sitä ei sosiaalihuoltolaissa ole määritelty.

Tämä esimerkki kuvastaa sosiaalisen kuntoutuksen toteutustapojen hajanaisuutta ja sen sisällöllistä jäsentymättömyyttä ja toteutustapojen vapautta (Raivio 2018, 97; Romakkaniemi ym. 2018, 108). Sen lisäksi kunnan sosiaalityöntekijä kuvaa sosiaalisen vahvistamisen toimintaa nuorten työpajalla, jonne hänen kuvauksen mukaan ohjautuu nuoria ”*momentalaisilla taustoilla*”. Työpajalla etsivä nuorisotyöntekijä on toteuttanut yhteisöllisyyteen ja toiminnallisuuteen pohjautuvaa ryhmätoimintaa käymällä nuorten kanssa keilamassa, lumikenkäilemässä ja pilkkimässä (ks. Muukkonen ym. 2014, 18–22; Nivala & Ryyänen 2019, 209–213).

Kelan rahoittamassa ammatillisessa kuntoutuksessa nousee esiin samanlainen matalan kynnyksen sosiaalisen kuntoutuksen tarve ennen varsinaista työhön valmentavaa kuntoutusta kuten Harkon ym. (2016) tutkimuksessa.

(--) Eli tavoitteena on työelämä. Ja sen kuntoutujan pitäisi olla työkokeiluun tullessaan jo semmoisella asteella, että seuraava siirtymävaihe on työelämä. Mutta pääasiassa, kun ne tulee työkokeiluun, ne on hyvin kaukana. Eli lähdetään jostakin semmoisesta tilanteesta, ja sitten muutamana viikon työkokeilun jälkeen ihmisen pitäisi olla jossakin työmarkkinoilla. Tämähän on täysin käsittämätön tilanne, eikä tule koskaan tällä lailla onnistumaankaan. Paljon toimenpiteitä pitää tehdä siellä ennen, kun ollaan sitten jo siinä vaiheessa, että siirrytään työelämäpolulle. (Ryhmähaastattelu 4)

Haastatteluissa kuvattiin myös sosiaalisen kuntoutuksen henkilökohtaisia ja sisäiseen kokemusmaailmaan liittyviä vaikutuksia (ks. Kotiranta 2008, 164). Seuraava ote kuvastaa myös myönteisen tunnistamisen vaikutuksia, kun kuntoutuja tulee nähdyksi ja hyväksytyksi omana itsenään juuri sellaisena kuin on (Nivala & Ryyänen 2019, 121).

(--) se on myöskin osittain sitä sosiaalista kuntoutusta, et saa ihmiset uskomaan itseensä. Ja sitä yhteisöllistä itseluottamuksen kautta. (--) kun se ryhmä alkaa ikään kuin voimistaan itse itseänsä. (--) Se ei tule enää mistään viranomaisstaholta eikä muualta, niin kyllä minä näen sen kaikkein isoimpana sosiaalisena kuntoutuksena. Ja sen, mistä [nimi] puhui, se hyväksyntä. Voit tulla minkälaisena vaan ja sinut hyväksytään siihen porukkaan. Sinulla on paikka siellä, siinä porukassa. (Ryhmähaastattelu 2)

Seuraava ote kuvaa hyvin sitä, kuinka monen tekijän summa on ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvointi ja millaisia kerroksia sosiaalisen kuntoutuksen prosessiin liittyy. Voimaantuminen, toimijuuden vahvistuminen ja elämän eri osa-alueiden parempaan tilaan saaminen auttaa lopulta nuorta etenemään työhön ja koulutukseen. Nuorten kanssa käsitellään erilaisia ahdistusta aiheuttavia asioita kuten esimerkiksi ulkonäkö- ja suorituspaineita, joihin voi liittyä syömishäiriötä tai muunlaista mielenterveyden haasteita. Tässä tulee esiin sosiaalisen kuntoutuksen psykososiaalisen tuen osa-alue (Härkäpää ym. 2013, 141; Palomäki 2018, 282). Haastateltavat puhuvat vääränlaisesta suorituskeskeisyydestä,

jonka toisessa ääripäässä taas on totaalinen näköalattomuus ja haluttomuus osallistua (vrt. Brunila ym. 2019, 18; Mäntyneva 2019, 29; Nivala & Ryynänen 2019, 297).

Tästä psykososiaalisuuden näkökulmasta, eli siinä on monta osa-aluetta, jotka vaikuttaa siihen nuoreen. Esimerkiksi masennus on juuri semmoinen. Se ei välttämättä ole semmoista terveyteen liittyvää, vaan se voi laajempaan kokonaisuutena näkyä siinä nuoren elämässä. Kun lähdetään laittamaan asumisen järjestelyitä kuntoon, mahdollisimman niin kuntoon kuin pystyy, talousasioita kuntoon niin paljon kuin pystyy laittamaan, terveysasioita kuntoon niin paljon kuin pystyy, sosiaalisia suhteita, harrastetoimintaa, niin sieltä voi tulla, jos tämmöiset elementit on mahdollisimman kunnossa, niin sitten voi tulla se ajatus siitä, että mitenäs se ammatti ja hyvä koulutus, koulutuskuviot ja työllistymiskuviot, että herää se voimaantuminen sitä kautta. (Ryhmähaastattelu 4)

Elämänhallinnan haasteina haastatteluissa nousivat esiin myös talouden hoito, ylivelkaantuminen ja pikavippien ottaminen (ks. Aaltonen ym. 2015, 107; Hiilamo ym. 2017, 723–74; Simonen 2019, 58–59). Velkaantuminen ja loputon laskujen saaminen aiheuttaa nuorelle ahdistusta ja tilanteen lukkiutumista niin ettei nuori enää esimerkiksi halua avata kotiin saapuvia kirjeitä perintälaskujen pelossa. Nuoren kanssa tilannetta lähdetään purkamaan hakemalla velkaneuvonnan apua, jonka kanssa laaditaan yhteiset pelisäännöt ja maksusuunnitelmat veloille ja tuleville uusille laskuille. Aina nuori ei ole niin halukas selvittämään asioitaan. Tällöin työntekijä pyrkii rohkaisemaan nuorta ja antamaan uskoa siihen, että tästäkin asiasta voidaan selvitä. Tärkeintä on suojata nuorta lisävelkaantumiselta ja ”näyttää sen tien, että näistä voidaan selvitä”.

Haastatteluissa nousee esiin nuorten kasautunutta huono-osaisuutta ja merkittäviä yhtäaikaista hyvinvointivajeita, sekä huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta (Harkko & Tuusa 2014, 53–54; Paanasen ym. 2019, 115, 124–126; ks. Harkko ym. 2016, 16). Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset nostavat esiin ennaltaehkäisevän työn tärkeyden ja sen, kuinka havaittuihin ongelmiin tulisi puuttua varhaisemmassa vaiheessa (Brunila ym. 2019, 16; Romakkaniemi ym. 2018, 105). Heidän mukaansa juuri nämä nuoret ovat kaikista heikoimmassa asemassa myös palveluiden suhteen. Huono-osaisuuden kasautuminen johtaa sitä haastavampiin tilanteisiin, mitä pidemmälle hyvinvointivajeiden annetaan kehittyä. Tämä voi johtaa työ- ja toimintakyvyn merkittävään alentumiseen, joten apua tulisi tarjota oikea-aikaisesti. Haastatteluissa nostetaan esiin voimakkaasti ennaltaehkäisevän työn merkitystä ja tarvetta tunnistaa mahdolliset huono-osaisuuden riskitekijät paremmin varhaisessa vaiheessa.

(--) Jos yrität niitä [kotiin jääneitä nuoria] saada revittyä johonkin, niin ei ne lähde. Eli tässä tulee nyt se oikea-aikaisuus, kun voi tilanne mennä tosiaan jo siihen pisteeseen, että et sinä saa sitä enää mihinkään. (Ryhmähaastattelu 4)

Osalla nuorista päihteiden käyttö nousee esille yhtenä elämänhallintaan vaikuttavana tekijänä. Haastateltavien kokemuksen mukaan palveluiden kriteerit eli niin sanotut kynnykset ovat liian korkealla. Vaikka juuri nämä nuoret olisivat suurimmassa avun tarpeessa, ei tarjolla ole heidän tarpeisiinsa vastaavia palveluita (Harkko ym. 2016, 128; Määttä & Keskitalo 2014, 199–201). Haastateltavat kokevat, että kaupungissa palveluita on tarjolla suhteellisen paljon ja monipuolisesti, mutta haastavassa tilanteessa olevilla nuorilla on vaikeuksia sitoutua palveluun niiden edellyttämällä tavalla.

Useissa palveluissa vaaditaan päihteettömyyttä. Ensisijaisesti päihteitä käyttävien nuorten tulisi päästä päihdepalveluiden piiriin, jotka tukisivat päihteettömyyttä kuntoutuksessa. Ammattilaiset kertovat, että päihdepalvelut eivät aina kuitenkaan vastaa nuorten tarpeita. Vaarana on ollut, että nuori jää kokonaan vaille tarvitsemiaan palveluita (Järviskoski 2013, 61; Lindh ym. 2018c, 47–48). Siksi yhdessä kunnassa on alkamassa päihteitä käyttäville nuorille kokeiluna hyvin matalan kynnyksen palvelu, jonka kautta he voisivat edetä sosiaaliseen kuntoutukseen.

Haasteita on myös mielenterveyspalveluiden saatavuudessa, sekä niiden laadussa. Jos täysi-ikäinen nuori jättää palvelun kesken kaiken, ei keskeytyksestä ilmoiteta nuoren palveluun ohjanneelle verkoston jäsenelle. Yhtenä riippuvuutta aiheuttavana asiana haastateltavat nostavat esiin pelaamisen, johon liittyy myös eristäytymistä. Samaan aikaan joillekin nuorille netin kautta luotu yhteys voi olla ainoa sosiaalinen kontakti muihin ihmisiin. (Mäki-Ketelä 2012, 211; Pietiläinen & Rätty 2017, 35; Stenvall ym. 2015, 39–45.) Yhdessä kunnassa on perustettu nuoriso- ja sosiaalitoimen yhteinen pienryhmä liiallista pelaamista harrastaville nuorille. Ryhmän tavoitteena on kokeilla pelaamisen yhdistämistä koulutus- ja työllistymispolkuun ja samalla tarjota sosiaalinen vertaisryhmä yksin pelaamisen sijaan.

Haastateltavat kritisoivat sitä, kuinka kuntoutuksen tarpeessa oleville henkilöille myönnetään sairauslomaa liian herkästi esimerkiksi mielenterveydellisistä syistä johtuen. Parempi ratkaisu heidän mukaan olisi ohjata nuori sosiaaliseen kuntoutukseen sen sijaan, että hän jää yksin kotiin haasteidensa kanssa. Siksi tulisi kehittää uudenlainen toimintamuoto kuntouttavan työtoiminnan ja sairausloman välimaastoon, jolla tuettaisiin henkilön työ- ja toimintakykyä. Sosiaalinen kuntoutus on osa kokonaisvaltaista kuntoutusprosessia, joka aloitetaan matalan kynnyksen toiminnasta ja josta edetään nuoren kykyjen ja

tarpeiden mukaan starttivalmennukseen ja lopulta työpajan muihin palveluihin kuten kuntouttavaan työtoimintaan ja varsinaiseen työvalmennukseen. Matalan kynnyksen kuntoutus voi kestää jopa puoltoista vuotta ja toisilla prosessi voi edetä paljon nopeammin.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa olevat nuoret kohtaavat elämässään moninaisia haasteita, jotka vaikuttavat monella tavalla heidän elämänhallintaansa. Näihin tilanteisiin kuntoutuksen ammattilainen tarjoaa tukeaan nuorelle hänen yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Ammattilainen kohtaa haasteet yhdessä nuoren kanssa hänen rinnallaan kulkien ja nuorelle tukea antaen.

4.3 Yhteyden luomista ja sosiaalista osallisuutta

Kaikissa haastatteluissa nostetaan esiin eristäytyminen, jota ilmenee eri muodoissa. Yhtenä ryhmänä tunnistetaan lapsuuden kotiinsa eristäytyneet nuoret, joiden elämäntyylin vanhemmat heille mahdollistavat. Yksi työntekijä kertoo kotonaan vanhempien kanssa aikuisiällä kymmenen vuotta asuneesta nuoresta aikuisesta, josta huolestunut naapuri oli tehnyt ilmoituksen. Nuorelle tarjottiin apua ja hän osallistui kuntouttavaan työtoimintaan jonkin aikaa kunnes hän lopetti. Nuori perusteli lopettamistaan sanomalla, ettei hän halua toimintaan, eikä hän halua olla osa yhteiskuntaa ja hänen mielestään paras ratkaisu hänelle oli kotiin jääminen. Koska päätös oli nuoren oma valinta, kunnioittivat työntekijät hänen ratkaisuaan (Nivala & Ryyänen 2019, 283–284) ja kertoivat nuorelle, että hänellä on mahdollisuus saada apua ja palveluita ja siitä millaisia etuisuuksia hänellä on oikeus saada. Kotona asuvat nuoret nousevat kaikissa haastatteluissa esiin. Ammattilaiset epäilevät, että osa vanhemmista ei ole tietosia nuoren tilanteesta tai sitten he eivät halua nähdä ja myöntää tilannetta itselleen.

Keskustelussa nostetaan esiin se, että nykyaikana on hyväksyttävämpää olla niin sanottu peräkammarin tyttö tai poika, jolloin synnyin kotiin jäämisestä voikin lopulta kuin vahingossa ajautua totaaliseen eristäytymiseen (Mäki-Ketelä 2012, 211; Pietiläinen & Rätty 2017, 35; Stenvall ym. 2015, 39–45). Osalle vanhemmista nuoren kotiin ja omaan huoneeseen eristäytyminen ei näyttäydy edes huolestuttavalta. Nuorta pidetään kilttinä, kun hän viettää suurimman osan ajastaan omassa huoneessa esimerkiksi olemalla tietokoneellaan. Osalle nuorista vanhemmat mahdollistavat kotiin jäämisen elättämällä heidät, jol-

loin nuoret eivät ole esimerkiksi työttöminä työnhakijoina tai he eivät nosta toimeentulotukea (Kokko ym. 2013, 169–170). On myös sellaisia nuoria, jotka asuvat kotona vanhempiensa kanssa ja he saavat jotain rahallista tukea, jonka turvin he pystyvät ostamaan bensaa autoiluun ja muuhun vapaa-ajan toimintaan. Näillä nuorilla voi olla hyvinkin sosiaalista elämää, jolloin he valvovat yöt kavereidensa kanssa ja nukkuvat päivät, kun muutakaan tekemistä ei ole. Vanhemmat eivät välttämättä ole tietoisia nuoren toiminnasta, jos ovat päivisin töissä.

Kaikilla nuorilla sosiaalisia kontakteja ei ole, vaan he ovat niin sanotusti ”mökkeytyneet” kotiinsa. Työntekijät ovat kohdanneet myös sellaisia nuoria, joilla yhteiskunnan silmissä asiat näyttäisivät olevan päällisin puolin hyvin. Esimerkkinä kuvataan nuoria miehiä, jotka käyvät töissä, mutta heillä ei ole ollenkaan sosiaalista elämää, ei edes välttämättä työpaikalla, jos työtä tehdään yksin tietokoneella. Työpäivä kuluu koneen äärellä ja he eivät välttämättä päivän aikana keskustele lainkaan työkavereiden kanssa. Töiden jälkeen he menevät kotiin kaupan tai grillin kautta ja viettävät siellä kaiken vapaa-ajan. Aika neljän seinän sisällä kuluu pelaten ja elokuvia katsellen. Koska työ ja vapaa-aika ei tue nuoren hyvinvointia, on nuoren kunto usein huono. Tästä syystä he miettivät sairausloman hakemista. Hyvää on se, ettei nuori lääkitse olotilaansa alkoholilla. Toisaalta nuori on tiedostanut sairauslomalle jäämisen riskit. Sairausloma johtaisi mahdollisesti siihen, että hän viettäisi kotona neljän seinän sisällä vielä enemmän aikaa.

Pelaamista voidaan käyttää myös sosiaalisen kuntoutuksen työkaluna. Pelaamisessa voidaan nähdä sosiaalisen osallisuuden elementtejä, jotka ehkäisevät totaalista yksinäisyyttä. On parempi pelata osana virtuaalista yhteisöä kuin täysin yksin ja eristäytyneenä muista. Ohjatun pelitoiminnan välityksellä pyritään rakentamaan nuoreen luottamuksellista ohjaussuhdetta. Kun siihen päästään, saattaa nuori uskaltaa kertoa asioistaan ja avun tarpeistaan. Joillekin nuorille koko elämän sisältö rakentuu internetin, pelaamisen ja erilaisten sosiaalisen median ohjelmien kautta. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten mukaan tällaisessa elämäntyyliässä on myös omat vaaransa, joihin pyritään vaikuttamaan muun muassa mediakasvatuksella.

Kotiin jäävällä nuorella voi olla masennusta, joka hankaloittaa tilannetta ja avun piiriin hakeutumista. Nuori saattaa myös olla jossain palvelussa tai kuten ammattilainen kuvaa ”*roikkua jonkun palvelun piirissä*”, jolloin hänen tilanteensa pysyy stabiilina, mutta se ei

varsinaisesti myöskään parane. Haastatteluissa nousee esiin myös niin sanotut ”*elämän-apaintiaani*”, ”*downshifitajat*” ja ”*oravanpyörästä ulos hypänneet*” nuoret, jotka eivät edes halua olla osana koulutus- ja työelämää. Lisäksi ammattilaisten kuvausten mukaan työttöminä työnhakijoina on nuoria, joiden oikeasti tulisi vointinsa perusteella olla sosiaalisessa kuntoutuksessa.

Vastaaja 1: Sitten on niitä, jotka pärjää sosiaalityöllä. Niillä on ihan hyvä olla kotona. Sitten ne soittaa, että hei, nytten, sitten ne tulee meille, että kun nyt pitäisi ottaaakin joku työharjoittelupaikka vastaan ja ei olekaan sen kuntainen, vaikka ikään kuin on hengannut monta kuukautta jo siellä kotona. Ja sitten ottaa meihin yhteyttä siinä vaiheessa, kun nyt pitäisi lähteä johonkin, eikä pysty.

Vastaaja 2: Joo. Pärjää osittain, joo, sosiaalityön varassa. (Ryhmähaastattelu 4)

Myös yhteiskunta edesauttaa kotiin eristäytymistä tekemällä palvelut sähköisiksi. Ihmisten ei tarvitse, tai kilpistäen sanottuna, ei anneta enää asioida missään ja kohdata kasvokkain. ”*Me ei kohdata, me ei anneta enää mahdollisuutta kohdata niitä ihmisiä.*” On hieno asia, että netin välityksellä voidaan lisätä palveluiden tarjontaa ja tehdä niistä saavutettavissa, kuten esimerkiksi nettiterapialla. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset kysyvät, että miten sähköiset palvelut palvelevat nuorta, jonka haasteena on eristäytyminen ja sosiaalisten kontaktien välttely. Tämän vuoksi ammattilaiset pyrkivät tietoisesti vuorovaihtuukseen kasvokkain nuorten kanssa, koska he tunnistavat sen merkityksellisyyden ja tärkeyden osana sosiaalista kuntoutusta.

(--) Mutta se että tämä [nuorten sosiaalisen median ja internetin käyttö] on semmoinen asia missä mekin pyritään aina etsivinä siihen, että me saadaan kontakti nuoriin kasvotusten. Monta semmoista asiaa on mitkä me pystyttäisiin hoitamaan ihan helposti puhelimesakin nuorten kanssa. Mutta se, että tänä päivänä kaikki viranomaiset menee koko aika kauemmas asiakkaista ja kontakteja kasvotusten tulee vähemmän ja vähemmän. (Ryhmähaastattelu 1)

Sosiaalityössä on vedottu hallintolain pykälään, joka velvoittaa asiointia paikan päällä, jotta kotiin eristäytynyt nuori on saatu ulos neljän seinän sisältä. Haastateltavien mukaan nuoret kaipaavat henkilökohtaista tukea, kun sähköiset palvelut ovat lisääntyneet (Kokkonen ym. 2018, 231, 241–243; Närhi ym. 2013, 127–130.). Ammattilaiset nostavat esiin sen, että kohtaavalle, kuuntelevalle ja läsnä olevalle aikuiselle on tarvetta.

Tuntuu jossakin yhteyksissä, kun kuuntelee, että semmoinen kuuntelevan aikuisen läsnäolo ja tarve, niin se on aivan loppumaton. (--) Että se semmoinen aikuisen, jonkunlainen aikuisen nälkä ja olkapää, vaikka ja, tai kuhan häntä kuuntelet. (Ryhmähaastattelu 2)

Verkkopalveluissa nähdään myös hyviä puolia kuten esimerkiksi se, että nettisivujen kautta tapahtuvalla yhteydenottolomakkeella nuori voi kysyä kysymyksiä ja saada apua

anonyymisti. Tällaisen yhteydenottotavan työntekijät arvelevat soveltuvan erityisesti yksinäisille nuorille ja sellaisille, joiden avun tarve on kevyempi. Digitaaliset palvelut voivat tarjota ujommalle ja sosiaalisesti aralle nuorelle yhteyden ulkomaailmaan ja keinon saada apua mieltä askarruttaviin kysymyksiin (ks. Ylönen 2018). Kaikille sosiaalisen kuntoutuksen palveluissa oleville nuorille sähköiset palvelut eivät ole soveltuvia. Heille henkilökohtainen tuki ja ohjaus ovat ainoa vaihtoehto, jos heidän tuen tarpeisiin halutaan vastata. Tämä tulisi huomioida, kun palveluita siirretään sähköisiin ympäristöihin.

(--) se henkilökohtainen palvelu nuorille, semmoisille nuorille, joiden parissa me työskennellään. Ei ne mene tuolla näitten sähköisten kanavien kautta eteenpäin. (Ryhmähaastattelu 4)

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset keskusteleivat siitä, miksi joku eristäytyy tarkoituksella ja jättäytyy kaiken ulkopuolelle. Yhdeksi syyksi kuvaillaan nuoren pettymystä kouluun tai palvelujärjestelmän toimintaan ja laajemminkin yhteiskuntaan (Kokkonen ym. 2018, 231, 241–243; Närhi ym. 2013, 127–130).

Voihan se olla semmoinen pettymyksen sitten, tavallaan monia pettymyksiä. Eli nyt kun tätä esimerkiksi työkokeilua on tässä vuosien varrella tehnyt ja ihmiset saattaa tulla prosesseihin uudelleen ja uudelleen, eli saadaan kuntoutettua ihminen johonkin tietylle tasolle, vaikka sille valmiudet siihen, että se olisi työelämään kykenevä. Se palaa sitten omalle paikkakunnalleen. Se aika nopeasti vaipuu taas siihen tilaan, että kun ei ole mitään siellä mitä tehdä. Niin, se on nolatilanteessa taas, ja lähdetään taas uudelleen. Ja näitä pettymyksiä kun tulee tarpeeksi, niin oikeastaan minäkin voisin tehdä näin, että mitä sitten. (Ryhmähaastattelu 2)

Pettymyksen tunne voi johtua myös rankoista kokemuksista ja huonosta kohtelusta niin vertaisten kuin palvelujärjestelmän taholta. Kuten seuraava ote kuvaa, nuoren tilanteen aukeaminen vaatii luottamuksen rakentamista, johon tarvitaan kohtaavaa, avointa vuorovaikutusta ja dialogia. Kiinni pitävä ja nuorta tukeva ohjaus ja välittävä vuorovaikutus johtaa lopulta nuoren rohkaistumiseen, josta kuntoutusprosessi kohti parempaa voi alkaa (Muukkonen ym. 2014, 24–29; Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188).

Meidän asiakkailta ainakin, niin todella monella on siis rankkoja kokemuksia sitten, kun tosiaan matalan kynnyksen paikka, niin mikä se on se 20 vuoden historia mikä siinä sitten rävähtää pöytään, niin ei ne kevyitä asioita ole. Tosi monella on sitä kiusaamistaustaa, rankkoja hylkäämiskokemuksia, niin eihän se lähde sillä lailla purkautumaan tosiaan, että joku yhden kirjeen lähettää ajanvarauksesta tai yrittää keran soittaa. Minä näen kauhean tärkeänä sen, ja minä olen itse semmoinen, että jos joku ei tule niin minä soitan tai panen tekstiviestin, että tavallaan se kontakti ei lopahda. Mulla on hyviä kokemuksia jo kahden kuukauden ajalta tästä työstä, että sitten tulee se asiakas jossakin vaiheessa 10.–15. kontaktirytyksen jälkeen, että hän on kirjottanut sen kirjeen ja nyt hän vois kertoa. (Ryhmähaastattelu 4)

Haastatteluissa nostetaan esiin myös huoli palvelujärjestelmän syrjäyttävistä vaikutuksista (Paananen ym. 2019, 126). Esimerkiksi työttömäksi ilmoittautuminen ja statuksen

päivitys tapahtuu pelkästään verkossa. Lakimuutoksen johdosta työvoimatoimisto ei enää seuraa työttömyyttä, vaan ilmoitusvelvollisuus jäi työttömälle työnhakijalle. Nuori työtön voi olla työttömän statuksella todella pitkään ennen kuin asia tulee ilmi ja häneen otetaan yhteyttä lopulta. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisten mielestä olisi parempi, jos nuoria kontaktoitaisiin nopeammin heti työttömyysjakson alettua.

Yhteisöllisyyden ja vertaistuen merkitys on todettu olevan olennainen osa sosiaalista kuntoutusta yksilöllisen tehostetun tuen rinnalla (Härkäpää ym. 2013, 105–106; Järvikoski 2013, 73–74; Raivio 2018, 96–98). Sosiaalisen kuntoutuksen 17 § tavoite on tarjota ryhmätoimintaa ja tukea sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin. Haastateltavat kuvaavat sosiaalista kuntoutusta osallisuutta edistäväksi työksi, joka ehkäisee ja lievittää yhteiskunnan ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä. Tämä vastaa myös sosiaalihuoltolain tavoitetta. Haastattelussa käytetty käsite liittyminen muihin ihmisiin kuvaa sosiaalista osallisuutta erittäin hyvin (Blomgren ym. 2016, 15; Raivio & Karjalainen 2013, 16–17).

Vastaaja 1: Ja osallisuus on myös tosi tärkeä, että kokee osaksi yhteiskuntaa. Ja sitä, että just että missä vaiheessa ne kokee, että ne jää kokonaan pois jotenkin tästä keltasta ja haluaakin jäädä sinne. Se on niin kuin se.

Vastaaja 2: Ja jotenkin just se liittyminen toisiin ihmisiin, kun näkee sen, ettei ole ketään. (Ryhmähaastattelu 4)

Sosiaalisten suhteiden vahvistaminen ja yksinäisyyden lievittäminen ovat sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueita, jotka nousevat haastatteluissa esiin. Haastateltavat toivoisivat esimerkiksi maksuttomia harrastusmahdollisuuksia ja muuta leimaamatonta kaikille tarkoitettua yhteistä sosiaalista toimintaa, joka tukisi ystävyysuhteiden luomista (Salminen 2019, 397, 399). Kuntoutuksen ammattilaiset pohtivat sosiaalisen syrjäytymisen ja ulkopuolisuuden syitä, jotka ovat hyvin moninaisia yhtä lailla kuin nuorten elämäntilanteet ovat yksilöllisiä. Yksi esiin nouseva syy on sosiaalinen eristäytyminen (Haapakoski 2016, 39–41; Raivio & Karjalainen 2013, 16–17). Yksin kotiin eristäytyneiden nuorten sosiaaliset taidot voivat olla niin heikot, että he eivät uskalla puhua puhelimesta tai kun ollaan kasvokkain. He välttelevät muutenkin sosiaalisia kontakteja.

Ryhmähaastattelussa nostetaan esiin yhtenä esimerkkinä sosiaalisen median yhteys nuorten sosiaalisten taitojen heikentymiseen. Yläkoulussa on ollut ensimmäisen kerran nuoria, jotka eivät saaneet hankittua itselleen työelämään tutustumispaikkaa. Syiksi epäiltiin sitä, että nuoret viettävät niin paljon aikaa eri laitteilla, että sosiaaliset taidot jäävät heikoiksi, eikä heille synny rohkeutta kasvotusten tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen.

Toisena esimerkkinä mainitaan uutiset pienistä lapsista, joiden puheen kehitys on viivästynyt vanhempien liiallisen älypuhelimien käytön vuoksi. Etsivä nuorisotyöntekijä kertoo miten he valmentavat nuoria työnhakuun ja muihin sosiaalista kanssakäymistä vaativiin tilanteisiin.

(--) Me osittain itsekin joskus valmennamme niitä työnhakuun tai johonkin muuhun haastattelutilaisuuksiin. Niin se että tuota siinä se on helppo, kun naamatusten on sen nuoren kanssa niin käydä läpi sitä, että no hei että jos tämä olisi nyt vaikka työhaastattelu niin kyllä minä luulen, että työnantajasta olisi mukava kun sinulla ei se leuka olisi rintaa vasten. Ja jos lippis olisi sen verran kuitenkin ylempänä, että kulmakarvat näkyisivät niin se olisi aika kova juttu. Ja siihen tosiaan koitetaan aina kiinnittää huomiota, että pystyttäisiin naamatusten hoitamaan asioita.

(Ryhmähaastattelu 1)

Seuraavassa otteessa kuvataan hyvin sitä, kuinka sosiaalisten tilanteiden pelkoa ja siihen liittyvää ahdistusta lievitetään. Etsivän nuorisotyöntekijän antama sosiaalinen tuki, arvostava ja kunnioittava kohtaaminen ja tasavertaisuus toimivat työn menetelminä. Sosiaalisen vahvistamisen työkaluna toimii mikä tahansa yhdessä tehtävä toiminta, jossa voidaan olla vuorovaikutuksessa rennossa ja turvallisessa ilmapiirissä (Lindh & Lappi 2018, 25–27; Nivala & Ryyänen 2019, 209). Yksilöllinen tuki ja ryhmän kanssa toimiminen vahvistaa nuoren sosiaalista toimintakykyä ja voimaannuttaa häntä. Sosiaalinen vahvistaminen on rinnalla kulkemista ja tuen antamista aina, kun nuori sitä tarvitsee.

Niin kaikkia muitakin pelottavia sosiaalisia tilanteita on järjestetty mutta tuettu. Joittenkin asiakkaitten kanssa on lähdetty siitä, että ensimmäisellä kerralla ne on mystisesti tullut just ennen lähtöä sairaaksi. Ja sitä on aukaistu sitten niiden kanssa sitten tarkemmin, että mitä siellä tehdään ja missä järjestyksessä ja sillä lailla, että se tuntuu siltä, että se on puoliksi tuttua ennen kuin lähdetään, että ne on saatu matkaan ja on kerran käyty jotakin touhuamassa ja sen toisenkin kerran ja kolmannen (--).

Mutta se, että on se sosiaalisten tilanteiden kammo. Niin se laskee sitä mukaa, kun niitä tilanteita tulee eteen niin niitä tehdään ja käsitellään. Se ei ole oikeastaan toiminnasta kiinni, että mitä tehdään. Se on pääasia, että tehdään jotakin ja yhdessä. Ja sitten kun on semmoisia ihmisiä, jotka tosin tarvitsee tukea siihen tilanteeseen. Niin sehän on ensiarvoisen tärkeää et siinä on joku, joka on koko aika edelleen taas vieressä kulkemassa et jos sattuu olemaan et tarvitsee. (Ryhmähaastattelu 1)

Kaikissa haastatteluissa tuli esiin sosiaalisten tilanteiden pelko ja siihen liittyvä ahdistus ja mahdolliset paniikkihäiriön oireet. Joidenkin nuorten kohdalla kuntoutus viedään aluksi kotiin, jotta he pikku hiljaa uskaltavat tullemaan työpajaympäristöön ja osaksi muuta ryhmää. Tätä jalkautuvaa työtä haastateltavat kutsuvat kaikista matalimman kynnyksen kuntoutukseksi. Työpajaympäristössä nuorelle annetaan aikaa tutustua muihin ja pikkuhiljaa hänen annetaan harjoitella sosiaalisia vuorovaikutustilanteita erilaisen yhteisen toiminnan ohessa. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiselta tämä vaatii herkkyyttä, jotta nuori kokee olonsa turvallisiksi, mutta että häntä myös haastetaan uusiin tilanteisiin

ja näin autetaan pois pelosta. Tärkeintä on että prosessi etenee nuoren ehdoilla. Haastattelussa epäkohtana nousee esiin se, että kuntoutusta ja työllistämistä tukevat tuet eivät toimi käytännössä yhteen, kun niiden pitäisi joustaa nuoren voinnin ja osallistumismahdollisuuksien mukaan. Ne voivat aiheuttaa nuorelle tuloloukun ja putoamisen viimesijaisen turvan varaan.

(--) Ja jos me aloitetaan se kuntouttava työtoiminta jo niin varhaisessa vaiheessa, kun asiakas on siinä tilanteessa että ei esimerkiksi oikein pääse kotoa ulos lähtemään muualle ja hänet pitää melkein hakea sieltä, ja jos siinä vaiheessa jo aloitetaan kuntouttava työtoiminta, niin toki siinä on, mitä tuo [nimi] sanoi, että siinä tulee nämä sitten nämä sanktiot työhallinnon puolelta, toimeentulotuessa, jos se joudutaan keskeyttämään sen takia kun nuori ei siellä käy. Mutta sitten se myös kuluttaa sitä aikaa, että siinä saattaa se vuosi vierähtää ihan siinä että harjoitellaan sitä, että hän pääsee sieltä kotoa lähtemään. *(--)* (Ryhmähaastattelu 4)

Yhteisöllisyydellä ja vertaistuella on pääasiassa positiivisia vaikutuksia, mutta se on riipuvainen myös ryhmän jäsenien taustoista ja sen hetkisestä tilanteesta. Sosiaalisessa kuntoutuksessa voi olla hyvin erilaisia nuoria, joista osa on jo lähempänä koulutusta ja työelämää kuin toiset, jolloin pidemmällä olevat voivat toimia hyvänä esimerkkinä ja kannustuksena muille nuorille. Yhteisöllisyydellä ja vertaisryhmällä on parhaimmillaan ”nostattava” vaikutus nuoreen, joka kuvaa hyvin voimaantumista ja valtaistumista.

(--) Ja sitten ne tulee ja se on sen sisäisen dynamiikan kannalta. Ja tämä, niin kuin [nimi, sanoi] on tosi ytimessä koko nuorisotyön filosofian mutta myös työpajafilosofian kanssa, kun hän korostaa sitä yhteisön ikään kuin voimaa. Silloin, kun se yhteisö on, siis että ilmapiiri on hyvä, luottamusta herättävää. Ja siellä kaikenlaiset tyypit tulee hyväksytyksi. *(--)* Harva siellä nujertuu, vaan päinvastoin se ikään kuin nostattaa. (Ryhmähaastattelu 2)

Nuori saa vertaistukea ja perspektiiviä omaan tilanteeseensa huomaamalla, ettei ole yksin, vaan on muitakin samanlaisten haasteiden kanssa kamppailevia. Vertaistoiminnassa nuoret myös ohjaavat toisiaan, mikä voi olla voimaannuttava kokemus molemmiin puolin, sekä ohjaajalle että ohjattavalle. Vertaistoiminnalla voi olla myös negatiivisia vaikutuksia, jolloin esimerkiksi päihderiippuvaisten nuorten ryhmässä vertaistuki ei tuekaan enää päihteettömyyttä. Seuraavan otteen kuvauksessa konkretisoituu se, miten nuoren sulkeutunut ja yksipuolinen näkökulma ja näköalattomuus avautuvat, kun hän saa toisenlaista perspektiiviä ja se mitä vertaistuellinen yhdessä tekeminen ja itsensä merkitykselliseksi ja tärkeäksi kokeminen saa aikaan nuorella (vrt. Palsanen & Kääriäinen 2015, 200).

*Siis sehän on, niin se on aikuisilla ja se on nuorilla se, että kun olet, pitkään maannut siellä omalla sohvalla, niin koko aika se näköala kapeutuu. Ja sitten, kun lähdet johonkin mukaan, niin sinun silmät vähän on, et hei, hemmetti, pääsikö tuo *(--)* [tekemään] jotakin. Tai esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan ryhmässä mulla oli aika heikkokuntoista porukkaa. Ja en lakannut, kehitin, siis en koskaan ymmärtänyt, mitä*

siinä tapahtui siinä porukassa. (--) näköala lisääntyi, kun ne tajusi, että en mä olekaan se kaikkein paskin (--) Jotenkin se semmoinen, et siinä alkoi itsetunto nousemaan, myöskin näissä, ja näkökyky lisääntyi, et hetkinen, täällä on ihmisiä, jotka tarvitsee minun apua. En olekaan niin huonossa kunnossa, että en voisi jotakuta auttaa tai tehdä jotakin. Et se on se, se sosiaalinen kuntoutus. (--) On tulla osaksi jotakin. (Ryhmähaastattelu 2)

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset nostavat esiin nuoren oman perheen ja ystävien muodostaman läheisverkoston, niin sanotun ”luomuverkoston” merkityksen nuoren hyvinvointivajeiden kasautumisessa ja kuntoutumisessa. Nuori ei joko saa kotoa tarvitsemaansa tukea (Palsanen & Kääriäinen 2015, 199) tai sitten voi olla myös niinkin päin, että nuori ei jostain syystä halua olla tekemisissä vanhempiensa kanssa. Kuntoutuksen ammattilaiset nostavat esiin tilanteet, joissa nuoren läheiset ovat jo niin uupuneita ja keinottomia nuoren auttamisessa, että he toivovat jonkun ottavan kopin nuoresta

(--) Ja huomioitavaa on usein, vaikka on kyse näinkin nuorista henkilöistä, niin puuttuu se lähiverkosto aika hyvin. Puuttuu ne sisarukset, puuttuu ne vanhemmat, tädit, kaikki tämmöiset. Luomuverkosto, mikä olisi kaikista paras tukemaan. (--)

(Ryhmähaastattelu 4)

Haastatteluissa nousee esiin myös paikallisuuden merkitys, joka johtaa siihen etteivät nuoret halua lähteä työn ja koulutuksen perässä pois kotipaikkakunnaltaan tai he palaavat sinne opinnot keskeytettyään (Lindh & Lappi 2018, 27; Romakkaniemi ym. 2018, 15).

En tiedä onko muilla paikkakunnilla. Mutta näitä nuoria kavereita ja ne lähtee jonkin ja sitten ne tulleen takaisin tänne. Keskeyttävät jonkun jutun ja sanovat että he ei halua lähteä [paikkakunnalta] mihinkään. Ihan oikeasti täältä pitäisi sitten ne kaikki palvelut löytyä, että tämmöinen [paikkakunta-]identiteetti on joillakin tosi vahva ja me emme voi mitään, vaikka miten yrittäisimme, että käykää nyt muualla ja tervetuloa takaisin. (Ryhmähaastattelu 1)

Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset pitivät nuoren kannalta huonona vaihtoehtona joutilaisuutta (vrt. Kokko ym. 2013, 172, 174). Paremmaksi vaihtoehdoksi nähtiin, että nuori pidetään mukana toiminnassa jollain tavalla, vaikka hänen työ- ja toimintakykynsä olisi alentunut. Sairausloma ja kotiin jääminen nähtiin huonoimpana vaihtoehtona. Yksi haastateltava kritisoi sosiaalista kuntoutusta liian yksilö- ja asiantuntijakeskeiseksi, jossa osallisuus hoidetaan näennäisesti kokemusasiantuntijuuden ja kehittäjäasiakastoiminnan kautta (Pohjola & Laitinen 2010, 10–11, 311; Palsanen & Kääriäinen 2015, 189). Hänen mukaansa kuntoutus tapahtuu eri tasoilla, joista yksi on kuntoutujan lähiyhteisö. Kuntoutuksessa tulisi käyttää enemmän yhteisösozialityön menetelmiä ja huolehtia kuntoutujien aidon osallisuuden ja yhteisöllisyyden toteutumisesta heidän yksilöllisten tarpeidensa pohjalta (ks. Roivainen ym. 2019, 293–295).

Yksi haastateltava kuvaa kehittämällään hengitysteorialla hienosti sitä, mitä sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalisen vahvistamisen voimaannuttava vaikutus saa kuntoutujassa aikaan. Jos kuntoutujan itsetunto ja minäkuva ovat hyvin heikot ja hän kokee itsensä arvottomaksi (Mäntyneva 2019, 27), on kuntoutuksella emansipoiva vaikutus. Kuntoutus vapauttaa kuntoutujan häntä kahlitsevista ulkoisista ja sisäisistä rajoituksista, jolloin hän niin sanotusti uskaltaa jälleen hengittää syvään (Romakkaniemi ym. 2018, 10).

Mulla oli hyvä teoria tästä, kun pohdin pitkään tätä silloin, että, mikä tässä kuntoutuksessa, et miksi ne voimaantuu, miksi ne kuntoutuu, et kun niitten kasvotkin valaistu ja ihan oikeasti ne vieläkin tulee, vuosien päästä, sanomaan, mutta kyllä meillä oli silloin niin kivaa. Ajattelin, että mikä siellä. Tein tämmöisen teorian, että kun ne on maanneet siellä sohvalla monta aikaa, niin ne on lakanneet hengittämästä. Hengitys on mennyt ihan pintahengitykseksi. Ja kaks kertaa viikossa ne tulee ryhmään ja ne joutuu vähän (vetää syvään henkeä) syvempään hengittään. Niin elinvoima rupeaa virtaamaan (naurahtaa) myöskin, ja sitä kautta. Siis sekin on sitä sosiaalista kuntoutusta, että uskaltaa hengittää. Koska semmoinen ihminen, joka kokee, et hänellä ei ole täällä tekoa, niin se menee suppuun ja lakkaa hengittämästä. (--)
(Ryhmähaastattelu 2)

Sosiaalinen kuntoutus tarjoaa nuorille vertaistuellisen yhteisön, jossa nuoren itsetunto ja muut itsesuhteet voivat vahvistua luottamuksellisessa ja turvallisessa ilmapiirissä. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen auttaa nuorta löytämään yhteyden muuhun maailmaan ja nuorta näkemään itsensä arvostavasti ja hyväksyvästi.

4.4 Kasvatuksellista toimijuuden tukemista

Pedagogisessa suhteessa nuorta ei määräillä eikä häntä kielletä tekemästä jotain asiaa, vaikka se olisi hänelle haitallista. Luottamuksellisen suhteen luomisen pohjalta nuoren toimijuuden tukeminen tapahtuu dialogisessa vuorovaikutuksessa, jossa työntekijä voi kertoa nuorelle asiasta oman mielipiteensä. Hän toimii nuorelle vuorovaikutuksellisenä peilinä ja tarvittaessa asettaa kasvatukselliset rajat toivoen, että nuori kunnioittaa näitä rajoja. Pedagoginen, tasaveroinen ja yhteisymmärrystä tavoitteleva suhde perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin nuori viime kädessä tekee omat ratkaisunsa oman toimijuutensa pohjalta (Nivala & Rynänen 2019, 111–116, 245).

(--) tuo vapaaehtoisuus on äärimmäisen tärkeä, mutta meidän on myös tärkeä sitten olla nuorelle se semmoinen peili tai joskus jopa seinä. (Ryhmähaastattelu 4)

Kun mullakin nyt oli yks nuori, kun sillä vaikuttaa elämänlaatuun joku tietty mystinen asia, josta se sanoi, että hän tietää sen, mutta kun hän ei oikein haluaisi sitä käsitellä. Ja minä, että no kuuleppa, se on nyt semmoinen homma, että voin tässä sulle yrittää katella halvempia kämppiä ja voin yrittää tässä tehdä sitä, tätä ja tuota, mutta jos et sä halua tätä asiaa käsitellä, niin en sinua pysty auttamaan. Jos sä itse pystyt sanomaan, että tämä vaikuttaa (-- elämässä[si] kaikkeen tällä hetkellä, niin minun on pakko sanoa, että haluan tässä olla näin mutta en pysty sinua auttamaan. Elikkä jos silloin tulee tämä tilanne, että nuori ei syystä tai toisesta halua sitä jotain palvelua tai hoitosuhdetta tai jotain, niin luulen, että kyllä meillä on varmaan myös velvollisuus silloin sanoa nuorelle, että no ei sitten, mutta kyllä tämä nyt jämähtää sitten tähän. (Ryhmähaastattelu 4)

Motivaatio muutokseen täytyy lähteä nuoresta itsestään (Harkko ym. 2016, 115; Nivala & Ryytänen 2019, 120–122). Vastuunottaminen omista teoista ja ratkaisuksista rakentaa nuorelle vahvempaa toimijuutta. Heikon motivaation omaavaan nuoreen ammattilaisten täytyy käyttää sellaisia keinoja, joilla hänet saisi sitoutumaan paremmin palveluihin ja tarjottuun toimintaan. Kun nuoren motivaatio on saatu heräämään, tulisi siihen tarttua heti (Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188), mutta sitä haittaavat maaseudulla esimerkiksi harvennevat palvelut ja rajalliset vastaanottoajat. Kelan ja TE-toimiston palvelut eivät ole auki paikan päällä päivittäin ja osa palveluista hoidetaan puhelimen ja nettipalveluiden kautta (Blomgren ym. 2016, 54).

Sitten se puhelimesta asioitten hoitaminen niin totta kai se meillä onnistuu. Mutta sitten nuorilla siinä on monta ongelmaa ja yks kaikista suurin niistä on se sitovuus. Koska jos nuori mennee työvoimatoimistoon ja naamatusten sopii sen työvoimaneuvojan kanssa, että mitä hän tulee tekemään. Niin se on hyvin paljon helpompi meille, koska nuori sitoutuu itse paremmin siihen (-- Sitten kun ne soittaa niin se työvoimaneuvoja on tavallaan samassa roolissa kuin puhelinmyyjä. (Ryhmähaastattelu 1)

Haastatteluissa nostetaan esiin yhtenä haasteena TE-toimistojen ja sosiaalityön jonotusajat ja niiden edellyttämät kirjalliset hakemukset ja aikaa vievät palvelutarpeen arvioinnit. Nuoret eivät saa aikoja asiakastapaamisiin riittävän nopeasti, mikä olisi tärkeää nuoren motivaation ja muutoshalukkuuden ylläpitämiseksi. Nuoren motivointi voi olla hyvin haastavaa ja siksi nuoren esittämään toiveeseen ja yhteydenottoon tulisi reagoida nopeasti. Tilaisuuteen tulee tarttua heti, koska hetki voi olla ohitse yhtä nopeasti (Seppänen-Järvelä ym. 2015, 188).

(--) kun ruvetaan hirveästi arvioimaan, käytetään aikaa siihen, mutta siinä kohtaa menetetään sen asiakkaan tavallaan se motivaatio sitten siihen muutokseen ja muuhun, että jotenkin ihminen jääkin nyt sitten odottaa, et pääsenkö mä tähän palveluun, enkö pääse ja se kestää tai sä pääset johonkin jonoon ja odotat ja odotat ja siinä se motivaatio kyllä sitten häviää. (Ryhmähaastattelu 3)

(--) Ensimmäinen ja tärkein niistä on se, että silloin kun nuorista tuntuu, että nyt pitäisi jo jotakin alkaa tekemään. Niin se tilanne on päällä just silloin. Ja se että me

soitetaan johonkin, josta sanotaan, että seuraavan kerran TE-toimiston nuorten vastaava työntekijä on siellä kolmen viikon päästä. Niin se ei ole välttämättä se paras mahdollinen vaihtoehto. (Ryhmähaastattelu 1)

Kuntoutuminen lähtee liikkeelle nuoren sisäisestä motivaatiosta ja sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisen täytyy löytää aina jokaisen yksilölliset ja henkilökohtaiset motivaation lähteet, joiden kautta häntä voidaan lähteä motivoimaan muutokseen (Härkäpää ym. 2011, 85–86; Ketola ym. 2018, 310; Kuvaja 2012, 21–27; Tuusa ym. 2018, 140).

[Olen] monesti miettinyt sitä, että kun tässä meidän nykyisessä palvelussa ei ole käytännössä oikein mitään muuta kuin se sisäinen motivaatio, se on tosin tietenkin se tärkein, mutta että saisi herätettyä, joskus tuntuisi, että olisi hyvä, kun olisi jotakin niitä porkkanoita siellä muutakin. Ja miettinyt, että olisiko se hyvä vai huono asia, että status olisi eri näillä nuorilla, ettei niin herkästi olisi se sairasloma, että olisikin kuntouttavan sopimuksella tuossa meillä. (--) (Ryhmähaastattelu 3)

Mutta kyllä joskus sitten meidänkin täytyy vain antaa mennä ja jäädä vaan, jos on yritetty kaikkea ja mikään ei lähde onnistumaan. Niin, minä olen sitä mieltä, että sitten meidän täytyy vain antaa sen nuoren mennä ja odottaa ja toivoa että se kasvaa aikuiseksi, iän myötä tulee sitä järkeä ja näin sitten palautuu, koska eihän me, jos me ei saada sitä motivaatiota heräteltyä, niin sehän on ihan turhaa työtä. (Ryhmähaastattelu 4)

Sosiaalinen kuntoutus on jatkuvaa tasapainoilua nuoren oman toimijuuden tukemisen ja vahvemman kasvatuksellisen ohjauksen välillä. Ohjaus on samaan aikaan motivointia, tukemista, kannustusta ja rohkaisua muutokseen. Työntekijöiden täytyy sanallistaa ja niin sanotusti tulkata asioita nuorelle, jotta hän ymmärtäisi mihin milläkin asialla tähdätään ja miksi ja miten se liittyy nuoren asettamiin tavoitteisiin (Mäkinen & Halonen 2017, 164–165; Romakkaniemi ym. 2018, 104). Aina toimenpiteiden yhteyttä tavoitteeseen ei ole niin helppo ymmärtää. Myös nuoren oma kasvuympäristö, perhe ja ystävät vaikuttavat hänen kuntoutumiseensa niin positiivisessa kuin negatiivisessa merkityksessä (Kannasoja 2013, 204–208, 215; Palsanen & Kääriäinen 2015, 199).

Vastaaja 1: Mutta nämä on jotenkin semmoinen mielenkiintoinen asiakaskunta nämä tosi kiltit, jotka sanoo kaikkeen joo, mihin sinä viittasitkin. Sillä tavalla, että tehdään se suunnitelma ja justiin tämä kysymys, että sopiiko tämä sulle ja kuulostaako tämä ja kaikki on niin kuin joo. Ja sitten kuitenkin totuuden nimessä, kun ruvetaan toimimaan, niin sitten alkaa tapahtumaan sitä feidaamista, ja ei näy paikalla, ja tulee, saattaa tekstiviestiä laittaa, että no ei, ei nyt, on kipeänä (--) sitten, no mennäänkö mielenterveyspalveluihin (--) niin sitten ollaan sitä mieltä, että ei tällä ole motivaatiota, en mä halua täällä käydä.

Vastaaja 2: Niin, tai se ei tiedä, miksi hän on nyt täällä.

Vastaaja 3: Ne on taas niitä suomentamisen paikkoja (--) Mutta se aito ymmärtämättömyys monesti nuoresta korostuu, että ei todellakaan ymmärretä mistä on kysymys. Ja sitten se, että sillä on jossakin määrin aito, joku aito halu muutokseen, mutta kun sen [koti]oven panee kiinni, niin siinä on joku klikki sen jälkeen, että ne unohtuu tai unohtetaan tai kaveriporukka. (--) (Ryhmähaastattelu 4)

Haastateltavien ammattilaisten mielestä olisi tärkeää, että nuori pääsisi oppimaan työelämän pelisääntöjä jo kesätöiden kautta ja samalla hän saisi itsetuntoa ja minäkuvaa vahvistavia onnistumisen kokemuksia ennen työelämään siirtymistä (ks. Egdeell & McQuaid 2016, 9; Nivala & Ryyänen 2019, 152–160). Seuraava ote kertoo siitä, kuinka kuntoutujien osallisuutta ja heidän toimijuuden vahvistumista tuetaan osana jokapäiväistä arjen toimintaa ja kuinka pienistä asioista osallisuuden kokemusta lähdetään rakentamaan. Otteesta tulee hyvin esiin se, millaista epävarmuuden sietokykyä ja hyppyä tuntemattomaan osallistaminen työntekijältä vaatii (ks. myös Palsanen & Kääriäinen 2015, 19).

[Kuntoutujista] lähtevä halukkuus ja innokkuus eli he [palaverieissa] ehdottaa ja heittää ideoita ja toiveita, että mitä vois olla semmoista mielekästä tekemistä niin tehdään hyvin pitkälti sitten mahdollisti sen, jos ei nyt ihan Teneriffan matkaa porukalla toivo, mutta semmoinen mikä on niin kuin siinä normiarjessa mahdollista toivoa. (--) Ja tasa-arvosuus se, et ihmiset uskaltaisi oikeasti tuoda niitä mielipiteitensä, alkaa meidän kanssa päättämään asioista ja se, että [kuntoutujat] niin kuin uskaltaisi, et jos minä tuon tämän idean niin sitten voi joku tarttua se voi olla mahdollista, se on aika iso juttu ja monellehan se on ehkä vähän vaikea kun esittelee vaikka meidän toimintaa niin aina sanoo, että kaikki lähtee [heistä] ja, että mitä sinä haluaisit, niin sehän on tosi vaikea kysymys monelle, ai mitä minä haluaisin, että helpompihan se olisi, jos, [sanotaan] et on tätä, tätä, tätä, no tietenkin onhan siellä sitäkin, mutta sitten hiljalleen yritetään, että mikä se on mitä ihan oikeasti mitä sinä haluaisit. (Ryhmähaastattelu 3)

Ilmaisu ”jämynä oleminen” kuvaa kasvatuksellista työtettä, jota nuorisotyössä ja sosiaalipedagogiikassa käytetään osana sosiaalista vahvistamista (Nivala & Ryyänen 2019, 120–122, 284). Nuoren toimijuutta tuetaan luottamalla häneen ja vastuuta antamalla.

Ei meillä ole mikään kiire sitten. Tietenkin sitten pitää itsellä olla pelisilmää siinä, että joo, et jos antaa jonkun tehtävän [työpajalla], et joo, sinun pitää tällä viikolla se tehdä. Ja jos se onki tosi nopea tekemään sen, niin sitten pystyy antamaan lisää työtehtäviä sitten siinä, et se aika ei ala menemään siihen lusmuiluun ja, mä nyt vaan selaan jotain lehtiä tässä. Sillä tavalla pitää osata myös, olla sitä pelisilmää, että pystyy olemaan jämynä niille nuorille. (Ryhmähaastattelu 1)

(--) Että me ollaan joustavia, niin me myös sitten pyydetään siltä nuorelta sitä joustavuutta siihen hommaan. Minun mielestä se on yks avaintekijä siinä luottamuksessa, siinä, että pystyy luottamaan siihen nuoreen. (Ryhmähaastattelu 1)

Kaikissa haastatteluissa viitataan muutoksiin palkkatuessa, jota ennen pystyi käyttämään niin sanottuna porkkana nuorille. Sen avulla nuori saatiin motivoitua mukaan kuntoutusprosessiin, joka eteni portaittain aina kunnon parantuessa. Haastatteluissa tulee esiin, että rahan arvostus ja asenteet työntekoa kohtaan ovat myös muuttuneet (Juvonen 2015, 226–227; Mäki-Ketelä 2012, 173–179; Romakkaniemi ym. 2018, 64; ks. myös Kuvaja 2012,

21–26). Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset kuvaavat sitä, kuinka nuorten sitoutuminen toimintaan on ohutta niin kauan, että motivaatio on saatu herätettyä. Joskus ainoa syy ja motivaation lähde ovat rahalliset tuet (Salminen 2019, 394).

Se joskus tuntuu tietenkin siinä, kun sitä porukkaa vetää ja yrittää saada motivoitumaan, että miten se kaikista semmoinen kaikista huonokuntoisin henkilö saadaan sitoutumaan tommoiseen ja lähtemään aina uudelleen sitten paikalle. Mutta tämä on tavallaan semmoinen järjestelmäjuuttu. (Ryhmähaastattelu 4)

Osan kohdalla rahallinen porkkana toimii alkusysäyksenä toimintaan mukaan lähtemisessä. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen kuvaa eri tukimuotoja kuntoutuksen portaina, joita edetään aina askel kerrallaan. Samalla nuoreen rakennetaan koko ajan luottamuksellista suhdetta, jonka pohjalta voidaan käydä keskusteluja henkilökohtaisista tavoitteista ja toiveista tulevaisuuden suhteen (Nivala & Ryyänen 2019, 111–116, 126). Kun yhteinen tavoite ja motivaatio työskentelylle löytyy, voi kuntoutusprosessi edetä kohti työelämää tai koulutusta. Voidaan puhua myös nuoren asennemuutoksesta.

(--) Onko se nyt yhdeksän euroa päivässä tämä kulkemistuki niin sillä saada ne johonkin, koska asenteissa olisi toki paljon muuttamista. Silloin kun minä olin nuori niin pääosa nuorista oli sitä mieltä, että kunhan olisi joku syy minkä takia aamulla herätä ja lähteä johonkin. Aivan sama saiko siitä rahaa. Mutta tänä päivänä ne laskee kaikki puhelimissa ja tableteissa. (--) Mutta ehkä se, kun aika kuluu niin nämä asenteetkin saadaan muutettua sitten erilaisiksi. Mutta se palkkatuki on kyllä villi. Minä en olisi ikinä uskonut, että kuinka iso asia se on tässä kokonaiskuvassa. (--) toiminta on kyllä muuttunut hyvin radikaalisti. (Ryhmähaastattelu 1)

Tämän pohjalta määrittelen sosiaalisen kuntoutuksen olevan kasvatuksellista motivointia, sekä henkilökohtaista ja yksilöllistä tehostettua psykososiaalista tukea ja ohjausta, sekä kokonaisvaltaista rinnalla kulkemista, joka kannattelee nuorta vaikeiden aikojen ylitse. Sosiaalinen kuntoutus on ammatillisesti vaativaa työtä, joka perustuu työntekijän herkkyydelle nähdä ja aistia nuoren mielialoja, tunteita, kiinnostuksen kohteita ja arvoja. Työ pohjautuu kahden tasaveroisen subjektin pedagogiselle suhteelle, jossa luottamus ja hyvä vuorovaikutus ovat avainasemassa kuntoutuksen onnistumiselle ja nuoren voimaantumiseksi. Työskentelyn keskiössä on nuoren toimijuuden tukeminen ja vahvistaminen, niin että hän voi vapautua annetusta tuesta itsenäiseksi toimijaksi.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa tutkin sitä, millaisia nuorten erityisen tuen tarpeet ovat ja millaista sosiaalinen kuntoutus on tehostettuna tukena erityistä tukea tarvitseville nuorille Lapissa. Aineiston analyysin pohjalta voi sanoa, että sosiaalinen kuntoutus on tehostettua yksilöllistä tukea ja ohjausta erityistä tukea tarvitseville nuorille. Tehostetusta tuesta voidaan erottaa kolme osa-aluetta ja tuen tarvetta, joihin sosiaalinen kuntoutus jakaantuu. Ne ovat elämänhallinta, sosiaaliset suhteet ja nuoren toimijuuden tukeminen. Tulosluvussa olen käynyt läpi nuorten erilaisia tuen tarpeita ja sosiaalisen kuntoutuksen keinoja vastata näihin tuen tarpeisiin. Aloitin analysoinnin teoriaohjaavasti sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvän teorian kautta. Kun syvennyin aineistoon, alkoi aineisto ohjata minua hakemaan uudenlaista teoriaa sen käsitteellistämisen tueksi. Etsin lähdekirjallisuudesta erityiseen ja tehostettuun tukeen liittyviä tutkimuksia, jolloin löysin kohtaamisen, dialogin ja myönteisen tunnistamisen käsitteet, jotka sosiaalipedagoginen teoria sitoi yhteen. Lähteitä olen löytänyt eri tieteenaloilta ja se kertoo siitä, kuinka monisyistä sosiaalinen kuntoutus on.

Päällisin puolin sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy elämänhallintaan annettavana tukena ja ryhmätoimintana, mutta siinä on todellisuudessa erilaisia kerroksia ja toisistaan erotettavissa olevia osa-alueita. Ensimmäisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että sosiaalinen kuntoutus on suhdetyötä, jossa tärkein työkalu on empaattinen, välittävä ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde kuntoutujan kanssa. Kuntoutus on dialogista ohjausta, psykososiaalisen tuen antamista, mutta myös kannustavaa, rohkaisevaa ja kasvatuksellista motiivintyötä. Kaiken pohjana on luottamuksellinen ja avoin vuorovaikutus. Dialogisen suhteen rakentaminen vaatii aikaa ja tietynlaista herkkyyttä kohtaamiselle ja tuen tarpeen kuulemiselle ja tunnistamiselle. Kuntoutustyön tavoitteena on voimaannuttaa ja vahvistaa kuntoutujan omaa toimijuutta ja emansipoida hänestä itsenäinen tuesta vapaa toimija, oman elämänsä subjekti.

Olen ensisijaisesti tarkastellut sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaisen ja kuntoutujan välistä yksilötason suhdetta ja toimintaa, mutta samalla aineistosta nousee esiin paljon kuntoutumiseen vaikuttavia yhteisö- ja yhteiskuntatason tekijöitä. Myös tutkimuksella on voitu osoittaa, että yhteiskunnan ulkopuolisuuteen ja kasautuneeseen huono-osaisuuteen johtavat tekijät ovat niin rakenteellisia, että pelkät yksilötason toimenpiteet eivät ole riittävän tehokkaita ja vaikuttavia (Paananen ym. 2019, 124–126). Kuntoutus tapahtuu yksi-

löiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan välisissä vuorovaikutussuhteissa. Sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset toimivat eräänlaisessa asianajan ja puolustajan roolissa suhteessa yhteiskuntaan. Ammattilaiset myös korjaavat ja paikkaavat yhteiskunnan palveluissa olevia aukkoja ja ottavat nuoresta kopin, jos kukaan muu ei sitä tee. Jos joku muu taho torjuu tai käännäyttää nuoren pois, sosiaalisen kuntoutuksen ammattilaiset sitä eivät tee. He kuuntelevat nuoren koko tarinan ja etsivät yhdessä hänen kanssaan ratkaisuja kohdattuihin haasteisiin.

Vaikka kuntoutus on moniammatillista toimintaa ja se tapahtuu verkostoyhteistyönä, näyttäytyy nuoren rinnalla kulkevan työntekijän rooli hyvin merkityksellisenä niin empiirisen kuin teoreettisen aineiston pohjalta. Nuori piipahtelee erilaisissa palveluissa ja kohtaamiset niissä ovat suhteellisen lyhyitä ja pintapuolisia. Erittäin tärkeää on, että nuoren rinnalla on sosiaalisen kuntoutuksen ammattilainen, joka kulkee nuoren mukana koko kuntoutusprosessin ajan ja hänellä on hallussaan nuoren kokonaistilanne. Näin ammattilainen pystyy havainnoimaan muutoksia, kun hän näkee nuorella kehitysaskleet tai mahdolliset takapakit. Hän sitoo nuoren pirstaleiset palvelut yhteen ja toimii viestin välittäjänä eri toimijoiden verkostossa. Nuoren rinnalla kuljetaan välillä tiiviimmin ja välillä enemmän taustalla, tukien nuoren omaa toimijuutta. Rinnalla kulkija auttaa kuntoutujaa hänen sosiaalisten suhteiden sujuvoittamisessa suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan, mutta myös suhteessa omaan itseensä.

Kuntoutusprosessi näyttäytyy henkilökohtaisena oppimis- ja kasvuprosessina. Merkityksellisintä kuntoutumisessa on ihmistyminen ja omaksi itseksi kasvaminen arvostavassa, luottamuksellisessa ja empaattisessa ilmapiirissä. Arvostavan ilmapiirin kuntoutujalle luonnollisena rinnalla kulkeva työntekijä sekä vertaistuellinen kuntoutusyhteisö ja nuoren läheiset ihmiset. Ryhmällä on tärkeä ja parantava vaikutus kuntoutujan sisäisiin itsesuhteisiin ja siihen, kuinka hän näkee ja kokee itsensä osana yhteisöä ja kansalaisyhteiskuntaa. Määrittelen sosiaalisen kuntoutuksen ensisijaisesti yksilöohjaukseksi, johon kiinteästi liittyy menetelminä ryhmätoiminta, yhteisöllisyys sekä vahva osallistava yhteistoiminnallisuus. Toiminnallisuus ja yhdessä tekeminen ovat kuntoutuksen tärkeimpiä työkaluja. Sosiaalihuoltolain mukaisen omatyöntekijän rooli ja tehtävät eivät nousseet esille empiirisessä eivätkä teoreettisessa aineistossa ja sen vuoksi herääkin kysymys siitä, onko sosiaalisen kuntoutuksen pykälän mukaisia omatyöntekijöitä nimetty nuorille ja keitä nämä omatyöntekijät ovat?

Tämän tutkielman avulla toivon voivani parantaa ymmärrystä ammatillisesta nuorisotyöstä ja sen toteuttamasta sosiaalisesta vahvistamisesta, joka on muutakin kuin nuorten vapaa-ajan toiminnan ohjausta. Lähdin perehtymään sosiaalityössä tehtävään nuorten sosiaaliseen kuntoutukseen, mutta päädyinkin nuorisotyöllisiin sosiaalisen vahvistamisen toimintaympäristöihin ja -käytäntöihin. Nuorten sosiaalinen kuntoutus toteutuu sosiaali- ja nuorisotyön yhteisessä rajapinnassa ja sitä tehdään molempia professioita yhdistävällä sosiaalipedagogisella työotteella. Vaikuttaisi siltä, että etsivä nuorisotyö sosiaalisen kuntoutuksen palveluna paikkaa osin puutteellisia mielenterveyspalveluita antamalla matalan kynnyksen psykososiaalista tukea nuorelle. Saman havainnon on tehnyt Tarja Juvonen etsivää nuorisotyötä koskevassa väitöskirjassaan (2015, 150). Psykososiaalinen tuki on olennainen osa sosiaalista kuntoutusta.

Tutkielman perusteella yksi johtopäätös on se, että sosiaalisen vahvistamisen nuorisotyön työmuodot ovat osa nuorten sosiaalisen kuntoutuksen palvelujärjestelmää. Epäselväksi jää onko näin tarkoitettu lainsäätäjän taholta, mutta varsinkin pienellä paikkakunnalla resurssien ja toimijoiden vähäisyyden vuoksi sosiaalityö näyttää toimivan enemmänkin palveluun ohjaavana tahona. Sosiaalinen kuntoutus on korjaavaa työtä, kun taas sosiaalinen vahvistaminen on lainkin mukaan tarkoitettu ennaltaehkäiseväksi työksi. Kuitenkin raja niiden välillä on häilyvä. Nuorten sosiaalinen kuntoutus toteutuu monialaisena yhteistyönä useiden eri toimijoiden ja palveluntuottajien muodostamina sommitelmina (Romakkaniemi ym. 2018, 22–23), jotka rakentuvat kuntakohtaisen palvelurakenteen pohjalta.

Kuten Kaisa Haapakoski (2018, 94), myös minä jään kaipaamaan kiteytystä sosiaalityöntekijän tehtävistä ja roolista sosiaalisen kuntoutuksen käytännössä. Tämä ei käy ilmi empiirisestä eikä teoreettisesta aineistosta. Mitä on sosiaalityöntekijän tarjoama tehostettu tuki ja jääkö se asiakas- ja palveluohjauksen tasolle? Vai onko sosiaalityön rooli enemmän rakenteellisessa sosiaalityössä ja asianajossa, jolloin kuntouttava sosiaalityö löytää teoriaperustansa ennemmin sosiaalipedagogiikasta? Ehkä ihan aiheellisesti Petteri Paasio (2018) pohtii sitä, onko sosiaalityön muutosasiantuntijuus pelkkää tavoitteista puhumista ilman todellista vaikuttavuutta, koska hänen mukaansa ”sosiaalityö näyttäytyy usein loputtomien, mihinkään johtamattomien huolikonferenssien sarjana.” Hänen mukaansa sosiaalityön tulevaisuuden haaste on ottaa haltuun hyvän elämän käsite ja siirtää se ammatilliseen sosiaalityön käytäntöön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämistyöhön. (Mt., 272.)

Sosiaalityö ja nuorisotyö työskentelevät samoilla toiminta-areenoilla yhteisessä rajapinnassa nuorten kanssa, mutta niiden paradigmat ja ammatti-identiteetti jäsenyvät eri tavalla (Pohjola 2009). Tästä hyvä esimerkki on keskustelu kontrollista nuorisotyössä. Sosiaalityön näkökulmasta nuorisotyön kasvatuksellinen ohjaus määrittyy kontrolliksi. Sosiaalipedagoginen toimijuuden tukeminen ei tapahdu hoivalla ja huolenpidolla, vaan se vaatii valtaistavaa työtettä ja kasvatuksellista motivointia. Sosiaalityön tutkimuksen keskusteluissa on aistittavissa hienoista pedagogisuuden vierastamista. Ehkä se nähdään sosiaalityön erityispiirteenä, joka erottaa sen selkeästi muista professioista ja siksi sitä karastetaan. Kuitenkin samaan aikaan kuntoutustyön ja kuntouttavan sosiaalityön kentällä on useampia pedagogisuutta ja etenkin sosiaalipedagogiikkaa kannattavia puheenvuoroja.

Yksi tämän tutkielman johtopäätös on se, että nuorten sosiaalinen kuntoutus on kasvatuksellista motivointityötä, joka on sosiaaliseen vahvistamiseen sisäänkirjoitettu ominaispiirre. Tästä kasvatuksellisesta elementistä tulisi keskustella enemmän sosiaalityöllisen valtaistavan ja toimijuutta tukevan työotteen kontekstissa. Yhteisöllistä sosiaalityötä ja kuntoutusta tehdään sosiaalipedagogisella työotteella, joten uudesta asiasta ei ole kyse. Jos sosiaalityön oppiaine ei halua omaksua pedagogisia sisältöjä, tulisi tähän yhteiseen rajapintaan tehdä oma tila sosiaalipedagogiselle kuntoutustyölle. Yhtä lailla varmasti myös nuorisotyön professiosta löytyy niitä äänenpainoja, jotka haluavat pysyä poissa hoivasta ja huolenpidosta pitäytyen selkeästi kasvatuksellisen alueella. Minusta sosiaalipedagoginen teoria tarjoaa todella hyvän pohjan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellistämiseksi.

Sekä empiirisen että teoreettisen aineiston pohjalta voidaan todeta, että sosiaaliselle kuntoutukselle on oma selkeä tarpeensa ja paikkansa osana nuorten palvelujärjestelmää. Sosiaaliseen kuntoutukseen on ehdotettu lakiuudistusta, jossa muodostuisi kaksi eri tasoa, jotka selkeästi eriytyisivät sosiaaliseen kuntoutukseen ja toisaalta työelämävalmiuksien kehittämiseen. Tällä jaolla pystyttäisiin huomioimaan enemmän kuntoutujien yksilöllisiä tilanteita ja heidän työ- ja toimintakyvyn tasoaan. Empiirisestä aineistosta käy ilmi, että kuntoutujien profiilin muutos osittain haastavampaan suuntaan on johtanut siihen, että pelkkä kuntouttava työtoiminta ja työhönvalmennus eivät enää riitä. Siksi kuntoutustyön toimijat ovat olleet pakotettuja kehittämään uusia toimintamuotoja enemmän sosiaalisen kuntoutuksen suuntaan. Tämä haastaa etenkin työpajoilla perinteisten työvalmentajien osaamisen, kun heidän pitäisi työhön ohjaamisesta siirtyä kuntoutujien ohjaamiseen ja

psykososiaaliseen tukemiseen, sekä kasvatukselliseen motivointiin. Haastattelussa käytetty nimitys ”ihmisten korjauskurssi” kuvaa todella hyvin sosiaalisen kuntoutuksen tarkoitusta.

Yksi havainto on se, että kuntoutuksen palvelujärjestelmää ja lainsäädäntöä tulisi yhtenäistää ja selkeyttää. Sen lisäksi kokonaisuuden hallintaa ja johtamista sekä yksittäisten palveluiden koordinoitua pitäisi kehittää toimivammaksi kokonaisuudeksi niin alueellisesti kuin paikkakuntakohtaisesti. Kriittisesti arvioiden voidaan sanoa, että on onnistuttu luomaan niin sekava järjestelmä, että osittain sen vuoksi on syntynyt tarve omatyöntekijän kaltaiselle rinnalla kulkijalle. Tunnistetut palveluaukot ja putoamisen paikat tulisi esittää esimerkiksi selkeyttämällä Kelan ja kuntien välistä työnjakoa ja vastuita. Tulisi varmistaa se ettei kuntoutusta tarvitseva nuori pääse putoamaan palveluiden ulkopuolelle eri toimijoiden ja paikkakuntien välillä liikuttaessa. Tähänkin tarpeeseen on olemassa jo etsivä nuorisotyö, jonka palvelut tulisi ottaa yhdenmukaisesti käyttöön joka puolella Suomea. Toinen kehitysehdotus on se, että kuntoutuksen tarpeessa olevan nuoren sairausloma pitäisi muuttua sosiaalisesti kuntoutukseksi sen sijaan, että hänet jätetään haasteidensa kanssa yksin kotiin pelkkien lääkkeiden varaan.

Harvaan asutulla alueella koulutuksen ja muiden palveluiden etäännyminen ja muuttuminen sähköisiksi altistaa ulkopuolisuudelle eikä ainakaan paranna muita heikommassa asemassa olevien nuorten tilannetta. Kuten Mari Käyhkö (2016) nostaa esiin, paikallisuuden merkitystä ja vaikutusta nuorten valintoihin liittyen ei ole otettu riittävän hyvin vielä huomioon. Voidaan kysyä, että kuinka moni nuori ajautuu nuorten työpajalle ja etsivän nuorisotyön asiakkaaksi näiden tekijöiden ohjaamina, kun nuoret eivät halua muuttaa työn ja koulutuksen perässä pois kotiseudultaan. Kuka voi esittää nuorelle sellaisen vaatimuksen, että hänen tulee hylätä kaikki turvalliset sosiaaliset verkostonsa muuttamalla useiden satojen kilometrien päähän tai jopa toiselle puolelle Suomea?

Kun alun perin kiinnostuin selvittämään nuorten sosiaalisen kuntoutuksen kiemuroita ja sen eri toimijoita, en osannut kuvitella kuinka monimutkainen ja monitoimijainen kenttä se on. Sen lisäksi empiirinen aineisto vahvistaa aiemman tutkimuksen havainnon siitä, että kuntoutuksen käytännöt ja järjestämistapa ovat hajanaisia ja kuntien välillä on isoja eroavaisuuksia. Kuntoutustoimintaa säätelee ja siihen vaikuttaa useita lakeja eri ministeriöiden ohjaamina. Ministeriöiden kuten myös kunnan sosiaalitoimen, terveydenhuollon, työ- ja elinkeinohallinnon, sekä nuorisotyöllisten toimintojen tulisi tehdä koordinoitua ja

saumatonta yhteistyötä nuorten työllistymistä, opiskelua ja sosiaalista kuntoutusta tukevissa palveluissa. Pienellä paikkakunnalla palveluiden yhteensovittaminen ja joustavuus nuoren tarpeisiin vastaamisessa ovat selkeitä vahvuuksia. Sosiaalihuoltolain mukainen nuorten sosiaalinen kuntoutus on vielä muotoutumassa ja hakemassa yhteistä teoriapohjaa, käsitteistöä ja yhteisiä työkäytäntöjä. Ehdoton edellytys on, että kehitystyötä ja tutkimusta tehdään jatkossa monitieteisesti ja moniammatillisesti.

Yksi johtopäätös on, että tarvitaan perusteellisempaa oppimisvaikeuksien selvittämistä varhaisemmassa vaiheessa ja tehostetun tuen turvaamista kaikille niille oppilaille, joilla on ollut peruskoulun aikana haasteita oppimiseen, motivaatioon tai käyttäytymiseen liittyen. Tulosten pohjalta voidaan esittää sama toteamus kuin Reija Paananen ym. (2019, 126) tekevät omassa tutkimuksessaan. Yhteiskunnan tuki ei ole riittävää erityistä tukea tarvitseville nuorille. Jos nuori on ollut peruskoulussa joustavan opetuksen tai muiden tukitoimien piirissä, miten voidaan ajatella, että tämä tuen tarve lakkaisi, kun hän siirtyy jatko-opintoihin ja työelämään. Tukea tulisi olla tarjolla toisen asteen opinnoissa kattavasti kaikenlaisissa oppilaitoksissa. Samalla erityisyyden leimoja tulisi poistaa nuorille suunnatuista palveluista ja etenkin erityisoppilaitoksista. Empiirisen aineiston pohjalta nousee huoli riittävistä ja nuorille soveltuvista päihde- ja mielenterveyspalveluista, jotka voidaan yhteensovittaa sosiaalisen kuntoutuksen kanssa. Jos nuori käännytetään kuntouksesta päihteiden käytön vuoksi, mikä taho häntä sen jälkeen voi enää auttaa?

Lisäksi tulisi herättää enemmän keskustelua hyvän elämän tekijöistä ja luoda osallisuuden mahdollisuuksia tasapuolisesti kaikille, eikä vain hyvin pärjääville ja formaalissa koulutuksessa menestyville nuorille. Nykyisellään palvelujärjestelmä ei tunnista riittävän hyvin yksilöllisiä tuen tarpeita, eikä yhteiskunta tarjoa kaikille hyvän elämän ja omien toimintamahdollisuuksien mukaisia tapoja toteuttaa itseään. Yhteiskunnan tulisi tarjota erilaisia työllistymisen ja yhteisöön kuulumisen paikkoja, jolloin jokaisella olisi mahdollisuus tehdä itsensä näköisiä, omaa osaamista ja kiinnostuksen kohteita vastaavia asioita. Kuntoutustyön ammattilaiset joutuvat työssään eettisten ja moraalisten pohdintojen eteen päivittäin, kun he tasapainoilevat yhteiskunnan asettamien odotusten ja velvollisuuksien sekä nuoren henkilökohtaisten ja yksilöllisten toimintamahdollisuuksien välillä. Nuorten työpajat tarjoavat nuorille tilan ja mahdollisuuden pohtia ja selvittää asioitaan sekä vahvuuksiaan. Eriarvoistavista rakenteista ja toimintatavoista, sekä alemmuuden ja huonommuuden tunnetta tuottavista leimoista tulee päästä eroon. Yksilöllisistä syistä johtuvan syrjäytymisen sijaan olisi aika siirtyä puhumaan yhteiskunnan syrjäyttävistä rakenteista.

Myönteinen tunnistaminen on käsitteenä suomalaisessa keskustelussa hyvin tuore. Lapin yliopiston kirjaston tietokannasta löytyy vain kaksi artikkelia, sekä Jouni Häklin ym. (2015) kirja, jota olen käyttänyt lähteenä tunnistamisen teoriaa käsitellessäni. Internetin tieteellisten artikkeleiden Google Scholar -hakukoneella löydän ennen vuotta 2015 tehtynä vain kaksi opinnäytetyötä, joissa niissäkin lähteistä löytyvät samat kirjoittajat kuin Häklin ym. (2015) kirjassa. Myönteisen tunnistamisen kirjaa voidaan pitää uutena keskustelunavauksena lasten ja nuorten parissa työskentelevien parissa niin sosiaalityössä, nuorisotyössä, opetuksessa kuin muillakin nuorten kohtaamisen areenoilla (ks. myös Maunu 2018, 13). Tunnistamisen teoria pukee hyvin sanoiksi sen, mitä nuorisotyössä ja sosiaalipedagogiikassa nuorelle niin sanotusti ”tehdään” ja mihin sosiaalinen vahvistaminen ja valtaistava empowerment perimmiltään pohjautuvat ja sitä voitaisiin hyödyntää myös sosiaalisen kuntoutuksen teoreettisessa käsitteellistämisessä. Elina Nivalan ja Sanna Ryytäsen tuore teos (2019) kokoaa ansiokkaasti yhteen erilaisia teoreettisia polkuja, jotka yhdistyvät sosiaalipedagogiikan teoriaan.

Palvelujärjestelmästä on tunnistettavissa erinäisiä heikkouksia ja puutteita. Yksi pohdittava asia on se, miten järjestelmä voisi auttaa nuoria paremmin ja varhaisemmassa vaiheessa. Myönteisen tunnistamisen teorian mukaisella käytännön työotteella voitaisiin ehkäistä koulujärjestelmän lannistavia ja alemmuuden tunnetta aiheuttavia käytäntöjä. Sen avulla voitaisiin löytää leimaavien diagnoosien ja ongelmakategorioiden sijaan nuoren vahvuuksia, joiden avulla he voisivat löytää oman yksilöllisen polkunsä. Erinäisissä tutkimuksissa on voitu tunnistaa heikomman motivaation omaavia nuoria, ajelehtijan positiota ja väisteleviä toimijuuksia. Näille kaikille on yhteistä koulutuksen ja työn ulkopuolisuus, jota palvelujärjestelmä yrittää auttaa joko vapaaehtoisesti tai pakotetusti. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus valita oma tapansa toteuttaa omaa toimijuutta ja olla osa yhteiskuntaa.

Lisäksi jokaiselle lapselle ja nuorelle tulisi tarjota turvallisia ja arvostavia yhteisöjä läpi elämän. Yksi niistä on peruskoulu, jossa luokkayhteisöjen kuuluisi olla erilaisuutta hyväksyviä ja välittäviä ulos sulkemisen ja kiusaamisen sijaan. Kiusaaminen jättää hyvin syvät arvet ja sillä on kauaskantoisia vaikutuksia. Seuraavia tutkimuksia kehoitan pureutumaan kiusaamisen vaikutuksiin ja merkityksiin ja niiden yhteyteen sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaina oleviin nuoriin. Olisi tärkeää selvittää, että kuinka monen sosiaalisesti eristäytyneen tai heikon itsetunnon omaavan nuoren taustalla on koulukiusaaminen, sekä

niiden yhteyttä erilaisiin mielen hyvinvoinnin haasteisiin. Onneksi viime vuosina varhaiskasvatukseen ja koulumaailmaan on alkanut rantautua positiivisen pedagogiikan käytännöt, sekä muita lapsen ja nuoren vahvuuksiin ja voimavaroihin keskittyviä kasvatusteorioita. Kaikissa meissä on jotain hyvää, jonka varaan voimme oman elämänpolun rakentaa eroavaisuuksista ja heikkouksista riippumatta. Tarvitaan vain joku, joka näkee, tunnistaa ja tunnustaa sen hyvän ja tekee sen näkyväksi.

Tutkielman tekeminen on ollut hyvin opettavainen prosessi, jonka alussa en tiennyt mihin lopulta päädyn. Olen lukenut paljon erilaista kirjallisuutta ja aina yhden hyvän lähteen lähdeluettelosta olen lumipallotekniikalla löytänyt monta uutta lähdettä. Ne ovat rikastuttaneet teoreettista viitekehystä jopa lumivyöryn vaaraan saakka. Mielenkiintoinen aihe on vienyt minua koko ajan eteenpäin, vaikka välillä myös hieman harhailin kiinnostavien käsitteiden ja ilmiöiden maailmassa. Eteenpäin minua on ohjannut ajatus nuorten hyvinvoinnin edistämisestä ja avun tarpeessa olevien nuorten auttamisesta. Tehdessäni opintojen alussa tutkivan sosiaalityön kurssiin liittyvää tehtävää, sain valita jonkun sosiaalityön väitöskirjan analysoitavaksi. Valitsin Sirpa Kannasojan (2013) väitöskirjan nuorten sosiaalisesta toimintakyvystä. Tämän yhden tehtävän pohjalta olen löytänyt tieni sosiaalisen kuntoutuksen maailmaan ja nyt ympyrä sulkeutui kuin löysin nuoriso- ja sosiaalityön yhdistävän sosiaalipedagogiikan teorian.

Toivon, että olen tällä tutkielmalla päässyt hyvälle alulle sosiaalisen kuntoutuksen sanoittamisessa ja teoreettisessa kehittämisessä, jota seuraavat voivat jatkaa. Toivottavasti olen myös edistänyt monialaisen ja moniammatillisen työn kehittämistä ja yhteistyön sujuvuutta. Etsivä nuorisotyö on vielä suhteellisen nuori työmuoto monessa kunnassa, ja sen tarjoamia hyötyjä osana palvelujärjestelmää ei ehkä ole vielä kaikkialla osattu ottaa täysimääräisesti käyttöön. Syrjäytymistä ei tulla ratkaisemaan pelkästään yksilöön keskittyvillä sopeuttavilla ja integroivilla toimenpiteillä, vaan se edellyttää muutoksia sosiaalipolitiikkaan ja palvelujärjestelmään. Palveluiden tulisi olla toimiva kokonaisuus ja järjestelmälähtöisyyden sijaan palveluita tulisi aidosti kehittää vastaamaan avun tarpeessa olevien nuorten yksilöllisiä tarpeita. Ehkä tämä tutkielma auttaa seuraavaa tutkijaa löytämään tutkimukseensa sellaisen näkökulman, joka auttaisi nuoria saamaan entistä parempia ja heidän tarpeitaan vastaavia monialaisia palveluita. Jos nuorilta itseltään kysytään, toivovat he palveluihin enemmän kohtaavia ja kuuntelevia aikuisia, jotka ovat aidosti kiinnostuneita ja halukkaita auttamaan heitä.

Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla 2015: Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki.
- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti 2017: Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 198. 7–24.
- Aaltonen Sanna & Hästbacka Noora & Kivijärvi Antti 2017b: Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Aaltonen Sanna ja Kivijärvi Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 199–220.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Tuusa, Matti 2015: Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. Kuntoutus 2015 (1), 35 – 41.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria 2010: Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372–392.
- Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen Tutkimus 2.0. 4. uud. p. Tampere: Vastapaino, 2011.
- Armila, Päivi & Halonen, Terhi & Käyhkö, Mari (toim.) 2016: Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Julkaisuja 178. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (toim.) 2016: Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 4/2016. Helsinki.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2006: Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 1-41. (Elektroninen versio)
- Brunila, Kristiina & Mertanen, Kati & Ikävalko, Elina & Kurki, Tuuli & Honkasilta, Juh & Lanas, Maija & Leiviskä, Anniina & Masoud, Ameera & Mäkelä, Kalle & Fernström, Pinja 2019: Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetoksessa. *Kasvatus* 50(2), 107–119.
- Corbin, Juliet & Anselm L. Strauss 2008: *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 3rd ed. Los Angeles: Sage.
- Ellonen, Noora 2008: Tuki ja kontrolli yhteisöllisenä resurssina. Vertaileva tutkimus nuorten lähiympäristöjen sosiaalisesta pääomasta. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?* Jyväskylä: PS-kustannus, 157–172.
- Egdell, Valerie & Graham, Helen 2016: *A Capability Approach to Unemployed Young People's Voice & Agency in the Development and Implementation of Employment Activation Policies*. *Social Policy & Administration*.
- Eriksson, Susan 2017: Palvelujärjestelmän ammattilaisten käsitykset oppimisvaikeuksista ja erityisen tuen tarpeesta nuorten siirtymävaiheissa koulutuksesta työelämään. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto, Julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. 79-101.
- Eräsaari, Leena 2016: Yhteisösuhteille perustuva sosiaalityö. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus. Helsinki. 107 – 121.
- Eskola Jari 2018: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine, ja Juhani Aaltola. *Ikkunoita Tutkimusme-*

- todeihin: 2, Näkökulmia Aloittelevalle Tutkijalle Tutkimuksen Teoreettisiin Lähtökohtiin Ja Analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–231.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus Laadulliseen Tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Gretschel Anu & Myllyniemi Sami 2017: Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. Nuorisobarometrin erillinäyte/aineistonkeruu. Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Gustavsson-Lilius, Mila & Ketola, Marika & Lehtoranta, Pirjo & Mentula, Tuula & Poutiainen, Erja 2015: Mielenterveyden ja oppimisen ongelmat nuorten syrjäytymisen taustalla. *Kuntoutus* 2015 (1), 22 – 27.
- Jahnukainen, Markku & Vainikainen, Mari-Pauliina & Lintuvuori, Meri & Asikainen, Mikko & Keskinen, Hanna-Leena & Hotulainen Risto 2018: Tehostettua ja erityistä tukea saavien oppilaiden sijoittuminen toisen asteen opintoihin. Teoksessa: Vainikainen, Mari-Pauliina & Lintuvuori, Meri & Maiju Paananen & Mervi Eskelinen & Tanja Kirjavainen & Ninja Hienonen & Markku Jahnukainen & Helena Thuneberg & Mikko Asikainen & Eira Suhonen & Alisa Alijoki & Nina Sajaniemi & Jyrki Reunamo & Hanna-Leena Kekinen & Risto Hotulainen: Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään: Tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja nro 2018, 53. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. 87–93.
- Haapakoski, Kaisa 2016: Sosiaalisen kuntoutuksen onnistuminen. *Kuntoutus* 2016 (3), 37–43.
- Haapakoski, Kaisa 2018: Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 82–97.
- Haikkola Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana 2017: Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (toim.): Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 198. 53–78.
- Haikkola, Lotta & Hästback, Noora & Pekkarinen, Elina & Schalin, Anton & Karhunen, Hannu 2019: Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:34.
- Harkko, Jaakko & Lehikoinen, Tuula & Lehto, Sarita & Ala-Kauhaluoma, Mika 2016: Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia* 144. Kela. Helsinki.
- Harkko Jaakko & Tuusa Matti 2014: Vahvat ja yksilölliset tukipalvelut nuorille yhdeltä luukulta. *Kuntoutus* 2014; 1: 53–61.
- Helenius, Jenni & Salonen-Hakomäki, Sanna-Mari & Vilkkä, Hanna & Saaranen-Kauppinen, Anita & Eskola, Jari 2015: Teorian ja empirian vuoropuhelu tutkimuksessa: reflektioita ja ratkaisuja. Teoksessa Aaltonen Sanna & Högbacka Riitta (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Reflektiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. University Press, Tampere, 191– 217.
- Hennink, Monique 2011: *Qualitative Research Methods*. Los Angeles: SAGE.
- Hietala, Outi & Kinnunen, Seija & Kauppila, Reijo & Karjalainen, Jarno 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen yhteiskehittäminen työntekijöiden ja johdon näkökulmasta - Osallisuuden, oppimisen ja ammatillisen kasvun mahdollisuuksia. *Työpaperi* 26/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

- Hiilamo, Heikki & Määttä, Anne & Koskenvuo, Karoliina & Pyykkönen, Jussi & Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna 2017: Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. Diak puheenvuoro 11. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hilli, Petri, & Ståhl, Timo & Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina 2017: Syrjäytymisen hinta - case investoinnin kannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):6, 663–675.
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes, Paula Sajavaara, ja Eila Sinivuori. 2009: Tutki Ja Kirjoita. 15. uud. p. 22. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hokkanen, Liisa 2014: Autetuksi tuleminen: valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis*. Lapin yliopisto.
- Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva 2016: Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Gaudeamus. Helsinki. 146 – 145.
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila & Gould, Raija 2011: Asiakaslähtöisyys, tiedon saanti ja tuki kuntoutusprosessissa. Esimerkkinä työeläkekuntoutus. Teoksessa Aila Järvikoski, Jari Lindh & Asko Suikkanen (toim.): *Kuntoutus muutoksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 73–88.
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila 2018: Sosiaalinen monialaisessa kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press. 192–212.
- Häkli, Jouni & Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka (toim.) 2015: Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki.
- Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo M. & Kestilä, Laura 2015: Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):3, 247–262.
- Kirsi Juhila 2016: Tutkijan positiot. Teoksessa: Jokinen, Arja, Kirsi Juhila, ja Eero Suonen. *Diskurssianalyysi: Teoriat, Peruskäsitteet Ja Käyttö*. Tampere: Vastapaino, 411–444.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere. 327—356.
- Juvonen, Tarja 2015: Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. *Julkaisuja* 165. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Juvonen, Tarja & Romakkaniemi, Marjo 2018: Between Mobility and Belonging: The Meanings of Locality among Youth in Lapland in the Transition to Adulthood. *YOUNG* 27, no. 4 (September 2019), 1–15.
- Järvikoski, Aila 2013: Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Raportteja ja muistioita 43: 2013, 2014.
- Kaartinen, Miina & Katisko, Marja & Nieminen, Ari 2018: Sosiaalityö maailmanyhteiskunnassa – uudenlaiseen asiantuntijuuteen. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): *Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus*. UNIPress. 2018. 88 – 103.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Korkiamäki, Riikka & Häkli, Jouni 2015: Myönteinen tunnistaminen – näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa Jouni Häkli & Kirsi Pauliina Kallio & Riikka Korkiamäki (toim.):

- Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 90. 7–36.
- Kannasoja Sirpa 2018: Sosiaalinen toimintakyky – käsitteen suomalainen kehityshistoria. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 39–60.
- Kannasoja, Sirpa 2013: Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 484. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Karjalainen Pekka 2016: Sosiaalityön uusi asento: paikka, rooli ja orientaatio. Teoksessa Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (toim.): Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 4/2016. Helsinki. 119–136.
- Kempainen, Tarja & Arola, Heli & Helavirta, Susanna & Martin, Maria & Niskala, Asta & Seppälä, Leena & Tiitinen, Laura & Vuorijärvi, Petri 2018: Sosiaalialan osaaminen Lapissa Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 184–210.
- Kempainen, Tarja & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Niskala, Asta & Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu 2010: Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 32. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Ketola, Tuija & Era, Taina & Moilanen, Johanna 2018: Tulkintoja sosiaalisesta kuntoutuksesta työvalmennuksen arjessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 291–317.
- Kettunen, Aija & Steffansson, Marina & Pehkonen-Elmi, Tuula 2018: Taloudellisia perusteluja sosiaaliselle kuntoutukselle. Teoksessa Kostilainen, Harri, Nieminen, Ari (toim.): Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diak Työelämä, Kiilakoski, Tomi 2016: I am Fire but my Environment is the Lighter. A Study on Locality, Mobility and Youth Engagement in the Barents Region. The Finnish Youth Research Society. Internet publications 98. Helsinki: Finnish Youth Research Society, Finnish Youth Research Network.
- Kiilakoski, Tomi & Honkatukia, Päivi & Huttunen, Raimo 2018: Teoria nuorten ja nuorisotyön tutkimuksessa. Teoksessa Kiilakoski, Tomi & Honkatukia, Päivi (toim.): Miten Tutkia Nuoria Ja Nuorisotyötä. Vastapaino. Tampere. 54–74.
- Kippola-Pääkkönen 2018; Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 174–191.
- Kirjavainen, Marjaana & Hietala, Outi 2019: Kokemusasiantuntijuus asiakkaiden osallisuuden vahvistajana yhteisvastaanotolla. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 227–256.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen Tutkimus Prosessina. Teoksessa Valli, Raine, ja Juhani Aaltola. Ikkunoita Tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia Aloittelevalle Tutkijalle Tutkimuksen Teoreettisiin Lähtökohtiin Ja Analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–87.
- Kivipelto, Minna 2018: Sosiaalityön asiantuntijuus suhteisiin paikantuvana mikropoliittikkana. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 2018.18–38.
- Kujala, Jari 2015: Ensiaskeleet myönteiseen tunnistamiseen seikkailukasvatuksen keinoin. Teoksessa Jouni Häkli & Kirsi Pauliina Kallio & Riikka Korkiamäki (toim.):

- Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 90. 71–76
- Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna 2016: Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén & Salovaara, Petra & Viestilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus University Press. Helsinki, 215–225.
- Kokko, Riitta-Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo 2013: Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013. Hankeen loppuraportti. THL Raportti 18/2013.
- Kokkonen, Tuomo & Mattila, Maija-Liisa & Närhi, Kati & Puttonen, Päivi 2018: Jaettu tieto hyvinvointipalvelujen kehittämisessä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 228–248.
- Korkiamäki, Riikka & Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni 2016: Tunnustaminen näkökulmana ja käytäntönä lapsi- ja nuorisotyössä. Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja 2016 vol. 17, 9–34.
- Korkeamäki, Johanna 2015: Nuorisotakuu haastaa kuntoutuksen. Kuntoutus 2015 (1), 28–34.
- Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences 335. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kuure, Tapio 2015: Sosiaalisen vahvistamisen määrittely ja asema nuorten hyvinvoinnin palvelujärjestelmässä. Teoksessa Sosiaalinen vahvistaminen käsitteenä ja palveluina. Sosiaalisen vahvistamisen kehittämistoiminnan tuloksia. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry ja Opetus- ja kulttuuriministeriö. 5–67.
- Kuusinen-James, Kirsi & Seppänen, Marjaana 2018: Sosiaalityö valinnanvapauden edessä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 66–87
- Kuvaja, Anne 2012: Työnhakumotivaation dynamiikkaa. Näkökohtia motivaatiokysymysten käsittelyssä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus 35 (4), 17–29.
- Käyhkö, Mari 2016: Kotoa pois pakotetut? Syrjäseutujen nuorten toiselle asteelle siirtyminen ja koulutuksen alueellinen eriarvoisuus. Teoksessa: Armila Päivi, Halonen Terhi, Käyhkö Mari (toim.): Reunamerkitöjä Hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla. Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja. s. 74–96.
- Laitinen, Merja 2015: Kontekstin ja teorian hahmottamisen taito. Teoksessa: Laitinen, Merja & Uljas-Rautio, Katriina & Hurtig, Johanna: Ajattele Itse! Tutkimuksellisen Lukutaidon Perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus. 35–56.
- Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja & Lakkala, Suvi & Kauppi, Arto & Veikanmaa, Sari & Välimaa, Miia & Turunen, Tuija 2018: Sosiaalityön interprofessionaalinen asiantuntijuus - tapausesimerkkinä koulun sosiaalityö. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 154–183.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010: Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University. Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 7–18.
- Leinonen, Leena 2018: Sosiaalityön terapeutin asiantuntijuus psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 134–153.
- Lindh, Jari & Hautala, Sanna & Romakkaniemi, Marjo 2018c: Sosiaalityön asiantuntijuus heikoimmassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Juvonen,

- Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 39–65.
- Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): 2018a Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 7–18.
- Lindh, Jari & Lappi, Carita 2018: Hallinnan rationaliteetit sosiaalisessa kuntoutuksessa. *Kuntoutus* 2018 41 (4), 20 – 33.
- Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Juvonen, Tarja & Romakkaniemi, Marjo 2018b: Johdatus sosiaalityön asiantuntijuuden muutokseen. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 9–17.
- Mattila-Aalto, Minna 2018: Kuntoutuskäytäntöjen laadullisen analyysin merkityksestä kuntoutuksen sosiaalisen ulottuvuuden ymmärtämisessä – tapausesimerkki huumeriippuvuuden hoidosta. Teoksessa: Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 215–238.
- Mattila-Aalto, Minna 2015: Kuntoutuksen järjestäminen nuorille syrjäytyneille vaatii ymmärrystä, rahoitusta ja päteviä keinoja. *Kuntoutus* 2015 (1): 3–5.
- Maunu, Antti 2018: Sosiaalinen luottamus ryhmäilmionä. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja* 2018 vol. 19, 9–42.
- Miller, Johanne & McAuliffe, Lisa & Nighet, Riaz & Ross Deuchar 2015: Exploring Youths' Perceptions of the Hidden Practice of Youth Work in Increasing Social Capital with Young People Considered NEET in Scotland. *Journal of Youth Studies* 18(4), 468–484.
- Muukkonen, Tiina & Nevanen, Saila & Ohisalo, Maria & Turunen, Saija 2014: Yksikin aikuinen riittää: nuoren sosiaalinen vahvistaminen ja voimaantuminen Luotsi-toiminnassa. *Nuorisotutkimus* 32 (2014) : 3, 17–32.
- Mäensivu, Kirsti & Rasimus, Ulla 2013: Opas nuorten ohjaus- ja palveluverkostoille. *Opit käyttöön-hanke*.
- Mäki-Ketelä Juha 2012: Kiskot vievät etelään. Ammatillisessa ja koulutuksellisessa marginaalissa elävien nuorten erilaisia elämänraiteita. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Mäkinen, Sanna & Halonen, Terhi 2017: Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 198, 151–172.
- Mäntyneva, Päivi 2019: Toimijuuden vahvistumisen edellytykset kuntouttavassa työtoiminnassa. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja* 2019 vol 20, 11–36.
- Mäntyneva, Päivi & Hiilamo, Heikki 2018: Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. *Etnografinen tutkimus* kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (1), 18–28.
- Määttä, Anne 2018: Sosiaalinen kuntoutus ja yhteensovittavan johtamisen työskentelyprosessi. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari & Böckerman, Heidi (toim.): Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja*. Diak työelämä 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 26–38.
- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa 2014: Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (20), 197–207.
- Määttä, Mirja & Aaltonen, Sanna 2016: Between rights and obligations – Rethinking youth participation at the margins. *International Journal of Sociology and Social Policy* 36 (3/4), 157–172.

- Myrskylä, Pekka 2011: Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Helsinki.
- Myrskylä, Pekka 2012: Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA analyysi 19. Helsinki: EVA.
- Nikander, Jussi & Juntunen, Eeva & Holmberg, Annastiina & Tuominen-Thuesen, Minna 2017: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalialan työn osaamistarpeet. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/186322_Aikuisten_parissa_tehtavan_sosiaalialan_tyon_osaamistarpeet.pdf. Viitattu 13.7.2019
- Niemi, Petteri 2015: The Professional Form of Recognition in Social Work. *Studies in Social and Political Thought*, 25, 174-190.
- Nieminen, Juha 2010: Puuttuva lenkki - Nuorisokasvatus tieteen kentässä, kasvatuksen teoriassa ja nuorisotyön kehityksenä. Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.). Nuorisokasvatuksen teoria: perusteita ja puheenvuoroja.
- Nivala, Elina, ja Ryytänen Sanna 2019: Sosiaalipedagogiikka: Kohti Inhimillisempää Yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Notkola, Veijo & Pitkänen, Sari & Tuusa, Matti 2013: Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Nuoperi 2019: Nuorisotyön perinteen ja historian tallentamishanke: Erityisnuorisotyö <http://www.nuoperi.fi/sanasto2.php?id=6> viitattu 30.11.2019
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aija-Leena 2013: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere. 113–xx
- Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika 2019: Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveyspalveluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(2). 114–128.
- Paasio, Petteri 2018: Tulevaisuuteen katsovan sosiaalityön asiantuntemus. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIPress. 249–279.
- Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu 2012: Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(2012):3, 310–315.
- Palomäki, Susanna 2018: Kuntoutussosiaalityöntekijän työtehtävät, toimijuus ja roolit asiakkaan silmin. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 263–290.
- Palsanen, Kati & Kääriäinen, Aino 2015: Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. *Janus* 23 (2), 190–205.
- Pietilä Ilkka 2010: Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Ruusuvaari, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.
- Pietiläinen, Rauno & Rätty, Rauni (toim.) 2017: Lappilaisen nuoren tulevaisuutta tuke-
massa: SOKU-hankkeessa tehtyä, koettua ja uusia visioita. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 1/2017. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Piirainen Keijo 2018: Yhdenmukaisuutta ja tapauskohtaisuutta sosiaaliseen kuntoutukseen – palveluohjaus julkisen toimijan ratkaisuna. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari & Böckerman, Heidi (toim.): *Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Diak työelämä 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 39–57.

- Piirainen, Keijo & Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko 2018: Palkkatyötavoitteista sosiaaliseen kuntoutukseen - tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin? Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 98–124.
- Pohjola, Anneli 2018: Sosiaalityön muuttuvan asiantuntijuuden ydintekijöitä. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIpress. 280–292.
- Pohjola, Anneli 2014: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 16–36.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University. Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 19–76.
- Pohjola, Anneli 2009: Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi, Elina Virokannas, Anneli Pohjola, Heli Niemi, ja Sanna Väyrynen 2009: Nuorisotyön Ja Sosiaalityön Jaetut Kentät: Puheenvuoroja Asiantuntijuudesta, Käytännöistä Ja Kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 21–40.
- Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina 2019: Murroksen ajan sosiaalityö paikkaansa jäsentämässä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 11–20.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja 2010: Pohdintaa asiakkuuden punoksista. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University. Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 309–320.
- Puromäki, Henna & Kuusio, Hannamaria & Tuusa, Matti & Karjalainen, Jarno 2017: Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. THL Työpapereita 47/2016. Helsinki: THL.
- Puurunen, Piia & Roivainen, Irene 2011: Jane Addams, setlementtityön ja kansalaiskeskeisen sosiaalityön uranuurtaja. Teoksessa Petri T., Ruuskanen & Katri, Savolainen & Mari, Suonio (toim.) Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. EU: UNIpress, 15 – 38.
- Raivio, Helka (toim.) 2018b: Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! – Yhteiskehittäen vaikuttavampaa kuntoutusta. – Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Työpaperi 7/2018. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Raivio, Helka 2018: Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Teoksessa Kostilainen, Harri & Nieminen, Ari & Böckerman, Heidi (toim.): Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Diak työelämä 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 97–117.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno 2013: Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.): Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. 12–34.
- Riessman, Catherine Kohler 2008: Narrative Methods for the Human Sciences. Los Angeles: SAGE Publications.
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith,

- Anna & Gissler, Mika 2018: Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL, Raportti 7/2018. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. Helsinki.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika 2016: Suomi nuorten kasvuympäristönä – 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL ja Nuorisotutkimusverkosto. Raportti 9/2016. Helsinki.
- Roivainen, Irene & Kostiaainen, Tuula & Metteri, Anna 2019: Yhteisösoseaalityötä muuttuvassa toimintaympäristössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Asta Niskala & Nina Peronius (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava soseaalityö. Tampere: Vastapaino. Ronkainen, Jussi & Punamäki, Marika 2013: Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Tutkimuksia ja raportteja A:78, Mikkelin ammattikorkeakoulu.
- Romakkaniemi Marjo & Lindh Jari & Laitinen Merja 2018: Nuorten aikuisten osallisuus ja soseaalinen kuntoutus Lapissa. Soseaali- ja terveysturvan tutkimuksia 147. Kela. Helsinki.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Yläne, Sari & Paavilainen, Eija 2013: Tutkimuksen Voimasanat. 1.-2. p. Helsinki: Sanoma Pro.
- Rostila, Ilmari 2018: Toiminnallinen identiteetti – uusi näkökulma yksilöön ja soseaaliseen kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Soseaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 61–81.
- Ruch, Gillian & Turney, Danielle & Ward, Adrian 2010 (toim.): Relationship-based Social Work. Getting to the Heart of Practice. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Ruch, Gillian & Winter, Karen & Cree, Viv & Hallett, Sophie & Morrison, Fiona & Hadfield, Mark 2017: Making Meaningful Connections: Using Insights from Social Pedagogy in Statutory Child and Family Social Work Practice. *Child & Family Social Work* 22, no. 2 (2017): 1015-1023.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Ruusuvuori, Johanna 2010: Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 356–362.
- Ryynänen, Sanna & Nivala, Elina 2017: Empowerment or emancipation? Interpretations from Finland and beyond. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria* 30, 33–46.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV-menetelmä-opetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [yläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 29.4.2019.
- Saikka, Peppi 2018: Hallinnan rajoilla: Monialainen koordinaatio vaikeasti työllistyvien työllistymisen edistämässä. Väitöskirja. Helsinki, Helsingin yliopisto.
- Saikka, Peppi 2016: Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: aktiivoinnin ja soseaalityön yhteydet muuttuvassa tilanteessa. Teoksessa Blomgren, Sanna & Karjalainen, Jouko & Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula & Saikka, Peppi (toim.): Soseaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 4/2016. Helsinki. 74–102.
- Salminen, Jarkko 2019: Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina. *Yhteiskuntapolitiikka*. 84 (2019):4, 393–402.
- Savolainen, Janne & Virnes, Elise & Hilpinen, Merja & Palola, Elina 2015: Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 19. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

- http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74962/TEM-jul_19_2015_web_19032015.pdf. Viitattu 3.11.2018.
- Savolainen, Katri 2011: Sosiaalityö toivon luoja -yhteisösuuntautunut toimintakulttuuri mielenterveyden edistämisessä. Teoksessa Petri T. Ruuskanen & Katri Savolainen & Mari Suonio (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIpress, 147–171.
- Seppänen-Järvelä, Riitta & Syrjä, Vesa & Juvonen-Posti, Pirjo & Pesonen, Sanna & Laaksonen, Maire & Tuusa, Matti & Savinainen, Minna & Henriksson, Mikko (2015) Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla: Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 141. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Simonen, Jenni 2019: Mä koitan itse selviytyä kaikesta” Tutkimus työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista. e2 Tutkimus.
- Soanjärvi, Katariina 2011: Mitä on ammatillinen nuorisotyö? Nuorisotyön villiä kenttää kesyttämässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Souto, Anne-Mari 2013: Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Ronkainen, Jussi & Punamäki, Marika 2013: Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Tutkimuksia ja raportteja A:78, Mikkelin ammattikorkeakoulu. 107–130.
- Stenvall, Elina, Korkiamäki, Riikka & Kallio, Kirsi Pauliina 2015: Arjen moninaisuuden tavoittaminen tutustumisen kautta. Teoksessa Jouni Häkli & Kirsi Pauliina Kallio & Riikka Korkiamäki (toim.): Myönteinen tunnistaminen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 90. 39–64.
- Tikkala Leena 2019: Sosiaalityön asiantuntijuuden silloittava orientaatio. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 303–322.
- Toiviainen, Sanna 2019: Suhteisia elämänpolkuja – yksilöiden elämänhallintaa? Koulutuksen ja työn marginaalissa olevien nuorten toimijuus ja ohjaus. Väitöskirja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Ry. Nuorisotutkimusverkosto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen Tutkimus Ja Sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje, Helsinki.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2014: Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 42, 2014.
- Tuusa, Matti & Seppänen-Järvelä, Riitta & Henriksson, Mikko & Juvonen-Posti, Pirjo & Pesonen, Sanna & Syrjä Vesa & Savinainen Minna 2018: Yhteistoiminta ja toimijuus kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 125–148.
- Vornanen, Riitta & Hämäläinen, Juha & Törrönen, Maritta 2016: Sosiaalityön käytäntöpoliittinen tehtävä. Teoksessa Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Helsinki. 197–214.
- Väisänen, Raija 2018: Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Lindh, Jari & Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.): Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press. 19–38.
- Ylönen Katri 2018: Nuoren ja työntekijän välinen auttamissuhde verkossa – verkkoymäristön edut ja haasteet. Teoksessa Juvonen, Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli

& Romakkaniemi, Marjo (toim.): Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. UNIPress. 104–133.

Wiens, Varpu 2018: Pohjoissuomalaisten nuorten tyttöjen hyvinvointi: hypoteettinen malli. Väitöskirja. Oulu, Oulun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, Terveystiede.

Muut lähteet

YLE 2018: Jättitutkimus: Neljä riskiä, jotka ennustavat nuorelle huonoa tulevaisuutta. <https://yle.fi/uutiset/3-10496132>. Viitattu 13.11.2018.

Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä -tutkimuksen julkistustilaisuuden tallenne 12.11.2018: <https://www.helsinki.fi/en/unitube/video/20988>. Viitattu 30.11.2018.

Virallislähteet

Hallituksen esitys nuorisolaiksi HE (111/2016)

Hallituksen esitys Eduskunnalle nuorisolaiksi sekä laiksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta HE (28/2005)

Hallituksen esitys sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE (164/2014)

Laki työttömyysturvalain muuttamisesta (10.7.2015/857)

Nuorisolaki (21.12.2016/1285 ja 27.01.2006/72)

Sosiaalihuoltolaki (SHuoltoL 30.12.2014/1301)

Sivistysvaliokunnan mietintö (SiVM 12/2016)

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017

Perusopetuslaki (21.8.1998/628)

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen ratkaisu EOAK/274/2018

Valtioneuvoston asetus nuorisotyöstä ja -politiikasta (211/2017)